

۱	سريزه	۲
۲	د ماشوم پيدايښت	۵
۳	د نارينه او ښځينه اولاد پيدايښت	۱۰
۴	زموږ په ټولنه کې د ماشوم تربيه	۱۲
۵	مور او د ماشوم حقونه	۱۷
۶	د زدکړو په اړه زموږ ذهنيت	۲۰
۷	ميرمنې او د زدکړو حق يې	۲۲
۸	پيغلې د مور او پلار په کور کې	۲۵
۹	ناوې د مېړه، خواښې، خوسر او نورو ترمنځ	۲۸
۱۰	طلاق په شريعت او کلتور کې	۳۴
۱۱	درې طلاقه؛ ديني جنبه او کلتوري ستونزې	۴۰
۱۲	د جسني اړيکو په اړه د مېړه او ناوې ناخبري	۴۷
۱۳	ښځه د ولور په مقابل کې	۵۱
۱۴	د يوې ښځې په بله بدلول	۵۷
۱۵	په بدو کې د ښځو وړ کول	۶۱
۱۶	د کوزدې او واده رواجونه	۶۴
۱۷	يو مېړه او څو ښځې	۶۷
۱۸	د نجلۍ لپاره د هلک خوښول	۷۰
۱۹	پر مېړه د ميرمنې حقونه	۷۲
۲۰	ميرمن د اولاد زيږولو ماشين	۷۵
۲۱	گډ ژوند	۷۷
۲۲	زموږ ټولنه او د ښځو د ازادۍ حق	۸۰
۲۳	ښځه دويمه درجه مخلوق	۸۲
۲۴	ښځه په ميراث کې	۸۵
۲۵	يوه ميرمن هم ماینه او هم وربندار	۸۷
۲۶	د غمونو رواجونه	۹۰
۲۷	خرافات په ټولنه کې	۹۱
۲۸	د ښځو اړيکې د نارينه اړيکې	۹۴
۲۹	غيبت او بوهنې	۹۶
۳۰	مراجع	۱۰۲

بسم الله الرحمن الرحيم

سريزه

دا کتاب مې زموږ په ټولنه کې د هغو حالاتو په اړه ليکلی دی چې ټول مې خپله مشاهده کړي دي يا مې له باوري کسانو په دې اړه اورېدلي دي.

بڼې د يوه انسان په توگه خدای ازاد پيدا کړي، لکه نارينه چې حقونه لري، بڼې يې هم لري. هر انسان په خپل ژوند کې اړتيا لري او هيڅوک بشپړ نه دی؛ نارينه بڼې ته او بڼه نارينه ته اړ دي. مور ته په کار ده چې يو بل تکميل کړو نه تنقيص؛ د هر جنس حق، د حق په ډول وپېژنو او د دې پر ځای چې د ترورولو هڅه يې وکړو، بايد د حق وړ کونې لپاره يې مبارزه وکړو.

له بده مرغه پښتانه د ميرمنو هغه حقونه چې عقلا او نقلا ورته ثابت دي نه وړ کوي، لکه؛ کار، زدکړې، د پلار او کورنۍ په ملکيت کې حق لرل، د مېړه انتخاب، د خپل واده په چارو کې نظر وړ کول، کونډه خپلې خوښې ته ايله کول او...

بل طرف ته همدا ممنوع حقونه نارينه وو ته نه يوازې دا چې مباح دي بلکې تشويق هم ورسره وي چې دا هر څه تر لاسه کړي. پوښتنه دا ده چې موږ ولې له بشر سره د يوه بام دوې هواوې چلند کوو؟

په کور کې د چارو په اړه له میرمنو سره نه مشوره او د نرانو له لوري د نرواکی کلتور ته وده ور کول د یوه قشر په اړه خورا بدې پایلې لري چې مور یې په خپلو سیمو کې شاهدان یو.

د ماشومانو په اړه له پیله نه تصمیم او د راوړلو وروسته یې د حقونو، تربیې او ساتنې په اړه یا ازادې یا غیر ازادې سر نه گرزول د یوې تیاره سبا زیری راکوي چې مور له دې امله نن هم له مشکل سره مخ یو ځکه یو نسل مو همداسې لکه بې سرپرسته ماشومان را لوی شوی دی او بل نسل همدا دی پر لویډو دی.

د مېړه او ماینې ترمنځ مشکل، د خوانښ او نرور ستونزې، د پیغلانو په اړه غیر منصفانه قضاوتونه او د یوه او بل په شخصي چارو کې د مشرانو گوتې وهل؛ ټول هغه اسباب وو چې زه یې د دې کتابگوټي لیکلو ته وهڅولم. کتاب کې مې زیاتره پر ستونزو بحث کړی دی، د مشاهده له مخې مې مثالونه وړاندي کړي او تر یوه حده مې د حللارو وړاندیز هم کړی دی.

ځینې هغه چارې چې د کلتور او شریعت دواړه رېښه یې لرله، ما یې تقریبا پر دواړو اړخونو تر وسه لنډ بحث کړی دی چې د لوستونکو د خسته کېدو سبب به ان شاء الله نه کېږي.

دا کتاب مې څه موده مخکې لیکلی وو، څو نور کتابونه چې وختي مې لیکلي وو او ځینې یې چاپ شوي وو نور بیا ناچاپ پاته وو؛ فکر مې وکړ که دا کتابونه ټول pdf خپاره کړم، نو خلکو ته به د استفادې وړ شي. له دې کتابه یې ممکن کمې برخې په ورځپاڼه یا ویبسایټ کې هم چاپ شوې وي، خو ډېره برخه یې نه ده نشر شوې. د چاپ پر ځای مې pdf خپرول ښه وبلل؛ ځکه د مطالعې خلگ دلته کم دي نو کله چې کتاب چاپ شي نو کلونه کلونه په کتابخانو کې پروت وي، تر دې دا ښه ده چې نه پیسې په مصرف شي او هم د خلگو لاس رسی

ورته اسانه شي، له دې امله نو تر چاپ پي ډي ايف خپرول راته اوس
ښه برېښېدل.

هيله لرم چې تر يوه حده به په خپله موضوع کې گټور ثابت شي او
په دې لړ کې به نور کسان هم وهڅول شي چې خپل د سترگو ليدلي
حالات وليکي، د حللارو په اړه يې وړانديزونه وليکي يا هم له نورو ژبو
ځينې مواد را ترجمه کړي. پښتو کې مواد کم دي، ژباړه وي که ليکنه،
دلته حتما خپل اثر پرېږدي، زه تر خپله وسه کوښښ کوم چې له وس
سره سم په خپله برخه کې کار ورته وکړم.

زبير افغان

٦/١١/٢٠١٩

د ماشوم پيدايښت

په نوره نړۍ کې مېړه او میرمن د ژوند شریکولو مهال لا د ماشوم په اړه فکر کوي او د هغه لپاره چمتوالی نیسي. د ماشوم راوړلو وخت په خپله مشوره ټاکي. نارینه خپل ځان په ذهني، مالي او د خدمت په لحاظ ورته چمتو کوي او ښځه هم د ماشوم د هر خدمت لپاره ځان تیاروي. د ماشوم ځینې کارونه پلار پر غاړه اخلي او نور بیا د مور مسؤلیت وي. د هغوی د هر یوه د خدمت لیستونه مالوم وي، مهالویش یې ټاکلی وي، د ماشوم د زیږون وخت یې په خپل منځي مشوره تعین کړی وي او داسې نور لازم کارونه او توکي.

زموږ په ټولنه کې خبره د دې برخلاف ده. زموږ د بنسټ ډبره هم ناسمه ښوده کېږي. لومړی ورځ مېړه او ماینه د خپل راتلونکې ژوند په اړه هیڅ ډول تړون هم نه سره کوي. دلته چې نکاح وشي، بیا که ایښده ژوند سم وي، که ناسم، بس دوی دوه سره تړلي وي او د هر یوه د ژوند تر پایه به ګډ ژوند سره کوي. له دې ناسم بنیاد څخه زموږ د ژوند ټولې برخې متاثره کېږي او د ژوند پر ډیری ساحو یې خپل سیوری غوړولی دی.

مېړه لومړی د جنسي غوښتنو په اړه سم مالومات نه لري. نه د ځان په اړه ضروري هدايات لري او نه د ښځې په اړه. حتا داسې کسان مې لیدلي چې زدکړې یې هم کړې خو د جنسي اړیکو په اړه یې مالومات صفر وو. داسې کسان هم پېښ شوي چې د خپل واده تر شپږو میاشتو یې د ناخبري له امله له ښځې سره اړیکې نه دي نیولې. زموږ

میرمنې په دې اړه بیخي کم او یا هیڅ مالومات نه لري. داسې کسان هم سته چې په لومړي سر کې فکر کوي د ښځې په خاص اندام کې اړیکې ور سره نیول او په وار وار له هغې سره مستي کول د اولاد د زیرونو سبب نه کېږي. ما خپله له نژدو ملگرو اورېدلي چې لومړی اولاد مې د خطا دی.

زموږ د ټولنې ډېره یا که احتیاط وکړم نیمایي سلنه د ښځینه جنس په اړه مالومات یا نه لري یا بیخي ابتدایي دي. یو باتجربه کس که ځوانانو ته په دې اړه مالومات ور کړي نو لومړی خپله ځوان دې ته نه تیارېږي چې له یو چا دا مالومات واوري. که په لسو کې یو کس تیار هم شي نو د ټولنې بانفوذ کسان هغه کس تر ټپي چې ځوانان بې لاري کوي او ناسم پوهاوی ور کوي. زموږ په کلتور کې د جنسي اړیکو په اړه رغېدا خورا بد کار ده. زه مې له یوه انډیوال سره مخ شوم. تر کابو ۱۵ کالو وروسته مې ولیدی. د واده یې ۷ کاله کېدل خو اولاد یې نه وو. ما ته یې شکایت وکړ چې داسې ستونزه لرم. ما له ښځې سره د جنسي اړیکو په اړه ابتدایي مالومات ور کول چې هغه سخت د شرم احساس کاوه او فکر یې کاوه چې زه یې په لویه ریره کونیتوب ته هڅوم.

زموږ ځوانان سهار لمانځه ته ځي او بیا له مسجده سیخ د مور و پلار خونې یا هم کوټې ته د چایو او ناشتې لپاره ځي. هغه ځوان په کورنۍ، ملگرو او خپلوانو کې ډېر ژر په بې شرم او ښځه نوکي مشهوره کېږي چې سهار له خپلې ښځې سره یو ځای چای څښي او خپل کار ته تر وتلو په خپله خونه کې له میرمنې سره پاته شي. د مور، پلار، خور، ورور او نورو خپلوانو په شتون کې له ښځې سره خبرې یا نه کوي او یا هم د ضرورت خبرې کوي. زما یو اخیښی دی چې اوس یې د لور اولاد لا سته. مگر که یې له میرمنې سره په خپله خونه کې وځنډل، یا په لور اواز خبرې وکړې یا هم د یوې بېکاره ورځې زیاتره

برخه له هغې سره په خونه کې تېره کړه، نو مور یې د ښځې مخته پیغورونه ور کوي او بې شرم یې گڼي.

په دغسې یو حالت کې به ښځه او مېړه د خپل اولاد په اړه څه تصمیم ونیسي؟ زموږ میرمنې د اولاد په اړه پوره بېتفاوته وي. که پیغله وي یا هم واده شوې، ماشوم یې په نس وي او کنه، ماشوم ته تی ور کوي او که خلاصه مېرمن وي، د کور درانه کارونه کوي، غذا یې په ټولو حالاتو کې یو ډول وي، د کورنیانو او مېړه پاملرنه ورته پرهماغه یوه حال وي.

ځوان پلار خپل ماشوم د هیچا په مخ کې نه شي ښکولای. میرمن یې همداسې درواخله. له خپلې میرمنې سره ټوکې ټکالي زموږ په کلتور کې سور کفر دی. تر هغه چا بېغیرته نه سته چې د مور و پلار په مخ کې له ښځې سره طنزیه خبرې وکړي، زوی را واخلي او مچ یې کړي او یا هم د کور په کارونو کې له میرمنې سره مرسته وکړي. زما ښه په یاد دي چې یوه ورځ مې له میرمنې سره د کچالو په پخولو کې مرسته کوله. د میرمنې پیغله خور مې راغله او یوگړی په خدا ولاړه وه. بیا کور ته ولاړه او ټول کور یې زما په دې کار خبر کړی وو. ماخستن مې یوه اخښي راته ویل چې تا له میرمنې سره کچالو پخواه؟ ما ورته ویل، هو! ښه په کرس یې وخنډل او تر لاس یې ونیولم چېکې یې را کړې. ما ورته وویل: په دې کې څه بده خبره ده؟ بس نور یې هسي ځان تېر کړ.

زموږ ماشومان په ډېر بد وضعیت کې دې نړۍ ته سترگې پرانیزي. مور یې له گڼو ستونزو سره مخ وي. ماشوم یا ناروغ و ډنگر پیدا کېږي یا هم تر پیدایښت څو ورځې وروسته داسې وگرزي لکه مړی. په کلیو کې میرمنو ته د حمل اولاد ته د تي ورکولو مهال هیڅ ډول ځانگړې غذا نه ور کوله کېږي. د میرمنې که اولاد پیدا شي نو په درېیمه ورځ

بیا د کور کارونه کوي. هغه لومړی یوه یا دوې اونۍ که لیر غوښه یا نور سم خواړه ورکړل شي، نو د ټولو نیت پر بد وي چې وگوره دا هغه او دغه خواړه خوري. ماشوم ته تر اوسه هم واکسین نه ور کول کېږي. ډېری ماشومان مو د ورغتون پر ځای په کورنو کې پیدا کېږي. زیاتره میرمنو ته د ډاکټرې یا نرسې پر ځای زړې خرافاتي سپینسټري ښځې ناستې وي چې په دې ډاکټري کارونو پوهېږي هم نه. دوی لومړی ماشوم ته دود جوړ کړي او سپلني ورته دودوي. ژر یو لوی تاویز ورته تړي او د دم په اوبو یې لمبوي او ځانښتونه ورته په اوبو کې اچوي. زه د تاویز په اړه دلته بحث نه کوم، اما د واکسین په اړه باید ووايم چې دا ډېر حتمې دی. له سختو ناروغيو د ژغورنې لپاره اړینه ده واکسین ور کړل شي، ځکه یو لور ته هغه فزیکي کمزوری وي، او بیا واکسین هم ور نه کړل شي نو ناروغۍ یې ډېر ژر لاندې کوي. زما د خورځې زوی د اعصابو په تبرکلوز اخته شو چې لیونی یې کړ او بیا تر ډېرو مصارفو وروسته ځنې ومړ. د یوه قریب وړه لور مې وه، هغه ملا وو او په کور کې یې ماشومانو ته واکسین نه ور کاوه، یوه ورځ یې لور شري ونيوله، په روغتون کې تر بستر کېدا څو ورځې وروسته مړه شوه. د شري، تبرکلوز، گوځن، شنې غاړې او تور یا ټر ټري له ناروغيو د ماشتوب مهال زموږ په سیمه کې زیات ماشومان مړه شوي دي او یا هم تر خپله ژونده معیوب شوي دي.

یو بل شی چې باید واضح یې کړم حمل لرونکې میرمنې باید د اولاد پیدا کېدو مهال تر وسه شفاخانو ته ورسول شي، یو خو دا ډېر سخت وخت وي چې د مرگ او ناروغيو احتمال ورسره شته، بل تر اولاد وروسته د میرمنې په رحم کې ځینې کثافات وي چې ډاکټرانې یې ځینې ایسته کوي اما د کلي ښځې نه په پوهېږي، یو بل مهم ټکی دادی چې که دا مهال د میرمنو پشار یا لور شي یا ټیت شي یا د وینې له کمښت سره مخ شي یا بله ستونزه نو کور کې یې دفعه نه شي کېدای باید روغتون ته ورسول شي او د مور سختي پر پیدا کېدونکي

ماشوم هم اغېز کوي چې د کریمونولوژي د علم له مخې د حمل اخیستو مهال که پلار یا مور ناروغ یا مسموم وي یا یې نشه کړې وي، بیا د حمل په ننه میاشتې کې که بنځه غذا کمزورې وځوري، دروند شيان واخلي، یا پر نس ووهل شي یا د ناروغۍ سختي ور باندې راشي، همداشان د تولد مهال که سختي پر راشي بعضي ماشومان داسې کوي چې بیا په خپل ژوند کې جرمونو ته مخه کوي او دا د ذاتي اسبابو له جملې بلل کېږي چې باید ډېره توجه ورته وشي.

زموږ د ماشومانو پیدایښت بس کېده نه لري. تر هغو یې زیږوي چې میرمن یې د زیږون وړتیا ولري. ځیني کسان تر یوه زیاتي میرمنې لري. له ټولو یې اولادونه کېږي او دی په خوشاله وي. د فقر یې دا حال وي چې نه یې په دارو درملو پسې رسېدای شي او نه په جامو و پایزارو پسې. خو له دې هر څه سره شل اولادونه پیدا کوي. په دې برخه کې نه د میرمنې لحاظ کوي او نه د اولاد تربیې ته پام کوي. زیات اولادونه د گڼو ناروغيو تر څنګ د بنځې جنسي غریزه هم وژني، ځکه نو زموږ خلګ دوه یا زیات ودونه کوي. دوی نه پوهېږي چې د خپلې لومړۍ میرمنې جنسي خواهشاتو مې په لوی لاس وژلي. دوه درې کاله وروسته یې نوې میرمن هم د پخوانۍ په شان شي. بیا یې زړه ځکېږي چې بله میرمن یې کړې وای. مګر گټه ورته نه کوي، ځکه له هغې هم یو یا دوه او هغه زیات بې نو درې کاله وي چې خوند به ځنې اخلي او هغه به هم ځان ورته نیسي. کنه په دویم کال کې میرمن هر وخت له جنسي اړیکو غاړه غړوي او زیاتره وخت مېړه په زور له خپلې میرمنې سره اړیکه نیسي چې د کورني تاوتریخوالي او خشونت سبب کېږي.

مور ته دا هر څه له ناپوهۍ را پېښ دي. نه زموږ نارینه په دې پوهېږي چې څنګه وکولای شي له میرمنې خوند واخلي او میرمن یې له ده خوند واخلي خو د اولاد مخه ونیسي؟ او نه په دې پوهېږي چې

زیات اولادونه د نورو مرضونو ترڅنگ د جنسي غریزې وژونکې هم دي. که زموږ میرمنې او نارینه په دې دوو ټکو پوه شول نو د ټولنې د تاوتریخوالي او خشونت مخه هم تر یوه حده نیول کېږي. فقر هم تر یوه حده خپله کمبله ور ټولوي. غلاوي، خیانتونه، ظلمونه، فسادونه، عمومي جنگ و جگړې، بداخلاقي، د میرمنو جگ ولورونه او ځینې نورې بدې هم ور سره کمېږي. ور سره جوخت به د میرمنو ژوند هم ښه شي، مېړه به یې هم له ملګرتیا خوند واخلي او یو د بل پر حقونو به د تیري مخنیوی هم وشي.

د نارینه او ښځینه اولاد پیدایښت

زموږ ټولنه نرسالاره او جنگ خوښونکې ده. له نن څخه دوې یا درې لسيزې مخه د پښتنو په ډېری سیمو کې به قبیلوي جنگونه کېدل. یا به یوه کورنۍ له بلې سره په جگړه اخته وه. ځینې وختونه د پټي او نورو شيانو پر سر د تربورونو او کلیوالو ترمنځ هم جنگونه کېدل چې د ډېرو نارینه لرونکو کورنۍ به پکې بریالی وه.

زموږ نارینه د گټې وټې کارونه کوي، باغ و پټي ته وزی، سفرونه کوي او که د دفتر کارو وي، نو نارینه یې کوي. له دې امله نو زموږ عمومي ذهنیت داسې جوړ شوی دی چې تر ښځینه اولاد نارینه خوند را کوي. ځکه له پيله د اولاد راورل دلته یو بیزنيس دی. په دې بیزنيس کې د نارینه گټه تر ښځینه زموږ په ټولنه کې زیاته ده. له دې امله نارینه اولاد هر څوک خوښوي او ښځینه لږ خوښوي.

که یوه ښځه زیات ښځینه اولادونه زیږوي، نو کورنیان یې بده گڼي. حتا وهله کېږي چې ولي نارینه نه زیږوي. ځینې کورنۍ داسې هم سته چې که یوه ښځه را واده شي او په هغه کال د دوی په کور کې ښځینه اولادونه وزیږېدل؛ نو هغه ناوي منحوسه بولي.

ما تر ننه په پښتنو کې نه دي اورېدلي چې لور يې پيدا وي او چا دې د خوښۍ ډزې کړې وي (که څه هم ډزې په هر حال کې بد کار دي، اما دا چې پښتانه يې د زوی په خوښي کې کوي، خو د لور په وار داسې نه کوي) يا دې د مبارکۍ لپاره کور کې چای چمتو کړې وي او خلک دې د مبارکۍ او چايو لپاره د هغه کور ته ورځي. خو د نارينه اولاد مهال د هر چا په کور کې همدا ټول جريانونه تر سترگو کېږي او هر څوک خوښ و خوشاله وي.

که د يوه کس لس نارينه اولاده پيدا شي؛ نو دوی نه ځنې ستومانه کېږي او نه په خپه. البته که زياتې لوڼې وزېږېدلې نو د الله بڼه نوم اخير پر ږدي. زما يوه ملگري راته ويل چې غزني کې د يوې کورنۍ اووه لوڼې وشوې. اما د هغه کس هيڅ نارينه اولاد نه وو. نو پر وروستۍ لور يې د الله بڼه نوم ځکه کېښود چې خدايه نور لوڼې بس کړه او نارينه اولاد راکړه. خو که همداسې پرلپسې نارينه پيدا شي، نو هيڅوک د الله بس نوم نه پر ږدي او په کلي لوره غاړه لا هم گرزي چې دومره نارينه بشري قوه لرم.

زموږ په کلي مې په ياد دي چې د ډېرو ځوانانو لرونکو له کورنۍ سره چا جنجال نه کاوه ځکه ډارېدل چې ډېر دي او وهل ټکول را کوي. بل لور ته بيا د زياتو نارينه لرونکو کورنۍ به بيا زيات مست وو او له هر چا څخه يې د خشونت او جنگ دريغ نه کاوه.

داسې نارينه هم سته او ميرمنې خو بيخي ډېري دي چې کله ښځينه اولادونه راوړي، نو له ځان سره د شرم احساس کوي او که نارينه اولاد پيدا کوي، نو يو ډول د غرور احساس ور سره وي.

زموږ ټولنه د ۲۱ پېړۍ ژوند نه کوي، بلکې لا د پخوا پر طريقه له ژوند کولو سره عادت دي. د ټولنې د بشري قوې په زياتولو کې نارينه او ښځه يو ډول ونډه لري. که نارينه جبر و ظلم ونه کړي، نو ميرمنې هم

د گټې وټې په ميدان کې تر نارينه شاته نه پاتېږي، مگر دا گرمه هم د نارينه ده چې ميرمنې ته د کار او زيار اجازه نه ور کوي او په عيني حال کې يې راتگ منحوس هم بولي.

زموږ په ټولنه کې د ماشوم تربيه

پښتانه وايي، ماشوم لکه نيالگي هرې خوا ته چې يې غواړي کښېږي. که مور له دې وخته د يوه انسان پر سمه روزونه خپل امکانات ولگو، نو ټولني کې د يوه ښه انسان بنياد به مو ايښی وي.

هونښيار خلگ د اولاد تر حمل لا مخکې د هغه د ودې او صحت لپاره پاملرنه کوي. مور يې ساتي او په ذهني و فزيکې لحاظ يې د حمل لپاره چمتو کوي. کله چې حمل واخلي بيا ښه خوراک ور کوي چې اولاد يې روغ رمټ وي او دا هر وخت ډاکټر ته ور ولي چې په دې حساس پړاو کې ميرمنې يا اولاد ته يې زيان ونه رسېږي.

پوهان وايي، که مور له ځان سره د حمل مهال وپورنېږي، نو ماشوم د مور په نس کې ارامېږي. د دوی په وينا چې ماشوم له همدې حالته تربيه کېږي او کله چې پيدا شي؛ نو د ماشوموالي په حالت د راتلونکي شخصيت جوړېږي. له دې امله نو هونښيار مور و پلار هغه ته مينه ور کوي، ښه خواږه ورته چمتو کوي. ښې خبرې يې په مخ کې کوي. د لوبو شيان ورته راوړي. اجتماعي مزاجه يې اموخته کوي.

د خبرو مهال ښه په مينه ور سره خبرې کوي. بهر يې د ساتيري لپاره باسي. خپله لوبي ور سره کوي. ميلمنو ته يې ور ولي سلام ور زدکوي، روغېر ور ښيي، له خلگو سره يې اشنا کوي او په دې توگه يې جرأتمن تربيه کوي.

له شپږ کلنۍ او اووه کلنۍ څخه يې د زدکړو غم ور سره وي. ښوونځي ته يې ور ولي. هر وخت يې پوښتنه کوي، د مکتب خاصي

پيسې ور کوي. پر کتابونو او کتابچو يې گرزې. د درس او خط غم يې ور سره وي. هر مهال يې د استادانو په اړه پوښتنه ځنې کوي چې وهي خو دې نه؟ ماشومانو به دې نه تنگوي؟ لار کې به زحمت نه وي؟ کور يې درسونه ور زدکوي. خط په کارې. مکتب ته ورځي او له همصنفيانو، ملگرو او استادانو سره يې وينې د خپل اولاد په اړه پوښتنه ځنې کوي.

د ماشوم پاکې و نظافت ته پام کېږي. د هغه لاسونه، مخ، پښې او نور بدن پاک ساتل کېږي. کالي، کوټ، بوټونه او نور شيان يې صفا سوتره وي. د خولې او غاښونو کریم و برش ور کوي چې هر وخت يې پاک وساتي. د کور په اړه لارښوونه ورته کوي چې چټلې جوړه نه کړي. د بازار او کوڅې په اړه ورته هدايت کېږي چې اضافه شيان او ځلې هلته وانه چوي.

د پوښتنو يې ځوابونه ور کوي او هيڅکله خوشکه نه ورته کوي. وهل ټکول نه وي. د ماشوم حقونو ته پام کېږي او غوښتنې يې پوره کېږي يا ناسمه غوښتنه يې په سم ډول ردېږي او هغه پوهول کېږي چې دا سمه نه ده.

خو مور څه کوو؟ اولادونه پيدا کوو، د تربیې لپاره يې کوڅې ته استوو. زموږ تربیې په کوڅه کې اتومات کېږي. له وړوکوالي يې روغتيا ته پام نه کوو. خیرن ماشومان وي او خیرن يې کالي و جامې. له خاورو ځلو يې نه را گرزوو. له بولو او نورو گنده شيانو يې ژر نه صفا کوو. په ماشومتوب کې وهل ټکول، خوشکې او غوسې ورته کوو. میلمنو ته يې نه راولو او د مینې پر ځای هر وخت بنیراوي ورته کېږي.

د اجتماعیتوب پر ځای يې گوښه کوي. د سمو خبرو پر ځای کنځل ور زده کوي. د ادب پر ځای بې ادبي وربښي. د سلام او روغیې پر ځای يې له میلمه ډاروي چې هغه ماما دي وهي، غور در څخه پرېکوي،

خوري دي، په چاره دي چولکی در څخه غوڅوي او داسې نوري بابولالې.

يو پلار کور ناست وي، زوی ته وايي، ور سه دروازه ټکېږي ورته ووايه چې پلار مې کور نه سته. هلک د خپل پلار خبره مني او همداسې کوي. دلته په لوی لاس ماشوم ته درواغ بنودل کېږي او ماشوم ور سره روردي کېږي. والدين يې دا فکر نه کوي چې که نن زه دروغ ور زدکوم، نو سبا يې ماته هم وايي، په معاملاتو کې يې هم وايي، دفتر او د ملگرو منځ کې يې هم ويلای شي. نو د دې بنياد يې لومړی له کور کېنودل شو.

زموږ زياتره کورنۍ ډېرې لويې وي. وروڼه، اکاگان او حتا خوريان او...هم په يوه کور کې اوسي. دا گډ اوسېدا د نورو جنجالونو ترڅنگ په ماشومانو کې يو له بل سره د کينې او سيالۍ فکر هم زيږوي؛ ځکه مور، خور او پلار يې په وړوکوالي کې ورته وايي، دا کار وکړه کنه پلاني ته وايم، پلاني ته دا شی ور کوم، پلاني بيا راځي هغه يې غواړي. دا خبرې سوکه - سوکه د ماشوم په ذهن کې ځای ونيسي او کله چې لير لوييږي نو په کينه او له هغوی سره د سيالۍ په هڅو بدلېږي. زموږ په ټولنه کې ځينې والدين او زياتره برخه لوی هلکان يو کار د بل د سيالۍ له وجبې کوي. ان زدکړې هم له دې امله کوي چې پلاني، د پلاني زوی، زما تربور، زما سيال او هغه و دغه مخته ولاړی، دونه صنفونه يې لوستي او داسې نور. زدکړې که وکړي خو بدکار نه دی، اما دا سيالي يوازي تر دې ميدانه محدوده نه پاتېږي. بلکې د ژوند هر ډگر ته يې سرايت کوي چې لوی سرخوړی ايبنده ورته جوړ کړي.

عموما يې مندې خپل اولاد ته له نورو پټ پيسې او نور شيان ور کوي چې ماشوم د شيانو په پټولو او غلا اخته کوي. ځکه د مور له خوا پټ څه ور کول هغه فکر کوي چې مور يې له نورو په غلا راکوي حتا

له خپله پلاره هم. نو دا يو بيداري بولي او ايبنده ژوند کې همدې ته په خپل ټول عمر کې ځای ور کوي. دا بد عادت په ماشوم کې د مور له ناسمې مهربانۍ څخه را پيدا کېږي.

له ماشوم سره د ساتيري وخت زموږ په مهالویش کې نه سته. له لويه سره مو ټولنه او کورنۍ دې ته تياره نه ده چې يو څوک دې خپل ماشوم ور واخلي، مچ دې کړي، ساتيري دې ور سره وکړي او منې دې کړي. له دې امله نو له ماشومه د خلاصون لپاره کوڅه بڼه ځای ده. هلک چې سهار له خوبه را پاڅي، مازي پر مخ و لاس سړې اوبه تيري کړي، بس يو غورپ چای تر ستونې کښته کړي او په منډه له خيړنې خولۍ، پري چوټو، چاودو لاسونو و پښو او بېرو وينتانو سره وزي.

په کوڅه کې نو يو چا ته کنځل کړي. د بل په موټر، رکشه يا ترکټول پسې ټال شوی. د گاوندې کور ته ډېره اچولې. پر لار په لاروي پسې نارې وهلې. له خپل همزولي سره اخته شوی. يو په بل پسې ډېرې غورزولې او غرمې ته سرماات کورته راستون شي.

دا ماشوم نو کور څه عمل کوي؟ خور ته پوچې خبرې کړې. د مور له امر څخه سرغړونه کړې. د پلار مخته سوږ نه کاري، خو چې هغه تر دروازه وتلی لا نه وي، ده يې ټولي خبرې تر غور ايستلې وي. د مور له کشمشو يو څه غلا کړي، کورت پټ کړي، يو څو دانې پلمېټ جيب ته کړي او ماښين بيا همداسې خيړن د نوروږدو د زدکړې لپاره فرې مکتب(کوڅې) ته ور وتلی.

يو ټولنه چې ماشوم ته مينه ور نه کړي، د تربیې لپاره يې مصرف ونه کړي، د هغه ساتيري ته وخت ونه لري، د اخلاقي او بدني روزنې لپاره يې هيڅ ډول طرحه او لگښت په پام کې نه وي نيولی؛ نو د هغو ټولنو حالت به زموږ په شان وي. زده کړې مو صفر دي. اخلاق پېژنو هم نه. غلا و فساد راته خپله بيداري او روا حق مالومېږي. درواغ،

غیبت، بوهتان، کنځل او نور ژیني ضررونه هیڅ عیب نه دي. وژنو ته جهاد وایو او په وینه توینه خدای خوشاله کوو. د انسان په قتل کې جنت وینو. د اخیرت حورو ته د لاس رسي لپاره د انساني سرونو څلي جوړوو.

میرمنو ته ظاهرا کتل هم ناروا بولو، له دې امله مو په بوریو کې پیچلې او هلکان بیا یو د بل په خار گرزوو. نجونې مکتب ته د بې حیایي له امله نه ایله کوو، خو گودر ته د اوبو لپاره ټوله ورځ ځي او راځي. د خپلوانو کره به یې په چادري کې نغښتې ور رسوو، خو د زیارت ملکاتو ته لځ مخ، لځ لاسون، لځ میړوندونه، لځې پښې او لځ سرونه ناستې وي. د ملنگ په نوم ټکان د هغوی د کور ټول رازونه ځنې اخلې، مگر سړي د خپل کور د ښځې نوم یادول د خلکو په مخکې شرم بولي. له ځینو خلگو مې په ملجس کې اورېدلي چې له مخه ایا ښځې ته مې وویل، یا کورودانه مې وایي یا داسې نور.

په هغه کس کې ټول کلی غیبتونه کوي چې لور یې مکتب وایي، خو که یې میرمن یا لور ناجوره شوه بیا د ښځینه ډاکټرې پوښتنه کوي. هغه کس د شرم احساس نه کوي چې لور یې په کوڅه کې استاپو یا نوري لوبې کوي، اما د هغې نجلۍ پلار، ورور او نورو خپلوانو ته به هر وخت پیغورونه ور کوي چې هغه ښه پاکه صفا، په حجاب کې پټه هر سهار د زدکړې لپاره مکتب ته ځي.

د دغسې ټولنې غړي که څوک وژني جهاد ورته ښکاري، اما په نجلۍ د مکتب ویل عار بولي. ملا یې مکتب د فحاشخانې په نوم یادوي، خو تاویزگر او کوډگر ته بیا د جواز بانې جوړوي. ځکه نو مور نړۍ ته خشونت ور کوو او نړۍ مور ته د ژوند توکې. مور قهر، غوسه او افراطیت ور وړو، خو دوی سوله، مینه او اعتدال راوړي. مور لوټنې،

وژنې، او وړانونې کار بولو او دوی مرستې، ژوند ژوغورل او ابادونې خپل کسب او کار گڼي.

همدا وجه ده چې مور شاته پاته یو او دوی وړاندي ځي. مور هیڅ نه لرو او دوی هر څه. مور دوی ته اړ یو او دوی مو اړتیا پوره کوي. دا شته زیانونه له دې ځایه راپیښ دي. که د نوري نړۍ په شان خپل ماشومان او بنیادونه سم کړو نو مور به هم تر هغوی پاته نه یو. ماشوم د سبا بنسټ دی. که د خپلې ټولنې بنسټونه سم ورغوو، نو ان شاء الله زیان به ځنې ونه وینو. د همداسې ورځې په تمه!

مور او د ماشوم حقونه

زما په خپله کورنۍ کې دا حالت په یاد دی چې کله به مو سره وخنډل نو پلار به مو راته غوسه کېده. مور په کور کې داسې تربیه کېدلو چې ناسته به مو د بل په خوښه وه. لونگی تیرل به د پلار په رضا وو. کالي مو د نورو په خوښه جوړول. خبرې مو د پلار او مشر ورور په اختیار کې وې. د میلمنو له مخه د خبرو هیڅ اجازه راته نه وه. یوه ورځ مې د میلمه مخته یوه خبره وکړه چې مشر ورور مې راته خوشکه وکړه. میلمه خنډل ویل یې چې دی فکر کوي د خپلو همزولو په منځ کې ناست دی. مور به سهار او ماښام د هغې کونډې خور خونې ته په تاخه تلو چې له مور سره په کور کې اوسېده او خونه یې زمور له هاله وتلې وه. زمور دهلبز جلا او د هغې دا جلا وو. زه د خپل چاپیریال د اثر له مخې په شپه کې له بلاوو، پیریانو او شیطانانو ډارېدم هم، خو بیا هم په توره شپه کې د هغوی خونې ته تر خوراک وروسته ور تلم. زمور پلار او مور کله هم پر دې فکر ونه کړ چې هلکان ولي تر خوراک سمدستي وروسته له خپلې خونې تښتي او د خور خونې ته ورځي؟

دا یوازې زموږ د کور حال نه دی. مور ته په چایو پسې سمه خوره لا نه را کوله کېده. زما په یاد دي د کلي یوه هلک قدرت الله له ما او یوه بل هلکه پوښتنه وکړه چې تاسو ته د چایو څو پلمیت در کوي؟ له دې پوښتنې ښکارې چې زموږ په کلیو او کورنو کې د استبداد او حق لوټونې وضعیت په عمومي ډول حاکم وو.

ماشومانو ته د لوبو حق نه ور کول کېږي. د خندا حق ځنې ترورل کېږي. د جامو طرز په خپله نه شي ټاکلای. د خپل سر وپښته د بل په خوښه جوړوي. زموږ د کلي مشر د طالبانو تر امارت وروسته ځوانو هلکانو ته ویلي وو چې پیکې او خولۍ مو نه منم، نو څه چې د طالبانو نظام نه دی، دا کارونه به په کلي کې نه کوي.

زموږ د ټولني پلار، مشر ورور، نیکه، مور و خور، د کلي ملک، د کلي ملا او د کلي بل هر کس ستا په شخصي کارونو کې مداخله کوي او کړې یې ده. زما په یاد دي چې یو کس له دوو مخ په شمله پټ کړی وو او له بوټونو سره یې جرابي په پښو کړې وې، نو یو ځوان پشالا کنځل پسې کول چې دا څونه په کونه کې دی. د پلاني مسکین زوی یې، مخ دي پټ کړی او جرابي دي کړې وي! دې کس نه بد کار کړی وو او نه یې بل ته په دې سره زیان رسولی. مگر له دې سره نورو د هغه په کار کې مداخله کوله. ولې؟ ځکه دلته حدود نه دي مالوم. یو څوک چې د لویانو په کارونو کې مداخله کوي، نو د ماشوم حقوق خو بیخي نه پېژني.

شهید مولانا له خپل کور سره نژدې د ماشومتوب مهال لوبې کولې، زموږ یوه همسایه مې پلار ته ویلي وو چې ستا دغه زوی ښه دیني سبق هم وایي، خو دا کار یې بد دی چې له کور سره بیا د کلي له نورو هلکانو سره لوبې کوي. زما پلار هغه له دې کاره بند کړ.

ماشوم که را محدود شي او ازادي يې ځنې وټرورله شي، نو بيا عقديي کېږي، زموږ په دا ننۍ بده ورځ کې همدا ناسمه روزنه خپل مهم نقش لري. زموږ د ماشوم پر سر څوک لاس نه ور تېروي. د لوبو حق يې څوک نه مني. د خدا اجازه نه ور کوله کېږي. د زدکړو له حقه بې برخي شوی. د جامو هغه طرز ورته ناروا شوی چې د ده ذوق وي. په خپله خوښه د ويښتانو له جوړېدا منعه شوی. پيکي د کونيتوب نښه ده. عطر لگول د نورو د نجونو د جذب علامه وه. له پاک گرزېدا به ځکه ډډه کېده چې بيا د کلي ځوانانو د جنسي غريزې سرولو خواهش ترې کاوه او که يې ور سره نه منله نو اخير زور هم ور سره کېده.

دلته د ماشوم هيڅ حق په پام کې نه نيول کېږي. مور داسې يو لکه ماشوم چې هيڅ حق نه لري. د لومړي ورځې له پيداېښته چې نور کسان د هغه په کارونو کې مداخله پيل کړي تر هغې ورځې روانه وي چې بيا مړ کېږي. لويانو مو زياتره کارونه د نورو د خوشالي لپاره کوي او يا د خلکو له خبرو ځانونه خلاصوي، نو ماشوم ته به په دې اندوخر کې د چا ور پام شي؟!

زموږ د ماشومانو ژوند له ريشخند پرته بل شي نه دی. مور د ازادي نارې وهو، خو تر ټولو ډېر محکوم مور خپله يو. په کومه ټولنه کې چې د ماشوم د ازادي درناوی نه کېږي، هغې ټولنې د لويانو به څه ازادي وي؟ دلته تر اوسه هم د ازادي مفهوم ناسم تشریح کېږي او تل راته ناسم معرفي شوی دی. له دې امله مور د کعبې پر ځای ترکستان ته روان يو.

لوبې، پر خپل ذوق جامې جوړول، خنداگانې، زدکړې، پاک کالي و جامې د ماشومانو حق دي او مور يې بايد د حق په ډول ورته ومنو. سمه تربيته، ښې خبرې ور زدکول، له مشرانو سره ناسته د هغوی

ایینده جوړوي، د دې لپاره باید دا حق هم ور کړو. ماشوم ځینې کارونه د ماشومتوب مهال د تفتیش لپاره کوي، هغه له دې کارونو زدکړه کوي، له دې امله باید پابندی ورباندې عایدې نه شي او خپله ازادې یې سلب نه کړل شي.

د زدکړو په اړه زموږ ذهنیت

زموږ د سیمې یوه بوډا ملا په ډکه غونډه کې وویل چې کفر له مکتبه راغلی او اسلام له مدرسې. مشرانو راته ویلي چې د ظاهر شاه په وخت کې دولتي هیئت راغلی وو د خلگو په مشوره یې سیمه کې مکتبونه جوړول چې زموږ خلگو نه غوښتل، ځکه نو هغه هم بیرته ولاړل.

ماشوم خپل لومړي وختونه په کوڅه کې تیر کړي. کله چې لږ لوی شي، نو یا مال پیايي، یا باغ له مرغیو گوري، یا په پلار، ورور، اکا او نورو پسې پټي ته خوراک ور وړي، یا د کور نور کارونه. ژمی د کلي له ملا څخه قاعده بغدادې وايي او پسرلی بیا هم هغه یاد کارونه.

مکتببان زیاتره په کونيانو معرفي شوي. زموږ د ماشومانو پر خوله به یوه لنډۍ وه چې د زده کونکې صفا حالت به یې انځوراوه او بیا به یې ویل چې د معلم یې دمدم (ذکر) ورته ښوري. له دې مالومېږي چې زموږ ماشومانو ته څه ډول ذهنیت ور کول شوی؟!

د کلي ملا چې د علم خبره کوي، نو یوازې شروط الصلاة او دې ته ورته کتابونه یې هدف وي. ځکه د قران او حدیثو له علمه دوی بې برخې دي، د فقهي ستر کتابونه یوازې تر نومه ور مالوم وي، فلسفه او نور علوم ځنې پردي شوي. نو ور پاته همدا شروط الصلاة دی چې هغه یې هم په سل کاله پښتو نه کړ همداسې په عربي ماشوم ته ویل کېږي او هغسي به یې زدکوي.

له علم سره دوښمني زموږ د کلتور یوه مهمه برخه ده. څوک چې ځان ته عالم وایي، د علم پر مسند ځان حاکم بولي، د علم د زدکړې ادعا لري او بیا علم تر دیني علومو انحصاروي، دا نو له علم سره دوښمني نه ده چیشی ده؟ څوک چې په زوی مالونه او رمبې څروي خو د مکتب لېوال یې نه وي، له علم سره دوښمني نو ډلونه وهي؟ د چا کلتور چې نجونو ته د زدکړو هیڅ مخینه نه لري، د عالم له خولې د نجونو د زدکړو د نارواوالي فتاوي راوړي، عداوت نور تور وي که بور؟

زما د ماشومتوب مهال مې په ټوله سیمه کې د یوې ښځې نوم نه دی په یاد چې مکتب یې ویلی وي. دا خبرې مې د هر کس له خولې اورېدلې چې عالمان وایي، ښځو ته زدکړه مه ور کوئ، ځکه بیا د انډیوال په پیدا کولو کې له لیک لوست څخه کار اخلي!

زموږ گودر ته نجونې او ښځې راوړي خو مکتب ته نه. هدیرې او زیارت ته اجازه لري، خو پوهنتون ته نه. د ملنگ، گودگر، دمگر او تاویزگر جونگرې او ماڼۍ ته ورته روا دی، مخالفت یې وهابیتوب دی، خو د علم لپاره راوتل فحاشي او کونیتوب دی. موږ تر اوسه لا هم خلگو ته په ایاتونو او حدیثونو د مکتب رواالی، د نجونو راوتل، د واکسین جواز، د ماشومانو حقونه او نور ثابتوو. لا هم له ملا څخه غواړو چې د علم په خپرولو کې زموږ مرسته وکړي. لا هم د سلگونو ډاکټرانو، لیکوالو، فزیکپوهانو او داسې نورو عالمانو پر علمې ویناوو د یوه بېعلمه کودگر بې بنسټه خبر وزن لري.

په دغسې یوه ټولنه کې ژوند کوو، را لوی شوي یو او لا هم پکې پاته یو.

دا هغه حقیقتونه دي چې موږ یې هره ورځ په سترگو وینو. له دې امله باید سترگې پر پټې نه کړو. که یې نن هم د نورو وخت په شان په پردو کې وپوښو نو ممکن ژوند یې نور هم اورد شي. که یې نن نقد

کړو، سبا به یې خلگ له پاللو مخ واړوي. که یې مور له دې سره چې ور سره مخ یو، مگر له دې ډاره چې په دې نقدونو مې شخصیت ته نن زیان ونه رسېږي، پټه خوله شو، نو راتلونکې نسلونه به زموږ په شان به ځنې ژاړي. دوی به مور ته نښیراوي کوي چې دا مو کوم کلتور را ایله کړی، مور به خپلو مشرانو ته چې تاسو ولې داسې شیان په میراث را پرې ایښي؟! له دې حالته د خلاصون یوازینی لار د دې ناوړه کلتور نقد دی او بس. څوک که خپه کېږي، نو یوه پلا دي په خپل شاوخوا کې وگوري چې ایا داسې نه ده؟ که وي، نو بیا زموږ مسوولیت دی چې دا کارو وکړو که څه هم نن په هر لحاظ راته دروند تمامېږي.

میرمنې او د زدکړو حق یې

زموږ د سیمې سپینسرو میرمنو به ویل، ښځه یا د کور ده یا د گور. یانې که ژوندی وه، نو د کور خدمت د هغې دایمې دنده ده او که له ژونده خلاصه شوه بس ایله له له کوره وزی او گور یې تل پاتی ځای شو.

مور د روایاتو او فقهې په کتابونو کې داسې روایات او متون لرو چې د میرمنو زدکړې ناروا بولي. زه د هغو روایاتو جاجونې ته نه ځم او نه هم هغه فقهې عبارتونه را اخلم. زما مشر ورور شهید مولانا په خپل کتاب (ښځه په افغاني ټولنه کې) کې دا کار کړی. له دې امله یې دلته اړتیا نه وینم.

زموږ په کور کې زما شپږ خوندې دي. زموږ پلار په یوه هم مکتب نه دی ویلی. زما میرمن خپل نوم نه شي لیکلای، دا په داسې حال کې چې زموږ ټول وروڼه لوستي دي او زما د ښځې وروڼه هم ټول مکتبیان دي. زما دوې وریندارگاني یوه هم زدکړې نه لري، خو په کور کې یې نارینه وو زدکړې کړې.

زما د مور څلور خوندې وې. له دې سره یوې هم الف نه وو زدکړې. زما د بنځې درې خوندې دي، یوې هم د مکتب دروازه نه ده لیدلې. له دې حالته مې اصلي هدف دا دی چې زموږ لا لویه برخه خلگ دې فکر منلو ته نه دي چمتو شوي چې د نجونو د زدکړو حق ومني.

په زرو مقولو، پخوانو عبارتونو، زرو فکرونو، بې بنیاده ادعاوو، کمزورو بانو او نورو خبرو د بنځو د زدکړو مخنیوی کوو او له دې حقه یې ښه په خوند بې برخې کوو. زموږ د پښتنو داسې ځوانان مې لیدلي چې له پوهنتونه فارغ وي، خو ځان ته به داسې میرمن نه خوښوي چې زدکړې یې کړې وي. زه دا نه را سپرم چې ولې؟ ممکن بیلابیل عوامل ولري، خو په مجموع کې دا خبر ځنې ثابتېږي، چې زموږ جمعي ذهنیت څنگه د لوستو ځوانانو ذهنیتونو باندې اغېز کړی دی؟

زموږ ټولنه له لویه سره تر سالاره ده. تر پر بنځه ځان غوره بولي. له دې امله یې نو حقونه هم تر پښو لاندې کوي. زموږ نارینه هغه د یوه ازاد انسان په توگه نه مني. ځکه نو د زدکړو حق ور کول او نه ور کول د ځان اختیار بولي. زموږ نارینه د هغې نوم په مجلس کې نه یادوي، له دې امله نو د علم لپاره د هغې بهر وتل نه شي زغملای. زموږ نارینه غواړي چې بنځه یې د نړۍ پر مخ هېڅوک هم ونه ويني، له دې امله یې نو په بولکانو کې پیچلې وي، په داسې یوه حالت کې به هغه څنگه تیار شي چې مکتب ته یې ولیري؟ پر لار به خلگ ورته گوري او لازمي خبره ده چې مکتب او پوهنتون کې یوازې میرمنې نه وي، بلکې نارینه به هم هلته خپل صنفونه لري؟!

نن په نړۍ کې نارینه په دې شرمېږي چې د کور میرمنو یې زدکړې نه دې کړې، کور کې یې میرمنې له خپلو حقونو ناخبره دي او یا حق یې ترې اخیستل کېږي، اما زموږ خلگو ته چې دا خبرې وکړې، یا ځان تېر کړي یا وايي، هغه کافران دي هر څه چې کوي دا یې دنیا ده مور

ته اسلام دا امر کړی دی. په داسې حال کې چې شریعت داسې څه نه دې ویلي. دروېش په یوه بیت کې د دې وگړو په اړه وايي:

دا وگړي په تیارو کې دي لوی شوي

په لیدو یې د رڼا کړې سترگي پټي

د زدکړو مخنیوی هم کلتور کوي او هم رواجي ذهنه ملایان. د ناموس ساتنې بې بنیاده تعریف او پرې غیرت زموږ د کلتور او دودیز مذهبي تعبیر زیربنه ده چې په دې بلاوو یې اخته کړي یو. له سمدم ازاد انسان څخه مو فکري او فزیکي مینځیانې جوړي کړې او لا مو هم ور پام نه دي.

میرمنو ته کار او زدکړې د یوه مسلم حق په توگه هم قانون منلې دي او هم اسلام، کله نو د پیغمبر علیه السلام له میرمنې عایشې رض به یونیم زر (۱۵۰۰) د حدیثو روایات نه کېدلای!

د ښځو نه زدکړې او نه کار له نورو زیاتو تاوانو سره یو تاوان دا هم جوړ کړی چې فقر په ټولنه کې ورسره زیات شوی دی، ځکه د یوه کار نارینه ټول مصارف پرې کوي، له دې سره آمدن کم او مصارف زیات وي، که ښځه او نارینه دواړه کار وکړي نو آمدن به زیات او یا حداقل له مصارفو سره مساوي شي، په دې ډول له فقر را کم شي.

پيغلې د مور و پلار په کور کې

مخکې مې وويل چې کله وره وي نو په کوڅه کې گرزي. له همزولو نجونو سره لوبي کوي. کله چې هم لږ لويه شي نو بيا مور د هغې لپاره کارونه ټاکي. د کورو له کارونو رانيولې بيا د غاړو او پټوگانو تر جوړولو مختلف کارونه ور سپاري.

د مور و پلار په کور کې نجونوته د زدکړو پر ځای کورني کارونه ورنښودل کېږي. لوبني مېنځل، تنور کې اور بلول، د ځايونو چارو کول، د ميرو، بوزو او غواو سمبالول او لوشل، د جامو مېنځل، اوتو کول او ټولول، سهار وختي بستري ټولول او ماښام يې اوارول، د ماشومانو او ميرمنو د جامو رغول، ډوډۍ پخول، خواړه تيارول، د ميلمنو خدمت کول او د کور د نورو چارو په تنظيم کې له ميرمنو سره مرسته کول؛ که څه هم دا په خپل ذات کې بد کارونه نه دي، مگر له دې سره بايد د زدکړو او کار حق ورته ومنل شي، دا ټول کارونه يوازي د ښځې حق نه دي چې کوي به يې، بلکې دا د کور د ټولو غړو مسووليت دی چې برخه پکې واخلي.

له دې سره چې د تعليم و تعلم له حقه بې برخې شوې، په خپلو حقونو نه ده خبره شوې، د يوه ماشين په شان کار ترې اخيست شوی، تر دې هر څه وروسته دا هم ورسره کېږي چې د وژند ملگري يې د دې په خوښه نه انتخابېږي. دا نه خبره وي نه اتره، پلار يا د کور بل مشر

یې له یو چا سره سودا وکړي. نه د مېړه د انتخاب حق لري او نه د ولور او نورو چارو د پریکړي حق.

د مور و پلار په کور کې له هغې سره د هیڅ شي مشوره نه کېږي. دې ته له پیله دا فکر ور کول کېږي چې لور او خور د بل د کور دي. له دې امله نو هغه هم د دې کور د ملکیت دعوه نه کوي. یوه نجلۍ دا هم نه شي کولای چې که د بل د کور یم نو هغه کور خو باید زما په خوښه وټاکل شي. ځکه دا بیا په بې شرمې او بې حیا مشهوره کېږي او نارینه و بنځې ټول بد پر وایي. د (۲۰۱۸ د می پر ۹) تاریخ د بشري حقونو خپلواک کمېسیون یو راپور نشر کړ چې پکې راغلي وو؛ «په تېره یوه کال کې له کوره د نجونو د تیننتي ۵۰۰ واقعات یې ثبت کړي دي.» له دې ښکاري چې مور په څومره بد وضعیت کې یو. دا یوازې هغه تعداد دی چې کمېسیون ته احوال رسېدلي او هغوی ثبت کړي دي، کله په واقعیت کې به دا شمېر تر دې څو چنده اضافه وي. ځکه نجونې د خپلې کورنۍ په لاس له حقونو پرلپسې بې برخې کېږي او له دې امله یوه نجلۍ د ځان په مسله کې خپله کورنۍ نه ور گډوي، ځکه پوهېږي چې که معامله دوی ته په لاس ور کړم، نو هغه څه چې زه یې غواړم؛ کورنۍ یې نه راکوي.

زموږ په رواج کې ور کړې نجلۍ نه شي کولای چې له خپل مېړه سره وويني. د هغه خبرې واورې. د هغه ان یو انځور وويني. د کوزدې په ورځ د نجلۍ پر ځای د هغې یو وکیل د خلگو په مخ کې په شوي تړون د هغې د رضایت اعلان کوي او هغه بې چاره په کور کې ناخبره او بې واکه ناسته وي.

لنډه دا چې زموږ د نجونو ټول سرنوېشت مور و پلار یا د کور بل مشر ټاکي. د هغوی په خوښه له لومړی د حقونو له پېژندنې بې برخې شي. بهر ته وتل یې ممنوع اعلان شي. له کوره پرته بل ځای کار

یې د کلتور او شریعت مخالف وگڼل شي. په وهمې او خرافاتي باورونو اخته کړل شي او اخير په لوی لاس ناخبره یو داسې کس او کور ته په لاس ور کړله شي چې نه د هغې خوښ وي او نه یې راتلونکی ژوند کې سمېدای شي.

دا زموږ له یوه ژوندي او ازاد انسان سره د هغه د ژوند جوړېدلو په اړه انساني او له شرعي فرمانونو سره سم سلوک دی؟ په دې حال کې هم مور ادعا کوو چې میرمنو ته مو حقونه ور کړي او که سم ژوند وو نو زموږ میرمنې به یې لري. نوره نړۍ خو له میرمنو د فحاشي کار اخلي، څوک یې د وسیلې په توگه کاروي او بله ټولنه بیا ظلم ور سره کوي.

دا حالت له ډېره وخته پر ټولنه حاکم پاته شوی دی او اوس میرمنو هم دغه حالت منلی دی. زما یوې خور یوه ورځ نورو میرمنو ته ویل، بڼځه که بڼه شی وای، نو د بل کور ته به نه تله. دا لاندې ټپې یې هم د ذهنیت څرگندونه کوي:

جانان زما زه د جانان یم

که په بازار مې خرڅوي ور سره ځمه

ورور مې توپک، زه یې گولی یم

په تورو غرو مې خېژوي، ور سره ځمه

زموږ میرمنو ځانونه د نورو ملکیت ته وړاندې کړي، له دې امله یې د ځان د خرڅولو واک بل ته ور کړی. که څه هم لومړی ټپه د مینې او مینتوب په اړه هم ده، خو د ځان واک بل ته ور کول هم ترې ښکاري.

ناوې د مېړه، خواښې، خوسر او نورو ترمنځ

مورې واده مې مطلب نه دی

دا ستا لپاره خدمتگاره راولمه

زموږ د يوه ملگرې پلار به دا خبره ډېره کوله چې زموږ په پښتنو کې د ميرمنې وړ کړه يوه کس ته نه وي؛ بلکې پوره قبيله يې ځانونه مېړونه بولي.

دا خبره تر يوه حده سمه ده. ما ته پوره مالومات سته چې زموږ په ټولنه کې نړور د خواښې خدمت کوي، خبره يې مني، د هغې په خوښه د پلار کره شپې کوي، د کور ټول خدمت د هغې په خوښه کوي، له هغې سره خاندې او ژاړې هم. د خوسر هر خدمت ته ولاړه وي. مېړه خو يې نو ځان د هغې مالک بولي. له دې امله يې اوله ورځ لا امر ورته کړی وي چې زما د مور، پلار، وروڼو، خور او ميلمنو خدمت به په شپه او ورځ کې کوي.

خور يې بيل فرمايشونه لري. په خدمت کې يې خاشې ماتوي، په کتغ کې خبرې وړ کوي، په خبرو يې کار وړ لري. که له مېړه سره په خونه کې لير ځنډ وکړي دا پيغورونه وړ کوي. که مېړه جامې يا بل شی ورته راوړل او د خور برخه کې نه وه، نو بيا اسمان ځمکې ته را کښته کېږي. دا په دې خاطر نه چې د خور حق يې خورلی، بلکې له نړور سره د مقابلې له امله.

د ناوې له کوره که یو څوک راشي او هغه د پلار کره په شپو بیایي، نو له مېړه اجازه اخیستل اړین دي. ناوې به خواښي ته زاری کوي چې څو شپې وکړم؟ راغلی کس به له خوسر یا د کور له مشر سره خبره کوي چې زه دا نجلۍ کورته بیایم تاسو اجازه ور کوئ؟ څو شپې وکړي؟ هغه بیا په نخرو خبرې کوي او یو وخت د ۱۵ شپو اجازه په ډېرو ناغېریو ور کړي.

کور ته تر راتلو وروسته د خپل ماما کره د تلو اجازه نه لري. د همسایه کره د میلمستیا خوراک ته نه شي تلای. د واده شوې خور کور ته به نه ځي. په کلي یا کوڅه کې به واده، کوزدې یا بلې خوشالی ته نه ورځي. په دې هر تگ که یې مېړه، خوسر یا خواښې خبره شوه، نو له ورتلو سره سم به شخړو، نارو او ان وهلو ته ځان چمتو کوي.

خواښې له هر کار سره ورته وایي، ها! په کلي ولې نه ځې؟! ایندرو ورتنه وایي، پر تا چې د ورورک وام نه وي، تمامه ورځ په ديارونو گرزې! خوسر ورته وایي، مردارې! که بیا خبر شوم چې د پلاره له کوره د بل کره تللې یې، نو گيله دي له ځان ده!. مېړه خو یې څو ورځې ځان خپه اچولی وي چې تا نو ولې زه مور، پلار، خور او ورونو ته ټیټې سترگې کړم؟!

مور ته دا فکر را کول شوی چې کله میرمن ستا کور ته را واده شوه نو د هغې هر څه ستا په اختیار دي. هغه ستا ناموس شوه او ستا له اجازې پرته وتل یې د ناموس بایللو په مانا دي. جالبه مو له ځان سره ټول خلگ لیوني او یا مست فرض کړي وي چې که زما ښځه بهر ووتې، نو بس زما ناموس ته به خلگو اړولي وي او زه به بدنامېرم؟!

زموږ د سیمې له زرو میرمنو اورم چې تر اوسنیو میرمنو خو یوه ټپله پچې لا ښې دي خونه خو به په گرمه کړم. دا حالت د یوه ازاد

انسان په اړه خورا زورونکی او د افسوس وړ دی. مور دلته د میرمنو د ازادې په اړه هیڅ هم نه پیژنو. بده دا ده چې له میرمنو سره د خشونت دې بهیر کې تر نارینه میرمنې خپله ډېر لوی لاس لري. د یوې ناوې خوانېې دا ټول بد او سختې ورځې تجربه کړې وي. مگر له خپلې نرور سره بیا هم بد چلند کوي؟!

خپله پیغله لور د نرور پر سر ور کېنې وي. پر دې فکر نه کوي چې زما دغسي کړه وړه د دې سبب کېږي چې له ما سره، له لور سره مې یا هم له بلې خپلې سره مې داسې وشي؟ اصلا په یوه خشین چاپیریال کې چې هر څوک لوی شي، نو بیا خشونت کول د هغې د کلتور، رواج او مزاج برخه ګرزي. زموږ میرمنو ته اوس بیخي دا فکر نه ور پیدا کېږي چې په ټوله کې له میرمنو سره د ظلم لویه برخه خپله میرمنې کوي. د خوانېې، ایندرو، میرې، بنې او نورو تر نوم لاندې دا روان ظلم یوه میرمن له بلې سره کوي.

پر دې ولې فکر نه کېږي چې د دې تیري او ناسم کلتور مخه ونیوله شي؟ ما وختي هم وویل چې زموږ میرمنې زدکړې نه کوي. له علمه لیرېوالي او په جهالت کې پاتېدا د دې خشین کلتور په لا غوړېدا کې لوی لاس لري. په مجموع کې د نارینه او نورو ټولنو له لوري پر دې کلتور نه نیوکې هم د دې سبب شوې چې دا کلتور پاته شي. نارینه مو هم له علمه لیرې دي یا په ټولنه کې له بدنامۍ ډارېږي او له نورو ټولنو سره زموږ اختلاط نه شته له دې امله د هغې له لوري له پیغور سره مخ نه یو چې له دې ناروا کار څخه لاس اخیستلو ته مو وهڅوي.

د کلتور په توګه یې له ډېره وخته را پاتېدا بل لامل دی چې اوس یې خلګ ایله کولو ته زړه نه ښه کوي. زموږ خلګ یو متل کوي چې وايي: څه دې کول، چې پلار او نیکه دې کول. یا: هغه کوه چې پلار او نیکه دې کول. له دې او دې ته ورته متلو څخه خلګ استدلال کوي چې مور

ښه کوو. له میرمنو او نړندو سره دا چلند دوی د ځان حق بولي او دا متلونه یې دلایل ورته چمتو کوي.

که ووايم چې مور دلته میرمنو ته ازادي نه ور کوو، بلکې که د ازادي په نوم ډېر لږ څه هم ولري، نو تر واده وروسته هغه هم ځنې اخیستل کېږي او د یوې مینځې په توګه ژوند کوي. دا خبره سمه کوم؛ ځکه څوک چې د خپل پلار کره د تلو راتلو اجازه ونه لري، حتا د یوه ناروغ د پوښتنې لپاره لا هم، نو ایا دا ازاد انسان دی؟!

زموږ په کورنو کې خوسر نړور وهي او دا د ځان حق بولي، هیڅوک هم دا نه شي ورته ویلای چې دا ناروا کار دې ولې وکړ؟ زموږ خواښیانې د کنځلو سره نړور وهي او کله ناکله د سزا په توګه خوراک نه ور کوي. پر دې کار یې په کور کې څوک نیوکه نه کوي او خواښې فکر کوي چې څه کوم؛ هغه سم کوم. مېړه د هر کار اجازه لري. که یې په نیمه شپه د پلار له کوره په داسې حال کې خپله ماینه کور ته راوستله چې هلته واده وي، د ده، پلار او مور په اجازه یې میرمن د څو ورځو لپاره تللې وي، هم څوک یې مخه نه شي نیولای او دا هغه د ځان حق بولي. که یې په هسي خوشي چټي تور میرمن وهله او ډېوله هم څوک یې د پوښتنې کولو نه سته او نه حق لري. خپلې ښځې ته به هر وخت وایي چې له پردو نارینه وو سره اړیکې ونه ساتې، خو خپله به دی هر وخت د نورو په ښځو پسې سترګې له بیخه را کاري؛ هدف مې دا نه دی چې خبره یې بده ده، اما عمل یې بد دی. څوک چې خپله یو څه کوي او قول یې بل شی وي نو د هغه خبره بې تاثیرې وي او په دې هر کار که یې میرمن خبره شي، نو هغه به له مېړه د انتقام په خاطر ناسم کارونه کوي او زموږ په کلي کې همداسې پېښه شوې ده او خورا بد نتایج تر شا ایله کړل.

د (۱۰/۳/۲۰۱۸) تاریخ بي بي سي مانېمانۍ خپرونه کې له میرمنو سره د خشونت په اړه یو راپور وړاندي کړ. راپور کې راغلي چې په تېر (۱۳۹۶) کال کې تر دوه زره زیاتې د خشونت پېښې ثبت شوې دي چې (۲۷۷) یې د وژنې او قتل دي. په راپور کې راغلي چې (۸۵) فیصده میرمنو ورته ویلي چې په کورنو کې له مختلف النوع خشونت او زورونو سره مخ دي. را پور کې ویل شوي دي چې زیاتره د ښارونو میرمنې له دې حالت څخه پرده پورته کوي او د خپل ناوړه حالت چيغه باسي. دا په داسې حال کې چې زموږ لویه برخه وگړي په کلیو کې اوسي او د کلیو د میرمنو حالت به تر هغه هم ډېر زورونکی وي چې په ښارونو کې ژوند کوي. ځکه ښاري کسان د کلیوالو په نسبت علم لري، اقتصاد یې ښه وي، میرمنې یې زدکړې کوي او تر یوه حده یې حقونو ته قایل وي؛ نو چې دلته دا حالت دی، په کلیو کې ایا څوک د میرمنو د حق یادونه هم کوي؟

پر همدې یاد تاریخ بیا بي بي سي په سهارنۍ خپرونه کې له فاریابه یو راپور در لود چې یوه لېور د ورور کونډه لومړی ځان ته نکاح کړې ده. خبریال ویل چې دا کس د طالبانو سیمه ییز قومندان هم دی. بیا یې له میرمنې سره د هغې د اولاد د میراث پر سره شخړه راغلې ده او میرمن یې په ډزو وژلې ده. دلته هغه څوک لومړی د میرمنو حقونه تر پښو لاندې کوي چې د اسلامې نظام په پار یې دا ۴۰ کاله توپک له اورې نه دی ایښی. طالب د نظام پر سر جنګېري، اما په خپل کور کې د خدای امر نه عملي کوي، د کونډې ازادې نه مني، د اولاد میراث یې نه ور کوي، د میرمنې د ژوند فیصله هم د هغوی په لاس کې ده؟!

زموږ په ټولنه کې د غلامۍ دوره پای ته نه ده رسېدلې. دلته د غلامۍ او مینځیتوب یوه بله بڼه رواج شوې ده. زموږ په کورونو کې قسم دی د یوې ناوې لپاره مېړه، خوسر، خوانښې، لېور او ایندرور ټول

په مشوره بوخت وي چې په کومو ډولونو خپلې را واده کړې ناوې ته اذیت ور کړي؟!

د انسانانو دغه ډول ژوند ته چې د غلامۍ نوم ور نه کړم نو د ازادي نوم ورته غوره دی؟! ایا زموږ په ټولنه کې له یو کس سره دا فکر سته چې میرمنې یو ازاد مخلوق دی او د خپلو کړنو په اړه خپله تصمیم نیولای شي؟ که یو فیصد هم خلک دې ته چمتو نه وي، نو غلامې نور بنکر لري؟ زموږ په ټولنه کې چې لومړي ورځ نجلۍ پیدا کېږي او مور یې د ازادي او حقوقو په سلبولو بوختېږو بیا تر هغې ورځې چې له دې نړۍ کوچ کوي، نو ایا د غلامې دوره به هم تر دې ډېره بدتره او تیاره وه؟!

طلاق په شریعت او کلتور کې

دا خبره تر اوسه په انساني ټولنه کې منل شوی حقیقت دی چې هره ټولنه د هرې ایډیالوژۍ متون او نظریاتو ته د خپل کلتور او غوښتنو په عینکو کې ور گوري. تعبیر یې د خپل کلتور، زمان و مکان او تقاضاو تابع وي.

د میرمنو په اړه مور هم د اسلامې شریعت له متونو سره همدا سې معامله کړې. د طلاق په اړه پښتنو کې له وخته دا تصور موجود وو چې ښه یې نه ځنې راتلل. له دې امله دلته هغه تعبیر خلگو خورا خوښ کړ چې شریعت کې هم طلاق ابغض حلال دی. لاکن په نړۍ او خاصا زموږ پر شاوخوا دا حالت د چټک تغییر په حال کې دی او مور هم باید نور پر خپل زور او ناسم کلتور د پاتېدا بې ځایه ټینگار ونه کړو. دا کلتور بدل کړو او له دې سره به په شریعت کې هم د ابغض حلال قضیه حل شي.

هغه روایات ډېر خوله پر خوله کېږي چې د طلاق له روا والي سره ابغض هم بولي. د خدای ناخوښ حلال یې گڼي. په پښتنو کې له میرمنو سره د سلوک په اړه راپاته رواجونه زیاتره زموږ د هغه وخت کلتور دی چې لا دلته اسلام نه وو راغلی. کله چې اسلام راغی، نو په دې برخه کې یې هم چندان د پام وړ بدلون را نه وست. ځکه د اسلام لومړي مبلغین جنگیالي وو او هغو د دې سیمې په ډېری خلگو اسلام په جبر ومانه؛ دوی درې اېشنه در لودل چې اسلام منل، جزیه ور کول او یا جنگ وو. له دې امله افغانان چې ښه ډېر و جنگېدل او اخیر یې له

وسه پوره نه وه نود جزیې تر صورت یې د اسلام منل غوره وبلل او نوي دین ته له داخلېدو سره یې خپل ټول زاړه رواجونه هم وساتل.

د طلاق مسله دلته له وخته حساسه وه. زموږ په کلتور کې دا نه سته چې مېړه دي په اساني میرمنې ته طلاق ور کړي. دا خبره د پښتنو په کلتور کې ډېره بده ده چې یو څوک دې میرمنې ته طلاق ور کړي او هغه دې بیا هلته بل څوک وکړي. د میرمنې کورنۍ سمدېدی ته چمتو کېږي چې زموږ ښځه مو ولي طلاقه کړې ده؟ بد کار یې کړی او کنه ولي مو دا بدرنگي را واپروله؟ دلته میرمنې ته طلاق ور کول یوازې په یوه صورت کې کېږي چې هغه زنا وکړي او نور که هر ډول ژوند وي څوک طلاق نه شي ور کولای.

زموږ په ټولنه کې دې رواج پر میرمنو د خشونت په زیاتولو کې مهم رول لوبولی. یوه میرمن که هر څومره بد ژوند ولري، د طلاق غوښتنه نه شي کولای او یو مېړه که له ښځې هر ډول ناراضه هم وي، طلاق ته یې زړه نه کېږي. یو لورته خو زموږ خلگ بې وزلي دي، له دې امله هم طلاق ته نه مایل کېږي چې د بلې میرمنې وس زیاتره کسان نه لري. ماینه ځکه د طلاق یا خلعبې غوښتنه نه شي کولای چې یو لورته په ټولنه کې خلگ پیغور ور کوي او بل ته یې ولور کورنۍ خوړلی وي او هغه څه مېړه ته نه شي ور کولای چې هغه خلع ور سره وکړي. بله خبره دا هم ده چې له وخته د جابر و ظالم کلتور له امله نارینه بیا میرمنې په خپلو پاته اولادونو زوروي. مثلاً: مېړه کله هم بیا اجازه نه ور کوي چې مور دې له خپلو زامنو سره وگوري، خپلې لور ته دې ور شي، یا دې اولادونه پوښتنه پر وکړي. له دې امله هم میرمنې دا نه خوښوي چې له مېړه طلاقه شي.

یو بل شي دا هم دی چې طلاقه شوې میرمن بیا بل څوک په اساني نه په نکاح کوي. ځکه فکر کېږي چې دا بدکاره ده، له دې امله لومړي

مېره طلاقه کړې او که بل کس ور سره نکاح وکړي نو بیا به هم هغه خپل کار مخته وړي. زموږ په ټولنه کې میرمنې له اجتماعي کارونو گوښه دي، له دې وجب نارینه په جنسي فقر اخته دي، همدا وجه ده چې د میرمنو په اړه یې لومړی سوچ او فکر له همدې ځایه سرچینه اخلي. خلک دا فکر نه کوي چې په ژوند کې د مېره او ماينې ترمنځ یوازې د جنسي اړیکو خبره نه وي چې مشکل یې سره پېښ شي، بلکې ډېرې نورې خبرې هم شته چې امکان لري پر هغه د نه توافق له امله دې یو له بل څخه بیل شوي وي.

د طلاق په اړه دا تصور باید بدل شي. ځکه په داسې صورت کې چې مېره او ماينه سمه گوزاره نه شي سره کولای، گڼ زیانونه هم ځانونو ته رسوي او هم ټولني ته. د کور ستونزه مېره او ماينه په ژور ځپگان اخته کوي، د کور د مصارفو په اړه ماينه فکر نه کوي ځکه له مېره یې زړه مات وي او د هغه په ستوماني یې زړه نه دردیږي، اولادونه یې خشین او غیر نارمل را لویږي، گاونډی یې هر وخت له نارو او جنجالونو تنگېږي، کورنی چاپیریال هر وخت له خشونتته ډک وي، یو پر بل باور ختم او ځای یې شکایتونه او شکونه ونیسي، راتلونکي میلمانه او خپلوان په کور کې د دې حالت په لیدو خپه کېږي او مېره له ماينې او ماينه له مېره هر وخت شکایتونه کوي. تر دې ورهاخوا نور زیانونه یې هم شته.

که موږ دا رواج بدل کړو؛ نو یو لور ته به مو یاد زیانونه له منځه وړي وي او بل به مو انساني کرامت ته درناوی کړی وي. ځکه په نه طلاق کې مېره او ماينه هر وخت یو د بل حقونه تر پښو لاندې کوي، که سره بیل شي؛ نو د دې کار مخنیوی به شوی وي. مگر دا په هغه صورت کې چې طلاقه شوې میرمن په ټولنه کې بده ونه گڼله شي او بل کس له هر ډول زړه نازره توب پرته نکاح ور سره وکړي، مېره هم پر دې غیرت ونه کړي چې زما بڼه به دلته سیمه کې بل کس ته ناسته

وي. مېړه او ماینه تر بیلېدا وروسته یو په بل پسې تخریب ونه کړي او هر یو خپل بیل ژوند ته ایله کړي چې آرام ژوند وکړي او خپله ځان ته مناسب ملگری پیدا کړي.

شریعت هم له هر ډول چون و چرا پرته د طلاق اجازه ور کړې او هیڅ ځای یې نه دي ویلي چې طلاق ابغض روا دی. ځکه دلته پاراډوکس رامنځته کېږي چې که یو شی روا وي، نو بیا ابغض ولې شي؟! لکه څنگه چې نکاح د انساني ټولنې د اړتیا له مخې روا شوې ده، دا په داسې حال کې چې پخوا انسانانو دا ښه نه بلله چې د کور میرمن یې د بل کور کره ولاړه شي، ځکه به عربو نجونې ژوندۍ ښخولې. یوه قوم بل ته د خپلو میرمنو له ور کولو ډډه کوله. زموږ په پښتنو کې اوس هم زیاتره دوستۍ یوازې خپله پښتانه سره کوي او په تېره بیا هغه کسان چې سره نژدې وي، خپلوان وي او له وخته سره پېژني. زما یوه خوږه بلوڅ ته ود شوې ده. پلار مې خور ته ویل؛ بلوڅ ته مو نجلۍ ولې ور کوله؟ هغې ورته ویل، دا بلوڅ پښتو وایي او زموږ د هیواد دی. له دې ښکاري چې مور لا د منځنیو پیړیو فکر نه دی ایله کړی او تر اوسه هم په دې فکر کې یو.

له دې امله طلاق هم د انسانانو مجبوریت دی، شریعت له دې وجې جواز ور کړی. نکاح چې د مجبوریت له کبله د ثواب وړ بلل شوې، طلاق هم باید له دې جهت چې انساني حقونه کې خوندي کېږي او یو کس (د هغه په فکر) د ناوړه ملگري له ملگري خلاصېږي او کولای شي بل ور کس ځان ته پیدا کړي، د ډېر ثواب کار باید وگڼل شي. دلته به هغه روایت هم را نقل کړم چې زموږ د ذهنیت موافق راغلی:

حَدَّثَنَا كَثِيرُ بْنُ عُبَيْدٍ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ خَالِدٍ، عَنْ مُعْرِفِ بْنِ وَاصِلٍ، عَنْ مُحَارِبِ بْنِ دِثَارٍ، عَنِ ابْنِ عُمَرَ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «أَبْعَضُ الْحَالِلِ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى الطَّلَاقُ» (سنن أبي داؤد، كتاب الطلاق، باب في كراهية الطلاق: ۲۱۷۸)

ژباړه: ابن عمر رض له رسول الله ص خخه نقل کړی چې ویل یې: په حلالو کې ناخوښن الله تعالی ته طلاق دی.

امام الباني په ارواء الغلیل کې تر همدې روایت لاندې لیکي:

وجملة القول: أن الحديث رواه عن معرف بن واصل أربعة من الثقات، وهم: محمد بن خالد (الواهي)، وأحمد بن يونس، ووكيع بن الجراح، وبيحي بن بكير. وقد اختلفوا عليه، فالأول منهم رواه عنه عن محارب بن دثار عن ابن عمر مرفوعا وقال الآخرون: عنه عن محارب مرسلا. ولا يشك عالم بالحديث أن رواية هؤلاء أرجح، لأنهم أكثر عددا، وأتقن حفظا، فإنهم جميعا ممن احتج به الشيخان في "صحيحيهما"، فلا جرم أن رجح الإرسال ابن أبي حاتم عن أبيه كما تقدم، وكذلك رجحه الدارقطني في "العلل" والبيهقي كما قال الحافظ في "التلخيص" (۲۰۵/۳) وقال الخطابي وتبعه المنذرى في "مختصر السنن" (۹۲/۳): "والمشهور فيه المرسل". لا يقال: قد رواه عن محارب به موصلا عبید الله بن الوليد الوصافي، فهو يقوى أن الحديث موصل. لأننا نقول: قد مضى عن ابن عدى أن الوصافي هذا ضعيف جدا، فلا يتقوى به كما هو مقرر في "علم المصطلح".

ژباړه: لنډه دا چې له معرف بن واصل خخه روایت څلورو باوري کسانو کړی (محمد بن خالد واهبي، احمد بن يونس، وکيع بن جراح او يحيى بن بکیر) دوى بيا له ده په روایت کې اختلاف کړی. د دوى لومړي له واصله هغه له محاربه او هغه له ابن عمره مرفوع روایت کړی. دا نورو بيا له ده او هغه له محاربه مرسل روایت کړی. په حديثو عالم کس شک نه کوي چې د دوى روایت ترې ډېره ترجیح لري. ځکه

دوی د شمیر له مخې زیات دي، ساتنه یې ډېره باوري ده او ټول هغه دي چې بخاري او مسلم په خپلو کتابونو کې روایات ځنې نقل کړي. مخکې مو وویل چې په دې کې شک نه شته چې ابن ابی حاتم له خپل پلاره په روایت کې ارسال ته ترجیح ور کړې. همداشان دارقطني په (العلل) کې ترجیح ور کړې او بیهقي هم ویلي، لکه چې ابن حجر په التلخیص کې یادونه کړې. خطابي هم په مختصر السنن کې ویلي دي چې منذري یې تایید کړی: په دې روایت کې مشهور یې مرسل دی. دا نیوکه دې نه کېږي چې دا روایت خو له محارب څخه عبید الله بن ولید الوصافي موصول نقل کړی؛ په دې سره د موصول احتمال قوي کېږي؟ ځکه مور مخکې وویل چې هغه ډېر ضعیف دی، د علوم الحدیث له مخې د دې درجې په راویانو قووت نه شي راتلای.

له دې ښکاره شوه چې روایت د سند له مخې کره نه دی، په متن کې یې هم مشکلات شته. قران کریم طلاق ته له دې قیدونو پرته جواز ور کړی او خپله د روایت د متن ترمنځ هم پارادوکس موجود دی. یو لورته حلال دی او بل لور ته خدای ته بی ډېر ناخوښه او ابغض دی؟!

ابن عباس رض روایت کړی چې د ثابت بن قیس میرمن رسول الله ته راغله او له هغه څخه یې د طلاق غوښتنه ورته وړاندې کړه. رسول الله د ولور په بیرته ور کولو هغه ته امر وکړ چې میرمنې ته دې یو طلاق ور کړه. (بخاري، کتاب الطلاق، باب الخلع و کیف الطلاق فيه: ۵۲۷۳)

انس بن سیرین له ابن عمره رض نقل کړی چې ده ویل، میرمنې ته مې په حیض کې طلاق ور کړ، رسول الله تر خبرېدا وروسته امر وکړ چې بیرته رجوع ورته وکړم. (بخاري، کتاب الطلاق باب اذا طلقت الحائض تعتد بذلك الطلاق: ۵۲۵۲)

له دې روایاتو ښکاره شوه چې د رسول الله په زمانه کې طلاق بد کار نه وو، خو په حیض کې طلاق ور کول ناسم عمل دی. ځکه بیا یې د عدې موده ناسمه راځي. هغه مهال هم میرمنو د ځینو لاملونو له وجې خلع کوله او کله بیا مېړه طلاق ور کاوه. په هیڅ صورت کې هم دا بد کار نه بلل کېده او د یوه مجبوریت په توګه شریعت منلی دی.

درې طلاقه، شرعي جنبه او کلتوري ستونزې

د طلاق پېژندنه:

طلاق د طلق مصدر دی. لغوي مانا یې خوشي کول دي. عرب وايي: طلق الرجل زوجته تطليقا. یاني سړي خپله میرمن ایله کړه. اطلقت الاسير. بندي مې خوشي کړ. ځیس فلان فی السجن طلقاً، مانا په زندان کې زولنه نه دی. (١)

لغوي مانا؛ په فقهي یا شرعي مانا کې هم راغلي: رفع قيد النكاح بلفظ مخصوص. یاني په خاص لفظ د نکاح قيد ختمول، د طلاق فقهي مانا ده. (٢)

د طلاق شرعي او کلتوري اړخ:

قران کریم د الطلاق په نوم یو سورت لري. دې سورت کې د طلاق احکام بیان شوي، که څه هم نورو سورتونو کې هم د طلاق پر مسله بحث شوی دی خو دا سورت یې لکه څنګه چې په نوم دی همداسې یې ځانګړي احکام هم ذکر کړي دي.

د طلاق له شرعي صبغې څوک انکار نه کوي او دا بیخي هر کس ته جوت دی. د کلتور قيد مې ځکه ور سره ایښی چې له شریعت څخه په تعبیر کې ځانګړی کلتور خپل اغیز لري. د طلاق مسله هم له دې اغیز

څخه خوندي نه ده. زموږ په ټولنه کې میرمنې ته طلاق ور کول ډېر مشکل کار دی او په عربي جامعه کې یو عام رواج دی. له دې ښکاري چې د طلاق پر مسله هر کلتور خپل اغیز کړی دی.

فقه‌او د طلاق په اړه خورا ډېر بحثونه کړي دي. زه دلته د طلاق پر ټولو ډولونو، بعدونو او اړخونو بحث نه کوم. یوازي درې طلاقه را اخلم چې اوس یې موضوع ډېره مهمه ده. خصوصاً زموږ په ټولنه کې له دې څخه ځینې مشکلات پېښ شوي دي.

درې طلاقه:

په دې اړه د اصحابو له زمانې بیا ترننه اختلافات موجود دي. حتا د یوه کس په اړه هم مختلف روایات شته چې کله یې یوه فتوا ورکړې او کله بله. مثلاً: له ابن عباسه مسلم روایت کړی چې درې طلاقه د رسول الله، ابو بکر او د عمر په لومړي وخت کې یو طلاق بلل کېدل (ځیني ظاهریان او نور علماء اوس هم په دې اند دي)، مگر وروسته عمر (رض) درې کړل. د عمر رض له دې عمل څخه جمهورو علماؤ استدلال کړی او د زیاتره علماؤ منهج همداسې دی.

امام ابو حنیفه، امام مالک، امام شافعي، امام احمد بن حنبل، علي، په یوه قول کې ابن عباس، ابو هريره، ابن عمر، عبد الله بن عمرو بن العاص، ابن مسعود، انس او زیاتره تابعین و ائمه په همدې اند دي. د امام قرطبي په وینا: اتفق ائمة الفتوى على لزوم ايقاع الثلاث فى كلمة واحدة. د فتوا وړ امامان پر دې متفق دي چې په یو کلمه درې طلاقه واقع کېږي. (۳)

د جمهورو علماؤ دلیل دادی چې که راوي له خپله روایته مخالفه فتوا ور کړه نو ګواکي هغه خپله روایت ته اعتنا نه کوي ځکه نو د اعتبار وړ نه دی.

همدا شان طاؤوس، عطاء، جابر ځينې نور متقدمين اوله متاخرينو ابن تيميه او ابن قيم په همدې اند دي. (٤)

درېيم قول دا دی چې که له میرمنې سره جنسي اړیکې نه وې نیول شوې، پر یوه ځای درې طلاقه یې درې بلل کېږي او که دخول په شوی وي بیا نه واقع کېږي. په دې رایه کې د ابن عباس یو څه ملګري، اسحاق بن راهویه، حسن بصري، عطاء، جابر بن زید او ابن حزم سره متفق دي. (٥)

زه نه غواړم په دې اختلافاتو کې ور ګډ شم، هر چا د خپل موقف په اړه دلایل ذکر کړي او دا مقاله یې د تفصیل، تشریح او شننې ځای نه دی. زه یوازې غواړم له دې طلاق څخه پر را پېښو ستونزو خبره وکړم. په دې اړه د شرعي نصوصو په رڼا کې خپل موقف روښانول غواړم چې که د اړتیا له مخې یې نن علماء ومني نو په دې اړه چې عوام له کومو ستونزو سره مخ دي هغه به یې تر یوه حده اوار کړي وي.

زه خپله په دې اند یم چې پر یوه ځای درې طلاقه ور کول له اسلامې طریقې سره مخالف عمل دی، له ماسره په دې خبره کې زما د مالوماتو له مخې هیڅ مسلمان هم اختلاف نه لري. دا موقف مې د قران د دې وینا له مخې خپل کړی:

الطَّلَاقُ مَرَّتَانِ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٌ بِإِحْسَانٍ (البقره: ٢٢٩)

ژباړه: طلاق دوه ځله دی (تر دې وروسته) نو یا له رواج سره سم یې رانیول دي یا هم په ښه ډول ایله کول.

د ایت مطلب دا دی چې که یو څوک میرمنې ته یو طلاق ور کړي، بیا بل وخت بل ور کړي، نو تر دې هرو دوو وروسته د رجوع اختیار لري، مګر درېیم وار خبره فیصلې ته درېږي. یا به له میرمنې سره سم ژوند

کوي يا به د درېيم طلاق په ور کولو هغه خپلې مخې ته خوشي کوي. احسان همدا دی چي میرمنې ته د هغې د ځان په اړه واک ور کول شي، ځکه د نکاح په وسیله مېړه تر دې ځای له میرمنې سره د یو ځای اوسېدو شرعي جواز در لود، کله چې درېيم ځل طلاق واقع شي نو بیا هغه مجوز ختمېږي او ماینه خپل اختیار ته پاته شوه. ځکه تر طلاق وروسته مېړه او میرمن دواړه د ځان واک لري او که یې خونبه شي او شرعي مانع وجود ونه لري، کولای شي چې بیا هم واده سره وکړي. قران کریم وايي:

وَبُعُولَتُهُنَّ أَحَقُّ بِرَدِّهِنَّ فِي ذَلِكَ إِنْ أَرَادُوا إِصْلَاحًا (البقره: ۲۲۸)

ژباړه: او د میرمنو خپل مېړونه له دوی سره د نکاح (تر نورو) حقدار دي که مېړه او مایني د سمون اراده کړې وه.

له دې ایت څخه مالومه شوه چې طلاقه شوې میرمن د مېړه په انتخاب کې حق لري او هیڅوک یې دا حق د شریعت له مخې نه شي ترې اخیستی. اما که درې طلاقه یې ور کړي وي، بیا په قران کریم وايي:

فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا مَحْلُ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ (البقره: ۲۳۰)

ژباړه: نو که یې درېيم ځل طلاقه کړه، بیا تر هغو مېړه ته روا نه ده څو له بل مېړه سره نکاح ونه کړي، که یې طلاقه کړه بیا د الهي حدودو په مرعاتولو یې بیرته یو بل ته د رجوع اراده در لوده؛ نو پر یوه هم گنا نه شته.

دا هغه بیان دی چې که میرمنې ته درې طلاقه ور کړل شي، اما که یو کس یو طلاق ور کړی وي، هغوی که عده یې ووزي بیرته نوې نکاح سره کولای شي. خو دلته یو شرط دی چې څو بل مېړه نکاح ور سره ونه کړي تر هغو یې لومړی مېړه نه شي نکاح کولای.

اما دا فهم چې ځینې خلگ د دې مسلې د حل لپاره حلاله روا کوي، بیخي ناسم فهم دی. قران هیڅکله دا جواز نه دی ور کړی، د اهل سنت علماء پر دې متفق دي چې په نکاح کې به د ټاکلې مودې شرط نه وي، نکاح د یوه ساعت لپاره نه وي او نه د دې لپاره کېږي چې میرمن بل ته حلاله کړي. دا ټول کارونه د نکاح له هدف سره ټکر دي. بل لور ته په حلاله کې له میرمنې د هغې واک سلبېږي، د عدې تیږولو ته نه ايله کېږي، مهر نه ور کول کېږي او له دویم مېړه تر طلاق وروسته بیا عدې ته نه ايله کېږي سمدستي یې بیرته اول مېړه په نکاح کوي. دا په هیڅ مذهب کې روا نه دي او نه د شریعت هیڅ نص د دې حرام کار جواز ور کړی دی. په دې ځای کې جرم میرمنې نه دی کړی، بلکې مېړه کړی دی او سزا یې د نرواکې ټولنې دیني زورواکي میرمنې ته ور کوي. د هغه فکر له مخې چې درې طلاقه یوځای درې شمېري، نو بیا بنځه باندي حلاله کول داسې دي لکه څوک چې پردی میرمن راوښي او په زور یې ځان ته نکاح کړي بیا ورسره جنسي اړیکې ونیسي؛ دلته به یا درې طلاقه واقع وي یا نه؛ که نه وي واقع خو هیڅ شي ته اړتیا نه شته او یوازي رجوع غواړي، که واقع وي نو بنځه له مېړه څخه جلا شوه او په هیڅ صورت نور د هغه واک نه پر چلېږي، میرمن واک لري چې هر څوک په خپله خوښه مېړه کوي د هغې خوښه ده څوک یې مجبورولای نه شي، اما د حلالې په مسله کې دې یوې خبرې ته هم پام نه کېږي.

اصلا طلاق په انساني ټولنه کې د اړتیا له مخې رواشوی دی. کله په ژوند کې داسې وخت راځي چې باید مېړه او میرمن سره جلا شي. د

همدې لپاره يې د طلاق يا خلعې دروازه خلاصه کړې ده. د دې شرعي طريقه داسې ده چې لومړی به په طهر کې يو طلاق ور کول کېږي، درې طهره که مېړه پر همدې طلاق صبر وکړ مېرمنې ته يې رجوع ونه کړه نو هغه طلاقه شوه او دويم ځل رواوالی به يې په نوې نکاح او رضا وي. د قران کریم په لورو اياتونو کې همدا خبره ذکر شوې ده. مېړه او ميرمن بايد د دې سترې پريکړې لپاره وخت ولري چې فکر پکې وکړي. ځکه طلاق يوه درسته کورنۍ سره بيلوي. په دې وخت کې اړتيا ده چې مېړه او ميرمن دواړه فکر وکړي، که يو بل ته يې معافي سره وکړه او د سم ژوند اراده يې وکړه نو به مهلت لري چې بيرته له کوم مشکل پرته نوی ژوند شروع کړي.

مگر که يو څوک په غلطې درې طلاقه ورته ووايي او دا پسې نافذ هم شي، نو بيا د فکر وخت له منځه ولاړ او په شريعت کې چې د کوم هدف لپاره د طلاق مسنونه طريقه مشروع شوې او ما لوره بيان کړه د هغې هدف له منځه ځي. يوه کورنۍ له څه فکر پرته درې ورې کېږي، ايبنده ژوند کې هم بڼځه له مشکل سره مخېږي او هم مېړه. دويمه خبره دا ده چې ټول اهل سنت پر دې متفق دي چې دا درې طلاقه پر يوه ځای بدعت دی، ياني شرعي صبغه نه لري؛ مگر بيا هم نافذېږي، دا نو جالبه ده چې يو شی دې په دين و شريعت کې مخينه ونه لري خو د يوه شرعي حکم ځای دي ونيسي؟!

د قران کریم د دې لورو اياتونو په تاييد کې مسلم له ابن عباس(رض) څخه روايات هم نقل کړي چې قرانکریم ته د نژدېکت له امله يې مور د استدال وړ بولو او هغه موقف يې نه شو تاييدولای چې ده بيرته د خپل روايت خلاف فتوا ور کوله. قران کریم ته په کتو د ابن عباس د مسلم روايات صحيح دي او په دې اړه هغه روايات هم لاسوند کېدای شي چې درې طلاقه يو ځای بدعت بولي، سنت دادی چې يا يو طلاق ور کړل شي درې حيضه ورته انتظار وشي يا هم په هر طهر کې يو

طلاق ور کړل شي اما يو ځای يې ور کول بدعت دي. که يې بيرته سره خوښه شوه نو درې مياشتې په واک کې لري چې خپل ژوند سره پيل کړي او کوم مشکل به يې په وړاندي خنډ هم نه وي.

زموږ په ټولنه کې خلگ غريبان دي، اما خشونت هم پکې زيات دی. له مختلفو لاملونو خشونت پکې ډېرې رېښې زغلولې دي، خلگ په کورنيو کې ژر غوسه کېږي او که د درې طلاق خبره يې تر خوله ووزي نو هم د نارينه ژوند تبا کېږي او هم د ميرمنې ځکه زموږ په ټولنه کې طلاقه شوې ميرمن خلگ دويم وار ډېره په سخته د ميرمنې په توگه مني. د همدې لپاره اړينه ده چې زموږ علماء د دې وخت غوښتنه درک کړي او دا فيصله د اسلام له روح سره برابره کړي. خلگو ته د فکر وخت ور کړي، د بدعت پر طريقه د طلاق واقع کېدل رد کړي او دا يې بدعت وبولي او پر ميرمن و نارينه دواړو زړسوی وکړي. د کورنۍ خرابي پر ټولنه هم بد تاثير کوي، له دې امله لازمي ده چې نور د وخت غوښتنې درک کړل شي او د خلگو ستونزو ته په کتو فقهي مسلې تجديد کړای شي.

(١) المصباح المنير: ٢/ ٥١٤.

(٢) فتح القدير د ابن الهمام: ٣/ ٣٢٥.

(٣) فتح الباري: ٣/ ٣٦٣.

(٤) الفتاوى الكبرى: ٣٣/ ٨، نيل الاوطان: ٧/ ١٦.

(٥) فتح القدير: ٣/ ٣٤٢، المحلى: ١٠/ ١٧٦.

د جنسي اړیکو په اړه د ناوې او مېړه ناخبري

زما د میرمنې یو ورور دی. ماته یې د خپل واده کیسه کوله. د واده په ورځ یې د لیسې ازموینې وې. سهار په څیره بازار ته تللی وو او هغه وخت بیا کورته راغلی وو چې ورا د واده لپاره د هغه د خوسر کور ته روانېده او تر شل گڼسته یې ده ته زیات تلیفون کړی وو چې ژر راسه ټول تاته انتظار یو.

ده ویل، له بازاره په تاخه راغلم، ځان مې ومینځی او کالي مې په غاړه کړل او له پوره ستومانی سره په ورا کې ور سره ولاړم. واده وشو او زه یې د یوې افغانۍ په خوند قسم دی که پوه شوی يم. تر دې ډېره بده لا دا وه چې ویل یې، شپږ میاشتې په دې ولاکه پوهېدم چې په میرمن نو یو څوک څه کوي؟!

ده ویل، یو وخت چې د نارینه او میرمنې ترمنځ په اړیکو لیر پوه شوم بیا مې میرمن نه پرې پوهېده او د هغې راضي کول یو بل غم وو. خو تر دې ټولو وروسته لا هم هغه نه پوهېدی چې له دې کار څخه مو اولاد پیدا کېږي، د میرمنې په غوښتنو نه پوهېدی، د اولاد د نه راورلو په چم بیخي خبر نه وو.

نو زموږ خلگ په داسې یوه حالت کې واده ته خوشاله وي. زموږ لویه برخه زومان د واده په خبرو، کیسو، تصامیمو او کارونو په اړه شرمېږي. دا خپله د دې ثبوت دی چې مور تر پوهاوي مخکې واده کوو. مور که په دې ځانونه لومړی پوه کړو چې واده د ژوند یوه داسې

اړتيا ده چې هيڅ انسان هم ترې مستثنا نه دی، نو بيا راته د شرم او عار خبره نه مالومېږي چې په اړه يې خپله فکر وکړو، تصميم ونيسو، له خپلوانو سره سلا مشورې وکړو، خپله ميرمن د ځينو ځانگړنو له مخې انتخاب کړو او هغه له خپلو قريبانو سره شريک کړو چې زه دغسې يوه ميرمن غواړم او په دې صفاتو پوره يوه ميرمن ماته د پلاني، لور، خور، خورځه او ... ښکاري.

مور چې کله زوی ته کوزده کوو، نو هغه دا مهال د کوزدې په نوم شرمېږي. په هغه مجلس کې کله هم نه کېني چې د هغه د کوزدې په اړه خبرې پکې کېږي. مور دې ته نه گورو چې لور يا زوی مې په ذهني او فزيکې لحاظ څومره دې کار ته چمتو دی؟ زما مالي حالت څومره دا کار براداشت کولای شي؟ زوی مې څه کار کوي، څومره لاس ته راوړنې لري، سبا خپله ميرمن ساتلای شي او کنه؟ له دې سره ټولي تړلې پوښتنې مو يوه هم ذهن ته نه راځي، بس يوازي دې ته خوشاله يو چې زوی يا لور ته مې کوزده وکړه. لور خو يوه وسيله ده چې د ځان ساتلو لپاره يې له ولور څخه استفاده کوو، خو زوی که د لور په شان دغسې يوه وسيله نه ده، مگر مور د خپلې ناخبرې له امله وسيله کړی دی او له دې ستر کار څخه مو يو ريشخند اوس جوړ کړی.

زموږ ډېری کسان له ميرمنو سره د اړيکو په اړه يوازي دومره پوهېږي چې له ميرمنې نارينه جنسي خوند تر لاسه کوي. له دې پرته نور هيڅ نه پوهېږي. زموږ داسې يوه جامده ټولنه ده چې يو څوک که د پوهاوي هڅه وکړي نو خلک يې پيغور ور کوي. زما په ياد دي. يوه ورځ د کوټې په رشيديه کتابخانه کې له شهيد مولانا سره ولاړم وم. هغه د جنسې اړيکو په اړه يو کتاب را واخيست او مطالب يې کتل. دا مهال هغه واده نه وو کړی. دا وخت يې د ميرمنې ورور مجد عمر جان اخوندزاده راغی. تر روغېر وروسته يې د هغه له لاسه کتاب واخيست. کله چې يې د کتاب پر نوم سترگې ولگېدې، نو سمدستي يې وويل،

دا څه کوي؟ ايله که دا نو اوس د کتو دی؟ دا مهال يې خندل هم او زه و مولانا دواړه يې يو ډول خيجل کړو.

له ژوند سره تړلې دومره يوه مهمه موضوع مور دا ډول صرف نظر کوو؟ اخوندزاده چې تجربه کار کس وو مور بايد دې موضوع ته تشويق کړي وای. مگر له بده مرغه چې د تشويق پر ځای يې زړه نازړه کړو.

زياتره مېرونه د میرمنو په اړه صفر مالومات لري. په دې نه دي خبر چې میرمن هم دنارینه په شان له دې اړیکو خوند اخلي. په دې نه پوهېږي چې مېرمنې د نارینه په شان ژر نه راپارېږي، بلکې تر جماع مخي بايد شل دقيقې يا هم نيم ساعت له هغه سره ساتيري ته اړتيا ده. نارینه د ځان کنټرولولو هيڅ چل نه زدکوي. کله چې میرمنې ته ورنژدې شي، نو په ۵ دقيقو کې انزال شي او میرمن يې له کاره خوند وانخلي او همداسې له پيله د دې کار په اړه له ځان سره بد تصور واخلي.

له میرمنې مچې اخیستل، تيانو ته لاس ور وړل، په کوناپو گوتې ور وهل، سوکه سوکه د هغې کوناپې، تيان، مټان، ملا او نس په چکو وهل او لاس پر تېرول به میرمنې ته څومره خوند ور کوي؟ خو زموږ مېرونه ترې ناخبره دي. د میرمنې د اندامونو، بنایست، له دې سره د اړیکو نیولو، خبرو، مجلس يې او دارنگه د کار او کتغ و خوراک صفت يې کول هغه لیونی کوي او مېړه پر گرانېږي، خو زموږ ځوانان په دې کم پوهېږي.

زموږ د کلي يوه ځوان راته کیسه کوله چې د پلاني زوی پلانی وایي چې زه له میرمنې سره د کار مهال د هغې لاسونه ټینګ وټرم ځکه هغه له ما سره په خونبه کار نه کوي. نو زه هغه لومړی وټرم، بیا يې لڅه کړم او تر کار وروسته يې خلاصه کړم او زه ځنې بیده سم. دا

میرمن به نو د جنسي اړیکو په اړه څه تصور لري؟ د نارینه او مېړه په اړه به څه فکر کوي؟ له دا ډول جنسي اړیکو به څه خوند اخلي؟

يو وخت مو د سمون په نوم يو ويبسايټ در لود. د پوښتنو او ځوابونو برخې ته يې دوو ميرمنو ليکونه را لېرلي وو چې يوې د اړیکو مهال د ټول بدن د لځوالي په اړه پوښتنه کوله. ليکلي يې وو چې زما مېړه مې د اړیکو مهال ټوله لځه کړي، دا کار خو به شرعا حرام نه وي؟ دې ته فکر نه کوي چې مېړه که ستا خاص اندامونه لځ نه کړي، نو کار څنگه وکړي؟ دا هم نه گوري چې له مېړه سره د کار مهال خو بل هيڅوک هم نه وي، نو که د فرج ښکارول روا وي د نور بدن ښکارول به ولې ناسم کار وي؟ د اړیکو مهال که مېړه ته ټول بدن ښکاره نه وي، نو مېړه له اړیکو سم خوند نه شي اخيستی. دا کار بايد لومړی خپله ميرمنې کولای چې ټول بدن يې ورته ښکارولای او له دې کاره يې خپله خوند اخيستای. مگر زموږ ميرمنې ناخبره دي. د جنسي اړیکو په اړه نه پوهېږي. ډول او کيفيت يې ور مالوم نه دی.

يوې بلې ميرمنې ليکلي وو چې تر واده مخکې مې د ماما له زوی سره ناسم کار کړی. پرده مې پرېده مېړه ته به څه ځواب ور کوم. که دا ميرمن په دې اړه لير هم پوهېدای نو پوښتنه يې نه کوله. ځکه د بکارت پرده يوازې په جنسي اړیکو له منځه نه ځي، ډېر نور لاملونه هم د دې سبب کېږي چې د بکارت پرده له منځه يوسي او د سوال و پوښتنې ځای مېړه ته نه پيدا کېږي چې يوازې له دې امله پر خپله ميرمن بدگومانه شي.

زما يوه ملگري په فېسبوک د جنسي اړیکو په اړه يو پيچ جوړ کړی وو. هغه قسم کاوه چې شناخته خلگ له ډېرو عادي ستونزو کېږدل او له ما به يې د حل غوښتنه کوله. ده ويل، زه پوه شوم چې په دې اړه زموږ ټولنه له څومره ستونزو سره مخ ده. خو بيا يې هغه پاڼه له دې

امله بنده کړه چې شناخته کسانو هغه نه پېژندی او خپل پټ رازونه یې ورته میسج کول او ده نه غوښتل چې د ملگرو په پټو رازونو خبر شي.

زموږ د ټولنې دا شرم دي ورک شي چې له دومره حساسې مسلې یې خلگ ناخبره ساتلي دي. له دې ناخبرې زموږ میرمنې او نارینه په خدای له سلو مرضونو، ستونزو او مشکلاتو سره مخ دي. د زیاتو ودونو یو لوی لامل همدا ناخبري ده. له خپلې میرمنې د خوند نه اخیستلو یو لوی علت همدا ناپوهاوی دی. میرمنې چې مو په دې اړیکو کې فعاله ونډه نه اخلې لامل یې همدا جهالت دی. د زیاتو اولادونو ستونزه له همدې ځایه را پېښه ده. داسې که یې شمار کړم نو لیست به یې خورا پراخ شي. زه په سل فیصده باور وایم چې زموږ د کلیو لویه برخه کسان په دې اړه پوهاوی نه لري او په ژوند کې اړو مرو له یو نه یو ډول ستونزو سره مخېږي چې که لیر پوهه هم ولري نو حل یې خپله کولای شي، مگر د جهالت دې کور وران شي چې زموږ خلگ له عادي ستونزو سره مخ وي او داسې یې د ژوند خوند ځنې ترورلی وي لکه سترو مشکلاتو چې را چاپیر کړي وي.

بنځه د ولور په مقابل کې

زما یو اخبني دی. مشره لور یې ډېره ذهینه، ښایسته او په خبره پوه وه. ما ته به یې هر وخت ویل چې زه د لور ولور نه خورم. ستا خوږه ده چې څونه ښه ځای دې ورته خوښ وي هلته یې ور کړه. ما د هغې او خپلې خور په خوښه یو ځای ورته انتخاب کړ. خبره فاینل ته نژدې وه چې ده د شپې په تلیفون باندي یوه کس ته پر بن ور کړې وه. د هغه کس لس لکه کالداري زما پر اخبني پور وې، د هماغه پور د ورکړې پر ځای یې لور ور کړه. هغه کس چې د لور ولور یې نه غوښتی اخیر یې کابو ۱۵ لکه کالداري ولور وخوړ.

زما د خور زوی په خپل کلي کې کوزده وکړه. تر کوزدې وروسته ایران ته ولاړ چې د خپلې ښځې اته لکه ولور ور کړي. په دې کې درې کاله تیر شول او د هغه هلک لاسونه د بیل لاستې او پردو مزدريو وخورل. د میرمنې ولور یې ټول اکا واخیستی او یوه روپي یې هم نه نجلۍ ته ور کړې او نه یې ورته معاف کړې ده.

زما ماما دی. یو وخت چې مې مور ژوندۍ وه او کوزده مې نه وه شوې. زموږ کره راغی. مور ته یې ویل، زوی ته ې لور در کوم. مور مې ماته سوکه تر غور راتېره کړه چې پلانی وایي، لور در کوم. ما لنډ ځواب ور کړ چې زه په خپلوانو کې دوستي نه کوم. د دې ځواب تر لاسه کولو وروسته د بلې خور کره ولاړ او هلته یې په نغدو شپږ لکه کالدارو لور ور کړه چې د واده او کور ټول مصارف یې زما د خاله پر زامنو ایښي وو.

دا یې مشت نمونه خروار دی. زموږ د خلگو داسې فکر جوړ شوی چې څومره ولور لور وي هومره د میرمنې ارزښت ور سره زیاتېږي. بل لور ته فقر ځپلي یو او د لور و خور په ولور ځانونه ژوندي ساتو چې له لورې مړه نه شو. داسې خلگ مې لیدلي چې پورونه یې د لور یا خور ولور ته ساتلي وي. کله چې دا زهر زقوم تر لاسه کړي نو د پورو غاړې خلاصوي. جهالت پر ټولنه حاکم دی، له دې امله هم چا پر دې فکر نه دی کړی چې دومره ولور اخیستل خو د خپل زوم او لور کور په لوی لاس وړانول دي. نه دې ته چا پام کړی که زه نن لور په دومره ډېرو روپو ور کړم نو سبا زما نمبر هم دی. که نن ښځه واده کوم نو سبا مې د زوی یا ورور وار دی چې هلته به ما هم له حلالو خلاص کړي. که په ټولنه کې هوبنیار او د پېښو پر نتایجو غور کونکي انسانان زیات وای نو نن به مو ټولنه له داسې مصیبتونو څخه نه کړېده.

زمور له کلي په دې لنډ وخت کې څو نجونې له ځوانانو سره وټنښتېدې. مشران شکایت کوي چې همجنسي بازي زیاته شوېده. پلرونه شکایت کوي چې زامن مو په خوله نه کوي او زمور له اجازې پرته یا طالب ته ټنښتي، یا عسکرو ته، یا خارج ته ځي یا نورو ناسمو کارونو ته مخه کوي چې په لیست کې یې نشې هم راځي.

دلته فکر نه کېږي چې د دې ټولو بډیو یو لوی عامل دا جگ ولورونه دي. یو هلک چې لس لکه کالداري نه لري، نو واده په څه شي وکړي؟ هغه زړه لري، خواهشات لري، همزولي ویني، نجونې گوري، په انساني چاپیریال کې اوسي، لازمی ده چې د دې ستونزې یو حل را وپاسي. یوه لار دا ده چې هلک نجلۍ په خپله خوښه وټنښتوي. بل راولاړېږي او حللار یې دا بولي چې همجنسي بازي شروع کوي. درېیم دا دواړه کارونه سم نه بولي. ځکه خلگ یې په ټولنه کې په ښه نوم نه یادوي. له دې امله نو د ثروت لپاره د طالب لیکو ته پنا وړي. بل بیا عسکرو ته ځان رسوي (که څه هم د پوځ، عسکرو او ملي امنیت لیکو ته به د هیواد ځوانان د ملي خدمت په فکر راتلل نه د مادي گټو په خاطر، البته مادي گټې به د هغه ملي او پراخ فکر تر څنګ یو ضمنی شی وای). د سوله ییز فکر یو خاوند بیا دا نه خوښوي، خو د مزدروۍ لپاره کوښښ کوي او په دې لړ کې اخیر مجبور شي چې له وطنه خارج ته ولاړ شي. ځکه دلته جنګ جگړو هره څه له منځه وړي او د کار و زیار هیڅ نه دي پاته. داسې کسان هم کم نه دي چې نه هغه کوي او نه دغه. له دیغت او زړه تنګي څخه بانډارونو او میلو ته پنا وړي. دلته له دنیا د ناخبري لپاره نشې کوي. اخیر په نشو رورډیږي او په دې لار کې خپل ژوند له سختو خطرونو سره مخوي.

که زمور پر مشرانو د خپلې ټولنې غړي گران وي، نو د ولور له ستونزو دې ځوانان خلاص کړي. د ولور ټوله قضیه دې مېړه او ښځه ترخپل منځ حل کړي. هیڅ میرمن نغواري چې د دې مېړه د ولور لپاره

په تکلیف شي، البته که هغې غریبې ته واک ور کړل شي. د دې لپاره چې یادې ستونزې ورکې یا کمې شي، نو یو وړاندیز دا دی چې ولور د مېره او میرمنې خوښې ته ايله کړل شي. بل دا دی چې ټول قومې مشران دې یو تړون سره وکړي او د ولور لپاره دې یو داسې حد مالوم کړي چې د ټولنې زیاتره کسان یې تر پیتې لاندې د ولاړېدو توان ولري. دا کار به یې هم پر ځانو د شفقت په مانا وي او هم پر نوي نسل. پلرونه به هم له زیاتو مشکلاتو خلاص شي او ځوانان به هم د ولور لپاره د خارج د مزدوریو، طالبی لیکو ته د پنا ورلو، عسکرو ته د ځان رسولو، (دلته باید یوه یادونه وکړم چې عسکری ته لومړی د وطن بچی د هیواد او خلگو د خدمت په موخه باید راسی نه دا چې ولور وگټي، ځکه مې نو دلته یادونه وکړه) نشو کولو او نورو ناسمو کړنو فکرونه ايله کړي.

هره ستونزه په ژوند کې یو حل لري. ستونزه له اسمانه نه را نازلېږي. بلکې خپله انسانان یې مواد پیدا کوي، لاملونه یې پنځوي، کونکې یې خپله انسانان وي. له ستونزو د وتلو لار دا نه ده چې یا بې تفاوته پاته شو یا ژوند له دې ستونزو سره مل وبولو او د حل پر ځای یې په خپل ژوند کې په خوښوي وزغمو. ستونزې ورې وي او که غټې، ژوند سختوي او اخیر په یو لوی ناورین بدلېږي. د دې لپاره چې خپل ژوند ته مشکلات جوړ نه کړو او خپل همنوعه انسان ته مو هم اساني پنځولې وي، باید د هرې ستونزې حل هماغه مهال ولټوو چې کله رامنځته شي. ولور زموږ په ټولنه کې سمدم په یوه ناسور اوښتی. دا کشاله نوره هم پراخېږي او ښایي نور انسانان تر مور هم زیات په تکلیف کړي. نو څه باید وکړو؟ د دې لپاره چې دا یوه ټولنیزه پدیده ده، د حل په موخه یې هم باید د ټولنې د هر قشر استازي سره کېني. یوه اجماع دې را ولبلله شي او د دې ستونزې حل دې ترې وغوښتل شي. له دولتي ادارو دې مرسته وغواړي. ځینې کسان دې د همدې هدف لپاره د نورو ټولنو دې ته ورته مشکلات او بیا یې د هغوی حل

مطالعه کړي، که یې دلته د کاپي کولو امکان وو او زموږ ټولنې ته یې زبان نه رساوه، نو هغه دې وړاندیز کړي. د دې سترو ټولنیزو ستونزو حل نه د یوه لیکوال کار دی او نه د یوه قوم و قبیلې. د ټولو همسایه قومونو او قبیلو یوه اجماع باید راوغښتله شي او دې ته ورته ستونزې دې ته ور وړاندې شي چې هغوی یې په خپلو ناستو کې حل وړاندې کړي.

ځینې خلک فکر کوي چې له ولور پرته نکاح شرعا نه ده روا، مگر دا سم فکر نه دی. قران کریم د ولور له ټاکلو پرته هم د نکاح یادونه کړې ده:

لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِنْ طَلَقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمْسُوهُنَّ أَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً

(البقره: ۲۳۶)

ژباړه: پر تاسو گنا نه شته که مېرمنې تر جماع او ولور ټاکلو مخکې طلاقي کړئ.

تر همدې ایت مخکې د بدایع لیکوال داسې لیکي:

وَلَا خِلَافَ فِي أَنْ النِّكَاحَ يَصِحُّ مِنْ غَيْرِ ذِكْرِ الْمَهْرِ وَمَعَ نَفْسِهِ.

په دې کې اختلاف نه شته چې د مهر له ذکر یا بیخي نفې کولو پرته هم نکاح روا ده.

د بدایع لیکوال علاء الدین ابو بکر بن مسعود بن احمد الکاساني الحنفي تر دې لور ایت وروسته کاري:

رَفَعَ سُبْحَانَهُ الْجَنَاحَ عَمَّنْ طَلَّقَ فِي نِكَاحٍ لَا تَسْمِيَةَ فِيهِ، وَالطَّلَاقُ لَا يَكُونُ إِلَّا بَعْدَ النِّكَاحِ فَدَلَّ عَلَى جَوَازِ النِّكَاحِ بِلَا تَسْمِيَةَ، وَقَوْلُهُ تَعَالَى: { يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ } [الأحزاب: ۴۹] وَالْمُرَادُ مِنْهُ الطَّلَاقُ فِي نِكَاحٍ لَا تَسْمِيَةَ فِيهِ بِدَلِيلِ أَنَّهُ أَوْجِبَ الْمُتَعَةَ بِقَوْلِهِ: { فَمَتَّعُوهُنَّ } [الأحزاب: ۴۹] ، وَالْمُتَعَةُ إِذَا تَجِبُ فِي نِكَاحٍ لَا تَسْمِيَةَ فِيهِ فَدَلَّ عَلَى جَوَازِ النِّكَاحِ مِنْ غَيْرِ تَسْمِيَةَ، احْتَجَّ الشَّافِعِيُّ بِقَوْلِهِ تَعَالَى: { وَأَتُوا النِّسَاءَ صَدَقَاتِهِنَّ نِحْلَةً } [النساء: ۴] سَمَّى الصَّدَاقَ نِحْلَةً، وَالنِّحْلَةُ هِيَ الْعَطِيَّةُ، وَالْعَطِيَّةُ هِيَ الصِّلَةُ فَدَلَّ أَنَّ الْمَهْرَ صِلَةٌ زَائِدَةٌ فِي بَابِ النِّكَاحِ فَلَا يَجِبُ بِنَفْسِ الْعُقْدِ؛ وَلِأَنَّ النِّكَاحَ عَقْدُ اِزْدَوَاجٍ؛ لِأَنَّ اللَّفْظَ لَا يُنْبِئُ إِلَّا عَنْهُ فَيَقْتَضِي ثُبُوتَ الزَّوْجِيَّةِ بَيْنَهُمَا (بدايع الصنایع، کتاب النکاح، فصل المهر: ۲/ ۲۷۴)

ژباړه: الله تعالى هغه څوک گناکار ونه گڼي چې مهر يې نه وي ټاکلی او نکاح يې کړې وي او بيا طلاق ور کړي. ځکه طلاق تر نکاح وروسته وي، نو ثابته شوه چې له مهر پرته نکاح روا ده. د الله تعالى دا قول چې (ای مومنانو که مومنانې مو تر نکاح وروسته له جماع پرته طلاقې کړې) دلته هم تر هغې نکاح وروسته طلاق دی چې مهر پکې نه وي، ځکه وروسته يې د (متعې) حکم کړی او متعه په هغه نکاح کې وي چې مهر پکې نه وي، نو ثابته شوه چې نکاح له مهر پرته هم روا ده. امام شافعي هم په دې دليل نيولی چې د نساء په سورت کې میرمنو ته د مهر يادونه په (نحله) توري شوې ده، نحله ور کړې (عطيه) ته وايي او ورکړه خو صله بلله کپړي؛ نو ثابته شوه چې د نکاح په بحث کې صله (مهر) يو زاید شی دی يوازي د نکاح په تړلو نه

واجبېري او بل نکاح (لفظاً) د گډ ژوند تړون دی، ځکه له لفظه یوازې همدغه مفهوم راوړي، له دې امله د دوی ترمنځ د زوجیت د ثبوت غوښتنه کوي.

عربي کې ولور ته مهر، صداق، نحلہ، فریضه، اجر او عُقر وایي. لومړي څلور نومونه یې قران کریم هم یاد کړي دي.

د یوې بنځې په بله بدلول

زما یوه خور ده هجرت نومېږي. پلار مې زموږ د مشر ورور پر کوزده ور کړې ده. یوه بله خور مې ده معراجہ یې نوم دی. زما پلار د خپل وراره په موخي کې ور کړې. د مشرې خور مې یوازینی لور ده چې خور مې د مشر زوی په کوزده کې په بدل ور کړه. د معراجې یوه لور ده صدیقه مو بلله. اخنبي مې د زوی پر موخي ور کړه. د مور تر ټولو کشره خور مې وه. زما مشر ماما ځان ته واده په کړی وو.

که زموږ د ټولنې له هر کس څخه وپوښتل شي نو د خپلې کورنۍ د دغه ډول دوستیو لوی لیست به درته جوړ کړي. مور د بدل واده ته موخي وایو. عرب ورته شغار وایي. دا کار نه یوازې دا چې زموږ پښتنو کې رواج لري، بلکې د اسلام د ظهور مهال یې عربو کې هم رواج در لود. له دې امله نو د اسلام پیغمبر علیه السلام ویلي: لا شغار فی الاسلام. په اسلام کې موخي نه شته. (ابن ماجه، کتاب النکاح، باب النهي عن الشغار ح: ۱۸۸۵)

عربي گرامري اصولو ته په پام دې حدیث د موخي هر ډول منعه کړی دی. ځکه نکره چې د نفي په څنگ کې راشي نو عمومیت فایده کوي چې دلته شغار توری د لا په حیز کې راغلی. گواکې د رسول الله هدف د دې د ټولو نوعو مخنیوی وو. په ابوداؤد کې یو حدیث راغلی چې امیر معاویه د خپل خلافت مهال شغار منعه کاوه او د خلکو

شوې نکاوي يې فسخه کولې. (ابوداؤد کتاب النکاح باب في الشغار ح:
(۲۰۷۵)

دلته به د مذهب لور ته نه ځم چې د امام صاحب په مذهب کې
څه حکم لري او د شافعي په مذهب کې څه؟ دلته به يې پر ټولنيزو
زيانونو خبره وکړم چې له دې څخه نن څومره زيانونه را پېښ دي او
زموږ د ټولنې يو لوی قشر ترې ځورېږي.

د موخې يو زيان دا دی چې د ميرمنو روا او شرعي حق تر پښو
لاندي کېږي. زموږ د رواج موافق چې نارينه يوې ميرمنې ته يو څه ور
کوي، دا د هغې حق کېږي، د قران د ارشاد له مخې که ميرمن خلعه
کوي نو مېړه ته به دا ور کول شوي بيزته سپاري. زموږ خلگ په موخې
سره د ميرمنې حق له منځه يوسي او د خلغې يا له مېړه د طلاق تر
لاسه کولو لپاره له هغې سره په لاس کې هيڅ هم نه وي.

په موخې کې که له يوې ميرمنې سره لږ بې انصافي وشوه نو
اتومات له بلې سره هم په کور کې د هغې دوه برابره بې انصافي
کېږي. په دې ډول د ښځو ترمنځ بدبيني زياتېږي او دا کرکه اخير د
کورنيو په نفرت بدلېږي چې اخير لويي لويي شخړې ترې پېښېږي.

د موخې دوستي د مينې پر ځای کرکه پيدا کوي. يوه کورنۍ پر بله
بدگومانه کېږي. ښه روابط په بدو اوږي او تر بدو بدتر شي. يو له بله
سره همکاري ايله کړي. د يوه او بل په غم چندان غمجن نه وي.
انساني خواخوږي يې په زړه کې ورو- ورو کمېږي. اخير د يوې کورنۍ
غړی د بلې کورنۍ کس ته سلام هم نه وايي او همداسې د
دوښمنانو په شان يو له بل سره گرزې را گرزې.

په کورنۍ کې يوه ميرمن تر هغو چې اولادونه يې ستر شوي نه
وي، د کورنۍ د يوې غړي اهميت نه شي تر لاسه کولای. يوه کورنۍ

خپلې ناوې ته دومره ارزښت ور کوي چې د دوی د کور میرمنې ته په هاغه بل کور کې ور کول کېږي. دلته انساني ارزښت، بشري کرامت او دوستي ټول کډه وکړي. د ښو او بدو معیار یوازي متقابل ارزښت او درنښت ونیسي. یوه میرمن که هر څومره ښه اخلاقه وي، کارینده وي، ښایسته وي، له خپل مېړه او د خوسر له کورنۍ سره اخلاص ولري، خو که د یوې بدمغزې، بدمخې، بدبختې، کرکجنې او له اخلاصه خالي ښځې په مقابله کې ولاړه، بیا یې نو هیڅ هم ارزښت نه لري او هغه څه به ور سره کېږي چې د هغې بلې د خپل بد عمل نتیجه وي. دا نه له شریعت سره یو فیصد سمون لري او نه له بشري قوانینو سره.

موخۍ د دوو کورنیو د غړیو ترمنځ د جاسوسي او تجسس ناولي کار ته زمینه برابروي. زموږ میرمنې چې زیاتره یې زدکړې نه لري، وختونه یې په غیبت او د یوه کور و بل په ستاینو او غندنو تېرېږي. دا کار که څه هم هر وخت بد دی او نتایج یې هم ښه نه وي. خو د موخۍ په معامله کې بیا ډېر بدعواقب لري. د نارینه وو مجلسو ته پټ غور نیول. هلته دلته بې ځایه درېدل. خلگ پر ځان شکمن کول. تمامه ورځ شکایتونه کول. بې بنیاده خبرې را پیدا کول. د نورو حقونه تر پښو لاندي کول. غیبت کول بوهتان تړل او داسې نور شرعي و قانوني جرمونه له همدې موخۍ څخه را پیدا کېږي.

تر ننه ما یوه داسې کورنۍ هم نه ده لیدلې چې موخۍ یې کړې وي او بیا یې له دې دوستي رضایت ښودلی وي. حتا که تر دې دوستي مخه سره قریبان هم وي. ما دوه وروڼه لیدلي چې تر موخۍ وروسته یو د بل وینو او غمونو ته ناست وو. ورور او خور مې لیدلي چې شکایتونه یې زموږ تر کوره را ورسېدل. انډیوالان مې ولېدل چې سره خپه شول او اخیر یې دواړه میرمنې سره طلاقي کړې.

دا دوستی یو ډېر بد پیل دی. پر ناسم بنسټ هیڅ ودانۍ نه شي رغېدای. د موخۍ چې لومړی تهداب کمزوری، غیر اخلاقي، له قانونه وتلی او د شریعت له اصولو مخالف ښودل کېږي، ځکه یې نو پایلې هم تل سرچپه راوتلې. هیڅوک دې کار ته د دوستي په نوم نه گوري. یو کور مې په ټول ژوند نه دی لیدلی چې له دې دوستي څخه یې خوښي ښودلې وي.

د مالي مصارفو سبب هم کېږي. زموږ د ټولنې غړي چې له خپلې کمبلې سره سمې پښې نه غزوي، تل غاړه تر نورو جگه وړي. له دې امله که یوې کورنۍ خپلې ښځې ته د یو لکو افغانیو کور ور کړ نو دا بل د یو لک شلو زرو مصرف کوي. که یوه سل کسان میلمانه کړل بل یو سل شل کسان را غواړي. که یوه هر شی دوه – دوه اخیستي وي دا بل کوبښن کوي چې ځینې شیان یې له هغه متفاوت وي خو هم خلگو ته ځان ښکاره کړي او هم هغه دوست ته خار ور کړي چې دومره تکره یم؟!

یوه ښځه تر ډېره وخته د مېړه کور خپل کور نه گڼي. دې ته د مور او خور له لوري فکر ور کول کېږي چې زموږ په کور کې ستا په بدله راغلبې ناوې داسې کوي، هغسې کوي، دا بې انصافي یې وکړه او هغه چل یې کېښود. ته هم د دوی په کور کې راستي مه کوه. دا فکر میرمن لیونۍ کړي چې زما له مور سره بد کېږي؟ بس د کور د هیڅ شي په کیسه کې هم نه وي. مصارفو ته پام نه کوي. زړه یې نغواري چې کور کنټرول کړي او په راستي له خپل مېړه سره همکاري وکړي چې د کور مالي حالت یې خراب نه شي.

د مېړه له خپلې ښځې سره سم زړه نغواري. که یو مېړه خپله میرمن پر گرانه کړي، دستي یې مور، خور او د کور نور غړي پیغور ور کوي چې ستا له خور سره دا او هغه کېږي او ته دا پر سر کېښوې؟ مېړه به

نو څو د مور او خور پيغورونو ته ځان ټينگ کړي؟ يو وخت لازمې د هغه زړه ماتېږي او د مينې پر ځای خپلې ميرمنې ته د نفرت په سترگه گوري.

پر اولادونو يې بد اثر کوي. ځکه په کور کې تاوتریخنه فضا د ماشومانو پر ذهنيت بد اغيز کوي. د يو ماشوم له مور سره چې په کور کې بد سلوک کېږي حتما هغه د کورنيانو په اړه بد تصوير له ځان سره جوړوي. حتا د خپل پلار په اړه لا هم.

د دې لپاره چې د دې ټولو بديو مخه ډب کړو؛ بايد له دې ډول دوستۍ تېر شو. د دې کار يو لوی لامل د ولورونو زياتوب هم دی. که د ولور مسله په سم ټول حل شي نو د موخې کچه به هم وړ سره کمه شي. په دې توگه به مو په ټولنه کې د ډېرو بديو، کرکو، نفرتونو، شخړو او جنجالونو مخنيوی کړی وي.

په بدو کې د بنځو وړ کول

د عالم خان په نوم زموږ يو توخی وو. دې کس نه پوهېږم څنگه يو بل کس وژلی وو. هغه مهال زموږ زياتره قريبانو پاکستان ته کډې وړې وې او مور و څو نور خپلوان د بورې په کېمپ کې ديره وو. عالم خان يو وخت را پيدا شو او د بدې رغ وړ سره را غبرگ شو.

کلي کې اوازه وه چې عالم خان بدي کړې ده. مور واړه وو په دې نه پوهېدو چې زموږ يې وړ سره څه؟! د کلي يو قريب حاجي غوث الدين له کوره د شپې وتنېدې. بيا مې پلار ويل چې د هغه پيغلي لونه ناستې دي، د دې لپاره فراري شوی چې لونه يې د ده په نه شتون کې څوک نه شي وړ کولای.

کليوالو په مشوره عالم خان ونيو او د هغه دوښمنانو ته يې وسپاره. مگر هغوی يوازي عالم خان څه کاوه؟ هغوی ويل مور له ټول

قوم سره بدې لرو. (قوم دلته د قبیلې د یوې پښې په مانا دی) له دې امله ټول خلک اړ شول چې روغه ور سره وکړي. د حاجي کاکړ اکا دوې لونه په بدې کې ور کول شوې. زموږ څو پسونه او یو توپک د مالي زیان په توګه و رکول شول. همدارنګه هر کس خپله یوه ونډه واخیسته او خلګو د عالم خان له بدې ځانونه خلاص کړل.

دا یوه پېښه نه ده. د پښتنو په قبیلو کې زرګونه دا ډول پېښې شوې دي چې بدې نارینه کړې وي او په بدو کې یې میرمنې ور کولې کېږي. د کوټې له عالمو چوک سره د شاپو په نوم یو کلی وو. مور (۲۰۱۲) کې هلته اوسېدو. د ترینانو یوې کورنۍ له بلې سره بدې کړې وه. بیا یې په روغه کې دوې وړې نجونې ور کړې وې. هغه ټول کلی شاهد وو چې دا نجونې به یې په سپینه رڼا ورځ داسې وهلې چې نارې او چیغې به یې ټول کلي اورېدې.

دغه ډول نجونې او میرمنې زیاتره وخت بیا نه د پلار کور ته تلای شي او نه یې کوم قریب ورته راځي. ځکه دلته دوستي نه شته بلکې د بدې د مخنیوي په خاطر میرمنې ور کړل شوې. له دې امله نو بیا د پلار کور ته تلل نه شته او نه به یې کوم خپل یا قریب ورته راځي.

زه چې څومره خبر یم پخوا د پښتنو په ټولو قبیلو کې دا کار یو عام رواج وو چې هیچا یې مخالفت هم نه کاوه. که په دې اړه پلټنه وشي نو زرګونه داسې پېښې به ثبت شي.

دا له ښځینه قشر سره د پښتنو یوه نه هېرېدونکې بې انصافي او ستر ظلم وو. پښتانه چې په خپلو کارنامو هر وخت نازېږي او ځانونه د زبرځواکونو د را نړولو اتلان بولي، خو په کور دننه یې د ژوند سطحه تر دې اندازې ټیټه وه. زموږ دا حالت د عربو هغه حالت ته ورته دی چې خپلې لونه به یې ژوندۍ ښخولې. قران کریم یوځای د دې کار داسې یادونه کړې ده:

وَإِذَا الْمَوْءُودَةُ سُئِلَتْ ( ) بِأَيِّ ذَنْبٍ قُتِلَتْ (التكوير: ۸، ۹)

ژباړه: او چې له ژوندۍ ښخې شوې پوښتنه وشي، په کومه گنا ووژل شوه؟

دا له میرمنو سره د توپيري چلند او مېنځي کولو بل ثبوت دی چې د پښتنو په تاریخ کې به تل ثبت وي. د دې میرمنو په لیست کې داسې ښخې هم شته چې په خپل ټول ژوند کې یې بیا د پلار یا بل کوم قریب کور نه دی لیدلی. د پلار په میراث کې د حق خبره خو هسي هم په پښتنو کې له لویه سره مطرح نه وه. د مېړه انتخاب خو له پيله زموږ نارینه وو له میرمنو اخیستی دی. اما دلته یې د بیا راتلو حق هم ترې واخیست. زموږ نجونې بس په څو میاشتې کې تر واده وروسته دې ته خوشاله وي چې د پلار، یا ماما یا بل قریب کره ولاړه شي او یو څو ورځې په خوشالي تېرې کړي، مگر د پښتنو ځینو کورنیو دا حق هم ترې اخیستی او لازمی خبره ده چې د دې میرمنو په نکاح کې به ملا او د عالم په صفت یو څوک ناست هم وو او دا نکاح به یې هم د ده په گومان له نیوي سنتو سره سمه تړلې وې!

های! افسوس زموږ د پښتني نجونو پر حالت. دلته مې یو بل مثال هم ذهن ته راغی. زما تر ټولو وړه خور چې په کوم کور کې واده ده. د هغې ایندروږ جميله هم په بدې کې و رکول شوې. دا کیسه مې نو ښه په یاد ده. د جملې د اکا پر زوی باندي له یوې پیغلي میرمنې سره د ناروا اړیکو تور ولگېد. په کلي کې تر دې اوازې وروسته هغه ځوانه نجلۍ د هغه ځوان کور ته پسې ورغله او مجبورا هغه نکاح ور سره وکړه. دا بلې کورنۍ ادعا وکړه چې مور ته مو بدرنگي را اړولې. له دې امله روغه وشوه او په روغه کې دا جميله او مالي تاوان ور کول شو.

زما جميله په ياد ده چې هغه مهال ډېره وړه وه. په دې شيانو پوهېده هم نه. مور به زوروله چې هغه دى رحمت الله راغى. دا به د توت تنې ته پته شوه. زه نه پوهېږم چې په دې پېښدا چا پوه كړې وه؟

د طالبانو د امارت مهال ملا محمد عمر امر وكړ چې د ميرمنو په بدې كې ور كول شرعا ناروا دي او كه هر چا دا كار وكړ نو قانوني چال چلند به ور سره كېږي. تر دې وروسته ملايانو هم د دې پر خلاف تبليغ وكړ او د خلگو د شعور كچه هم لير را لوړه شوه؛ نو ځكه دا كار په ډېرى سيمو كې اوس د وركېدو په حال كې دى.

د كوزدې او واده رواجونه

د انسان د پوهې كچه چې څومره لوړېږي هومره بې ځايه تكليفونه او زيان رسونكي كلتوري بنديزونه له منځه وړي. زموږ د پښتنو په پرتله نوري ټولنې چې تر مور په علمې لحاظ وړاندې دي دومره بې ځايه رواجونه نه لري او نه يې گټه ويني له دې امله يې نو وختي لا د پاى ټكى ورته ايښى.

زموږ پښتانه كه يو لور ته له فقره زورېږي بل لورته بې ځايه رواجونه او مصارف هم كوي چې د هغوى په فقير كولو كې يې مهم رول لوبولى.

د واده او كوزدې په اړه هم ډېر دومره رواجونه مور لرو چې زموږ په بې وزله كولو كې ښه غوښتن رول لري. زما په ياد دي كوټه كې يوه ورځ د حاجي ابراهيم په نوم د يوه شتمن كس د لور كوزده وه. حاجي ابراهيم اخكزى وو. يو بل ماړه كس ته يې لور ور كړې وه. د زوم له كورنۍ كاپو ۵۰ كسان ورته راغلي وو چې لومړۍ ورځ دسمال ځنې يوسي. راغلو كسانو كې هر يوه ته د زرونو كالدارو جامې، لنگوټې، بوټونه، پتوگان او نور شيان ور كول كېدل.

بل لورته بیا د حاجي ابراهيم له لوري هم زیات کسان میلستیا ته را بلل شوي وو. دې کورنیانو ته به بیا هغه د زوم پلار زر - زر کالداري ور کولې. د زوم پلار چې له کوټې را ووتی د زیاتو خلگو په لیدو یې د مخ بڼه په خدای بدله شوه. حاجي ابراهيم څه ور سره کول؟ د کور هلک یې بهر درولی وو او دلارې هر لاروی یې را گرزاوله او د خلگو په کتار کې یې کینول چې د زوم له پلاره پیسې په وشکوي.

دا کار هم د حاجي ابراهيم لپاره سبا گران تمامېږي او هم د نورو لپاره. مور خپله رواجونه رامنځته کوو او بیا ځنې کړېږو هم. هوبنیاړې ټولنې په دې هڅه کې وي چې ژوند له سختیو را وباسي او څومره چې اسانېږي هغونه یې خوند ډېرېږي. له مصارفو خلاص وي. ذهني پشار نه لري. بې گټې رواجونه یې ژوند نه گوانېږي. د خلگو له خندا خلاص وي. شل غمونه یې نور هم ختم کړي وي. زموږ مشران که له رواجونو ټولنه خلاصه کړي نو هم به یې ځانونو ته اساني جوړه کړې وي او به یې نوي نسلونو ته.

د میرمنو جامې، میلستیاوې، کوتوني،^۱ د زوم ښکارول، هر اختر ناوې ته جامې او کورنۍ یې ور سره یادول او داسې نور رواجونو زموږ ژوند را تریخ کړی دی. زموږ ځوانان یو لور ته ستر ولورونه پرې کوي او بل لور ته د رواجونو له مصارفو ځانونه نه شي خلاصولای. شتمنې کورنۍ یې په کیسه کې نه دي ځکه لري یې. اما د بې وزلو یې کورونه ور خراب کړل. دوی یو لورته شته نه لري چې د شتمنو په شان رواجونه وکړي او بل لور ته یې صرف نظر هم نه شي کولای ځکه ټولنه کې بیا خلگ پیغورونه ور کوي.

^۱ د غوښي پر ځای ژوندي پسونه د ناوي کور ته تر واده مخکې ور ولي چې د واده په میلستیا کې یې له غوښو گټه اخلي، همدې پسونو ته مور(کوتوني) وايو.

ما د خپلې کوزدې مهال د خوسر کورنۍ ته وویل چې نه رواجونه درسره کوم نه به یې راڅخه غواړې. د هغه هم خوښه شوه او کوزده و واده مو په خوښۍ تېر کړل. یوه اخښې مې راته ویل چې ستا واده داسې خوند کاوه لکه زمور د خپل کور د یوه کس واده چې وي، ځکه په هیڅ شي کې نه یو سره خپه شوي، ټول شیان مو تر وس لاندې وو او د یوه کور د کسانو په شان مو له یوه بل سره ژوند کاوه او اړیکې مو پاللې، تر اوسه هم نه سره خپه یو او نه یو پر بل بوج شوي یو.

زمور د ټولنې لومړی دا کار ډېر ناسم دی چې یوکس د بل کس، یوه کورنۍ د بلې کورنۍ او ان یوه قبيله د بلې قبيلې په کارونو کې مداخله کوي. دا هم یو ډول مداخله ده چې یوه کس د د هغه پر لیرو مصارفو پیغور ور کول شي. که ناوې ته ۵۰ جوړه جامې وانخلي نو همسایه کورنۍ پیغور ور کوي. د ښار خلگ که واده په هال کې ونه کړي نو خپلوان یا د ناوې کورنۍ پیغور ور کوي.

دا چې رواجونه دي. رواج باید تر هغو وپالل شي چې انسان ته خوشالي ور کوي. کله چې په زیان بدل شي بیا یې د ابله کولو لپاره لارې چارې باید ولټول شي. زمور د کوزدو او ودونو رواجونه اوس د خوښۍ پر ځای په غمونو بدل شوي. داسې کسان مې لیدلي دي چې څو میاشتې یې واده له دې امله ځنډېږي چې د هال مصارف نه لري. بل د کلیوالو میلستیا ته چمتوالی نه وي نیولی. دا په داسې حال کې چې مېړه او میرمن غواړي ژر خپل کور جوړ کړي، خوانبې او خوسر غواړي د خپل زوی کور یې جوړ شي، لېور او ایندرور غواړي خپله وریندار وویني او د کور په غړو کې یې یو کس اضافه شي. اما د دې درستو دوو کورنیو د خوښي مخه څه شي نیولې؟ زمور رواجونو. دا رواجونه نور په پاللو نه ارزي، دا باید ورک شي او د بیخ ایستلو لپاره یې د ټولنې ټول غړي او قشرونه باید لاس په کار شي. کلتور او دود انسانان خپله ایجادوي. نه تقدس لري او نه د قران توری دی چې بیا

یې بدلیل امکان نه لري. د انسان په خپل لاس جوړ شوی شی باید دومره د نه بدلېدونکې شي بڼه وانخلي چې اخير يې له وجوده انسان خپله خورېږي.

يو مېړه او څو ښځې

زما د میرمنې مشر اکا دی. دوې میرمنې لري. یوه یې زړه او اوس له خپل مشر زوی سره په کور کې اوسي او بله یې ځوانه ده چې له مېړه سره په خپل کور کې ژوند کوي. دې کس په کال هم د خپلې لومړۍ میرمنې دروازه نه ده خلاصه کړې او له خپلې دویمې ښځې سره ټول ژوند تېروي. یو مهال یې د کور په گاونډ کې زه هم اوسېدم. یوه لور یې زموږ کورته راتله او سهار مهال ما ورته قران کریم وایه. کله ناکله به مې ورته ویل، سکینې! پرون مو بیا څه سره غوري توی کړي وو چې نارې مو تر اسمانه رسېدې؟ دې به خندل او کله به یې د نارو علت په ډاگه کړ او کله به همداسې خاموشه پاته شوه.

د سورساندي په نوم مې یوه مشره خور ده. د هغې مېړه یو مهال دویمه ښځه وکړه. هغه وخت به یې دا خبره ډېره کوله چې ماته مې لومړۍ کوزده پلار کړې او زه دا ځل خپله کوزده کوم. په کراچې کې یې یوه نجلۍ وغوښته. تر یو څه وخت وروسته یې اواز شوه چې دا مې نه ده خوښه لومړۍ میرمن مې پر ښه ده. خور مې ویل بیخي ډېر وخت یې خونې ته نه ورځي او د ده د نه پاملرنې له امله یې مور هم ډېر بد ور سره کوي. زه به چې د خور کور ته ورغلم نو د هغې نجلۍ لورنې به کوټې ته راغلې. ما به له خور یانو سره یو ځای هغو نجونو ته هم روپۍ ور کولې. خور مې ویل، دادا یې نورو میلمنو ته نه را ایله کوي یوازې تاسو ته راځي. ما به د هغې میرمنې او دې نجونو په اړه فکر کاوه چې په ذهن کې به یې څه تېرېږي؟ سخت به مې زړه پر سوځېده!

٢٠١٣ کال وو؛ د کوټې په شایو کلي کې مې د بریښنا د سامان یو دوکان در لود. زما د دوکان مالک حاجي شیر محمد نومېده. مشر زوی به یې سهار مهال له ماسره بانډار کاوه. شیرزمان یې نوم وو. ده به ځینې وختونه د خپل کور کیسې راته کولې. پلار یې څلور ودونه کړي وو او شیرزمان دوه. زوی ته یې ما ویل، ته ځوان او لوستی انسان یې؛ ولي دې دوه ودونه کړي؟

ده ویل، دا لومړی مې پلار راته کړی. په خوله مې د خلگو په مخکې ورته وویل چې زه نالوستې نجلۍ نه کوم خو پلار مې راته ویل؛ خرکوسه ته زما په مخکې خبرې کوې. له مجلسه یې وشړلم او کوزده یې راته وکړه. زه هم په ضد کې راغلم او د پېښور له یوې کورنۍ سره مې خپله بله کوزده وکړه. له دې امله نو اوس دوې میرمنې دې. ما ورته ویل، پلار دې ولې څلور کړي؟ ده خندل، ویل یې؛ مست دی! اما په کور کې یې شیان له میرمنو څخه کولپ کړي وي.

زموږ له خلگو که پوښتنه وشي چې ولې دوه یا زیات ودونه کوئ؟ وایي، خدای اجازه را کړې. ما یو وخت هغه ایت چې خلگ یې د ډېرو میرمنو لپاره دلیل گرزوي، ښه په غور وکتی. له هغه ایت څخه داسې عامه تامه اجازه نه تر لاسه کېږي. دلته به یې را نقل کړم:

وَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تُفْسِدُوا فِي الْيَتَامَىٰ فَانكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ
مَتْنِي وَثَلَاثَ وَرُبَاعَ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا تَعْدِلُوا فَوَاحِدَةً أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ
ذَلِكَ أَذْنَىٰ أَلَّا تَعُولُوا (النساء: ٣)

ژباړه: او که تاسو د یتیمانو په اړه له بې انصافی ډارېدئ، نو له هماغو میرمنو چې څوک درته خوښې وي دوې، درې یا څلور په نکاح کړئ. خو که پر نه عدالت بې رېدئ نو یوه میرمن وکړئ او یا هغه

څوک چې ستاسو راسته لاسونه يې مالکان دي. دا دې ته نژدې ده چې ظلم ونه کړي.

دې ايت کې ښکاره ويل شوي چې د يتيمانو پر حق که ډارېدئ؛ نو هغه ښځې په نکاح کړي چې له يتيمانو سره اړه لري، په دې توگه به مو يتيمان د خپل کور غړي شي او د ناانصافي وام به مو ختم شي. دا يوه عامه اجازه نه ده. دلته څو شرطونه ايښودل شوي. لومړی به داسې يو حالت رامنځته کېږي چې يتيمان پاته وي بيا به انصاف رعايت کېږي، که انصاف څوک نه کوي نو يوه ميرمن د خدای امر دی او يا هم مينځه. نن چې مينځه نه شته نو يوازې يوه ميرمن بايد روا وگڼل شي او که د ايت بيان شوی حالت رامنځته شي نو يوازې د قانون په چوکاټ کې دننه دې هغه چا ته اجازه ور کوله شي چې انصاف کولای شي. که يو چا تر واده وروسته انصاف نه شوای کولای، نو ميرمن حق لري چې محکمې ته رجوع وکړي او له خپل مېړه څخه ځان ازاد کړي.

دا کار يو لورته د خدای له مقيدې اجازې بې قیده شوی دی، بل لورته په ټولنه کې د بې انصافي گراف ور سره لوړېږي. يو زوی، يوه لور، يوه نرور او داسې نور کسان په روڼو سترگو وينې چې له مور سره يې بې انصافي کېږي. له دې کاره هغوی د پلار او بلې مور همدارنگه د ناسکه وروڼو او خوندو په اړه ناسم تصور اخلي.

يوه ميرمن له بلې سره په کارونو او مشترکو شيانو کې انصاف نه رعايتوي. هره يوه د کور يو شی د خپل اولاد او له دې سره د اړوندو کسانو په گټه کاروي. د اختر د جامو پر سر جنجالونه وي. د خوراک او ډوډۍ په اړه داوې وي. هره يوه د بلې په اړه مېړه ته ناسم مالومات ورکوي. مېړه له ميرمنو سره د دوی د ناسمو مالوماتو له امله اخته کېږي چې د کور ټوله فضا ور سره نارامه او خشينه کېږي.

له دې بد وضعیت څخه راتلونکي ماشومان ټول بد سبق زده کوي. کينکين، خشين مزاجه، جنجاليان، توندخويه، تر سمې خبرې جنگ خوښونکې، بې انصافي ته پر تنی وړ تلونکې، درواغچان، حيله جوړونکې او داسې د نورو ناسمو خويونو سبب يې همدا د کور ناسم چاپيريال تر يوه حده کېږي. دا صفت يوازې تر خويه محدود نه پاتېږي. بلکې هر خوی په خپل خاوند عملي گام هم اخلي. دا که يوه ورځ په کور کې وي بله ورځ يې په ټولنه او جامعه کې هم پورته کوي.

زموږ د کور په تربیوي حوزه کې دا هم يو ستر خنډ دی. جامعې ته وړ پېښ مشکلاتو کې مو يو ستر مشکل دا هم دی چې له مذهبې تر کلتوره ژورې نه وچېدونکې رېښې هم لري. دا کار که زموږ پر اقتصادي وضعه بد اغيز کوي، نو پر اخلاقو، تربيه، عدالت او ... مو هم ډېر بد اثر کوي.

له دې ستونزو د خلاصون لپاره بايد دا کار نور قانوني کړای شي. هر څوک چې دويم واده کوي، لومړی بايد محکمې ته رجوع وکړي. قاضي ته شواهد وړاندې کړي چې زه د دغو اړتياو له مخې دويم واده کوم. که يې ضرورتونه له قانون سره سم او عذر يې د منلو وړ وو، نو قاضي دې اجازه ور کړي او يو لیک دې په محکمه کې ترې واخلي چې يو لړ شرايط پکې ليکلي وي که له میرمنې سره پر ليکلو شرايطو مېړه ژوند نه کاوه، ماینه دې قضا ته خبر ور کړي او هغوی به يې په پوره عدالت او قانوني چوکاټ کې سره جلا کوي.

د نجلۍ لپاره د هلک خوښول

زموږ په ټولنه کې دا عيب دی چې څوک د خپلې لور لپاره يو هلک خوښ کړي او د هغه کورنۍ ته د دوستي وړاندیز وکړي. بلکې زموږ پلرونه د زامنو لپاره نجونې خوښوي او کله چې يې يوه نجلۍ خوښه

شي بيا د نجلۍ كورنۍ د هلك د كورنۍ له لوري د دوستي وړانديز كېږي.

دلته اصلا هدف يو دی. كه د هلك كورنۍ وړانديز كوي يا د نجلۍ كورنۍ، موخه د دوو كورنيو دوستي او د هلك و نجلۍ د گډ ژوند تړون دی. نو بيا ولې يوازي د هلك كورنۍ وړانديز كوي. زموږ هر څوك دا غواړي چې لور يې په ښه كور كې واده شي او ښه زوم يې وي. دا بل لور ته هر څوك غواړي چې زوی ته سمه نجلې واده كړي.

نو بيا يوازي د نارينه د كورنۍ له لوري وړانديز سم بلل او د نجلۍ د كورنۍ له لوري وړانديز ناسم، ښه كار نه دی. دا رواج بايد بدل كړو. خپلې لور ته د ښه ژوند لپاره لازمه ده چې كله ښه كور او هلك پيدا كړو خپله نجلۍ ورته وړانديز كړو؛ البته كه د نجلۍ خوښ وي. د خلكو دا منفي ذهنيت بايد بدل شي چې دا كورنۍ له خپلې نجلۍ په تكليف دي. بلکې مثبت فكر بايد وكړو. داسې وانگيږو چې دا كورنۍ خپلې نجلۍ ته ښه ژوند او د ملگرۍ يو ښه پارټنر پيدا كوي.

ولې د نارينه لپاره دا بد كار نه دی او د ميرمنې لپاره ناسم دی؟! ميرمنې هم انسانان دي او د خپل ژوند په اوږدو كې هغه ټولو شيانو ته اړتيا لري چې نارينه يې لري. نو بيا توپيري چلند د څه لپاره؟ دا كار نه يوازي دا چې شرعا جواز لري بلکې د اصحابو په زمانه كې هغوی خپلې نجونې وړانديزولې. عمر فاروق د خپلې لور وړانديز عثمان او ابو بكر رض ته كړی دی. اخلاقا هم دا سم كار دی. ځكه د يوه انسان لپاره د ژوند ښه ملگرۍ غواړو او د ښه ژوند لپاره غوره كورنۍ ورته پيدا كوو. نو دا په ټوله مانا يو سم اخلاقي كار دی.

د علم او پر مختللي تمدن په دې زمانه كې مور بايد نور د پخوا له رواجونو راووزو. رواج د انساني ټولنې پيدا وار دی. مور يې رامنځته كوو او كه په زيان تمام شي نو هوښياره ټولنه يې له منځه وړي. رواج

او کلتور نه تل پاتي شيان دي او نه هم ټول وخت پاتېداي شي. له دې امله بايد دا کلتور بدل شي او له میرمنو سره توپيري چلند ختم کړل شي.

پر مېړه د میرمنې حقونه

زموږ خلگ په دې فکر دي چې مېړه پر ښځه ډېر حقونه لري؛ سهي ده لري به يې؛ اما د میرمنې په اړه مې له چا وانه وربدل چې مور يې حقونه نه دي ور کړي او مېړه ملامت دی. زموږ پلار د ملایانو له خولې يو حديث روايت کوي چې رسول الله ويل که له خدای پرته چا ته سجده روا وای؛ نو ما به ماینه امر کړې وای چې مېړه ته سجده وکړي. حديث داسې دی:

لَا يَصْلُحُ لِبَشَرٍ أَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ، وَلَوْ صَلَّحَ لِبَشَرٍ أَنْ يَسْجُدَ لِبَشَرٍ، لَأَمْرٌ
الْمَرْأَةُ أَنْ تَسْجُدَ لِرُؤُوسِهَا (مسند احمد، مسند انس بن مالک ح: ۱۲۶۱۴)

ژباړه: انسان ته مناسبه نه ده چې انسان ته سجده وکړي، که مناسبه وای چې بشر، بشر ته سجده وکړي؛ نو ښځه به مې امر کړې وه چې خپل مېړه ته سجده ولگوي.

دا حديث له انس بن مالکه ماسيوا له معاذ بن جبل، بريده بن الحبيب الاسلامي، عبد الله بن عباس، سراقه بن مالک، عبد الله بن ابي اوفى، قيس بن سعد بن عبادة، غيلان بن سلمه، زيد بن ارقم، ابو هريره او عائشې رضی الله عنهم څخه نقل شوی دی.

مور دا نه هېر وو چې اسلام کې د مېړه پر غاړه د ښځې او اولاد نفقه ور اړول شوې ده، مېړه د روزي په پيدا کولو کې مسوول دی، سمه ده چې حق به يې زيات وي، اما داسې هم نه چې ټوله به د مېړه چلېږي. د رسول الله ص میرمنو له رسول الله څخه د زياتې

نفقې غوښتنه کړې ده او له هغه سره یې پر دې مسله جنجال کړی دی چې ولې مور د عامو انسانانو د میرمنو په شان نفقه لرو او زیات هیڅ شی نه شته، رسول الله له دوی په دې غوښتنه خپه هم شو چې ولې داسې بې انصافه غوښتنه کوئ، اما له دې سره رسول الله هغوی ته حقونه منلي وو، د کور په کار کې یې مرسته هم ورسره کړې ده، مشوره یې هم ورسره کړې ده او د هغوی روا غوښتنې یې اورېدلې او عملي کړې دي.

له دې حدیث څخه داسې برداشت کول چې ټوله به د مېړه چلېږي میرمن به هیڅ نه پکې وایي، ناسم او د زورواکې ټولنې تعبیر دی. که داسې وای نو رسول الله او اصحابو به همدغسې کړي وای. که یو څوک د دې حدیث له بیان څخه دا هدف نه لرې، خو بیا هم ټولنې اوس دا فکر ځنې اخیستی دی او زموږ کلتور هم پکې دخل لري. زموږ په تاریخ کې نارینه پر میرمنو حاکم پاته شوي. کله چې له دې وضعیت سره نور ملاتړي لاملونه هم مله شي؛ نو بیا دا حالت نور هم دوام کوي او تر ډېره له میرمنو سره دا توپيري او تبعیضي چلند ژوندی پاتېږي.

د مېړه په شان حقونه میرمن هم پر خپل مېړه لري. دواړه باید یو د بل حقونو ته پام وکړي او درنښت ورته ولري. زموږ یوه لویه بدبختي دا هم ده چې حقونه مو هیڅ مالوم شوي نه دي. یو مېړه د خپلې میرمنې حقونه نه پېژني. مېړه که د هر شي امر ورته کاوه میرمن به یې مني. د نه منلو په صورت کې میرمن وهل کېږي او جبرا دې ته اړیستله کېږي چې د مېړه خبره ومني. دا کار که د میرمنې په تاوان هم وي؛ هغه مجبوره ده چې وې مني.

زموږ په کورنیو کې تر اوسه هم بدوي ژوند کېږي. یو نارینه کار کوي شل یې ور سره خوري. بیا نو پر کور حکمراني د هغه کس چلېږي. یوه میرمن کار کوي او نوري بېغمه ورته ناستې وي. هغه ماشومان هم

لري، مالداري هم خوندي کوي، د کور نور کارونه هم کوي او دې ناستو میرمنو ته به هم لاس پر نامه ولاړه وي. که له دې کاره سرغړونه وکړي چې تر ډېره حده خو هيڅ امکان نه لري، اما که فرضاً يوه میرمن دا کار نه کوي؛ نو په کورنۍ او ټولنه کې سخته بدنامېږي.

نن د علم دور دی؛ قوانین جوړ شوي او هر قشر ته خپلې دندې او حقونه معرفي شوي دي. مور هم باید نور د میرمنو په وړاندي دا بدوي دود پرېږدو. له اولې ورځې په تړون کې ور سره وليکل شي چې میرمن به څه کوي او مېړه به کوم کارونه تر سره کوي. میرمن پر مېړه څه حقونه لري او ماینه یې باید کوم حقونه ور پر ځای کړي. د نه عملي کېدا په صورت کې میرمن او مېړه دواړه محکمې یا د کور مشرانو ته د شکایت حق لري. میرمن دوا ته اړتیا لري، مېړه د ناخلاصې، مسکنت، له کلینکه لروالی او داسې نوري بانې ورته کوي.

میرمن د پلار یا نورو خپلوانو کره تگ ته زړه کېږي، مېړه ناغېږي کوي. بڼځه جامې غواړي مېړه یې نه ور کوي. میرمن په فزیکې او ذهني لحاظ د اولاد راوړلو ته چمتو نه وي، مېړه یې جبرا په راوړي. میرمن ټوله ورځ د لوی کور په کار اخته وي. ماینام ته سترې ستومانه وي او آرام ته اړتیا لري. خو مېړه په دې وخت کې د جنسي اړیکو غوښتنه ترې کوي. دا بې انصافی هم د شریعت له مخې ناروا دي، هم د قانون له مخې او هم بشري اخلاق دا نه تاییدوي.

اوس دې ته اړتیا ده چې د خدماتو او حقونو دواړو پولې باید تعین شي. د کور ټول واکونه نارینه ته ور کول او میرمن د یوې مېنځې په توګه هغه ته ور سپارل که له یوې خوا ظلم دی نو له بلې خوا د خدای او قانون څخه بغاوت دی. له میرمنو سره د دې ظلم د مخنیوي یوه لار دا ده چې په لومړۍ ورځ د هر یوه مسوولیتونه مالوم شي. تړونلیک په قضا کې ولیکل شي او د فسخې اختیار یې د شرایطو د نه

عملي کېدا په صورت کې محکمې ته ور کړل شي. په دې توگه به میرمنې د خپل ږغ اورېدو يوه مرجع پیدا کړي او د خپل حق اخیستلو جرات به ور سره پیدا شي او نارینه په خپله زورواکې لږ را کمه کړي او د شکایت په صورت کې به د سزا گاللو ډار ور سره پیدا شي.

دا چې تړون باید څنگه ولیکل شي؟ دا کار دې د یوې داسې اجماع له مخې وشي چې دین پوهان، قانون پوهان، ټولنپوهان، له میرمنو سره د اړندو ادارو استازي او نور د نظر خاوندان ټول پکې شتون لري. په دې توگه به هغه ظلم او توپيري چلند ته پای ور کول شي چې هم یې خدایي قانون ماتاوه هم یې د هیواد اساسي قانون. بشري کرامت یې تر پنبو لاندې کاوه او انساني اخلاقو ته یې صدمه رسوله. په مجموع کې د ټولنې نیمایي برخه تر پشار لاندې وه چې دې کار بیا د ټولنې پر رواني، اقتصادي او اجتماعي حالت بد اغیز کاوه.

میرمن د اولاد زیږولو ماشین

مور څلور وروڼه او شپږ خوندې یو. دوې خوندې او یو ورور مې مړه هم دي. زموږ یو دوست دی چې ماینې یې راته ویل زما اتلس اولاده شوي دي. په کوټه کې مې یو ملگری وو؛ لس یې یوازي ځوانان وروڼه در لودل. ما به کله ناکله ورته خندل چې ستا پلار هم سمه ضربه په کړېده. څو خوندې یې هم وې چې اوس مې په یاد نه دي.

دا وضعیت زموږ د ټولنې لپاره ځورونکی دی. میرمنې مو په خپل ژوند کې د خوشالی یوه ورځ هم نه لري. د واده له اوله کاله وروسته تر هغو روغه د خوشالی ورځ نه لري چې شنده کېږي.

د زیاتو اولادونو لاملونه حالاتو، کورنیو او ځایونو ته په کتو بدلېږي. ځینې د ثواب په نشه کې زیات اولادونه راوړي او د آخرت توبنه یې بولي. ځینې نارینه اولاد نه لري، د دې لپاره چې نارینه اولاد راوړي نو

زیات اولادونه پیدا کوي چې زیات وارونه د نارینه پر ځای ښځینه وي او په دې توگه یې د اولادونو شمېر هم زیات شي. نور بیا د تربور غم اخیستی وي. زیات اولادونه یې مټ قوي کوي. که یې په ژوند کې له کلیوال، تربور، د پولې او پنډل له شریک سره جنګ شو، نو زیات اولادونه به یې په شخړه کې پله درنه کړي او خپل مخالف کسان به یې وهلي وي. داسې کسان مې هم لیدلي چې له خپل پلار څخه یوازي نارینه اولاد پاته شوی وي. زموږ خلګ دې حالت ته بې کسې وایي. دا بې کسان خپل تېر حالت ځورولي وي، له دې امله یې په ډېرو اولادونو زړه نه سپړي. یوه لویه ډله بیا د اولاد نه راوړلو په چم نه پوهېږي. زموږ په سیمه کې داسې پېښې شوې دي چې یو کس د بل میرمنې ته ورغلی. دا چې هغه کس به له کوره په سفر تللی وو او د میرمنې به یې تر څو میاشتې وروسته په نس کې اولاد را ښکاره شو نو لازمی و حتمې خبره وه چې ناروا اړیکې یې ساتلې دي. ځکه به یې نو خوسر او خواښي د زنا تور پرې پوري کړ او هغې به هم د کلي پر یوه ځوان لاس کېښود چې دغه له ماسره اړیکې ساتلې دي. له دې مثالونو موږ ته ثابتېږي چې نارینه مو د اولاد بندولو په چم نه پوهېږي. که پوهېدای نو د هغه اولاد مخه خو به یې نیولې وه چې د ده او ټولې کورنۍ د بدنامۍ ترڅنګ د یوې بلې کورنۍ بدنامې هم ور سره تړلې او له دې کاره ستر جنجالونه را پېښ شوي دي.

زیات اولادونه زموږ په یوه ستره بدمرغي بدل شوي. والدین یې سمه تربیه نه شي کولای. په مالي لحاظ یې ستړي کړي. لازمه غذا نه شي ورته چمتو کولای. ناروغیو او جامو ته یې سمه پاملرنه نه کېږي. د لوبو او ساتېږي وخت او توکې نه شي ورته تیارولای. د بې سوادۍ او بې کارۍ گراف ور سره لوړېږي. په ټولنه کې جرمونو او خشونت ته مخه کوي. دا انسانان د دې لپاره چې بل ته خیر ورسوي، ټولنه هوسا کړي، خپله انرژي سم ځای مصرف کړي، بدو لارو ته مخه کوي، جرمونه

تر سره کوي، انسانان وژني، قاچاق کوي، لاري وهي، خپله هم پر ناسمه لاري ځي او نورو ته يې هم چانسونه برابروي.

مور اوس له ډېرو اولادونو په هر لحاظ ستومانه يو. دولت، مدني ټولنې، د علم مرکزونه، موسساتې، لوستي خلگ، رسنۍ، علماء او نور مسووليت لرونکي کسان دنده لري چې د اولاد نه راوړلو او زياتو اولادو د زيانونو په اړه عامه ملت ته پوهاوی ور کړي. که د دې اقدام هر څومره ژر کېږي، مور به يې حتمې گټې هم ژر ووينو.

گډ ژوند

زموږ يو بد کلتور دا هم دی چې خلگ مو تر ډېره وخته په يوه کور کې گډ ژوند کوي. گډ ژوند ته تر اوسه هم زموږ زياتره کسان په نښه سترگه گوري. مذهبي کړۍ وايي چې دا اتفاق دی او اتفاق د خدای خوښ دی. قومې مشران وايي چې په دې کار کې برکت دی او برکت د نيکبختۍ نښه ده. پلرونه او د کورنيو مشران وايي چې گډ ژوند زموږ پر ښو اخلاقو، زغم او زيات صبر دلالت کوي او دا زموږ د ښې تربيتې نتيجه ده.

البته يوازي دا لور ياد شوي اقوال يې هم ټول عوامل نه رانغاړي. له دې پرته نور لاملونه هم لري. د اتفاق خبره ناسمه ده. مور زياتره کسان نن وينو چې په جلا کورنو کې اوسي خو ترمنځ يې د خوښۍ او غم خبره يوه وي. يو له بل سره همکارۍ يې کله هم نه ده سپمولې. نو د اتفاق دا تعريف نن ناسم دی چې يو ځای اوسېدنه د اتفاق نښه ده. اتفاق له يوځای اوسېدلو پرته هم ممکن دی که يې څوک غواړي او شوق يې ولري.

د برکت خبره زموږ له بې شعورۍ سره اړيکه لري. مور برکت په گډ ژوند کې غواړو او نورې نړۍ په زيار او کار کې غوښتي. مور بريالي يو

او که نور؟ بې برکتې او برکت چې د کومو ځایونو لپاره مور کاروو، یقینا بې مانا او بې مفهومه الفاظ دي او یوه مانا هم نه لري. که هر سړی کار وکړي او خپل کور ته د اړتیا وړ شیان چمتو کړي نو د گډ اوسېدو او برکت خبره به له سره مطرح نه شي. د کور د مشرانو خبره هم سمه نه ده. اخلاق په عملي میدان کې زمور ښه دي که د نورو؟ هر څوک دلته یو مثال بیانوي چې نه، ولا تر مور نور خلگ ډېر اخلاقیان دي. نو بیا زمور د مشرانو خبره بې بنیاده ده. اخلاق یوازې دا نه دي چې یو ځای سره اوسو. بلکې ډېری کورنۍ مو گډ ژوند لري، خو نه له خپلو سره ښه اخلاق کوي او نه له نورو سره. عملاً یې ډېره فیصدي برخلاف ده خو زمور مشران بیا هم د کلتور له وجبې گډ ژوند ښه بولي او د اخلاقو یوه بیلگه یې گڼي.

د گډ ژوند یو بل لامل له پایلو ناخبرې هم ده. مور دې ته فکر نه دی کړی او نه مو په ټولنه کې تعامل ته په ښه دقیق نظر کتلي چې گډ اوسېدل زمور په ژوند کې مثبت نقش لري او که منفي؟ هغه کسان چې د گډ اوسیدلو فکري طرفداران دي؛ دې ته نه دي کتلي چې دلته گډ ژوند د ډېرو بدمرغيو سبب کېږي. له دې کاره د ناسم احترام فکر را پیدا شوی. کشر کار کوي، مشر ته د احترام له مخې د کار څوک نه وايي، حتا که مشر کار ته ورشي نو کشران یې منعه کوي ځکه ډارېږي چې خلگ پیغور ور کوي. نو مشر همداسې لټ گرزې او د بل په ټیاکو تر لاسه شوي توکي دی او د ده اولادونه هم خوري. له دې امله اولنو ویلي چې یو یې گټي او شل یې څټي؟ دا خبره دوی ته اتفاق وه او مور ته بې همټي او لټي ښکاري.

د گډ ژوند یو بل لامل کمزوری اقتصاد دی. زمور هر کس جلا د خپل کور مصارف نه شي پرېکولای. له دې امله یا له پلار سره اوسې او یا څو وروڼه یو ځای ژوند کوي چې د کور کرایه، د برق او اوبو بیل په گډه سره ادا کوي. ځینې وختونه د کور ټول لگښتونه په گډه سره پرېکوي.

جنگونو او تصادفي ژوند هم گډ اوسېدلو ته اړ کړي دي. دلته مرگونه زیات دي. د دې لپاره چې سبا دی نه وي او کورنۍ یې بې سرپرسته پاته نه شي، نو گډ ژوند سره کوي او که یو ورور سبا وژل کېږي بنځه او ماشومان یې د نورو له غاړې وي او هغوی یې ساتنه د ځان دنده بولي.

له پیغوره ځان ساتنه هم ددې سبب شوې چې کشران وروڼه له مشرانو او زوی له پلار سره یو ځای گوزاره وکړي. زوی ته خلگ پیغور ور کوي چې له پلاره جلا شوې. ښه کار دي نه دی کړی. پلار ته ساتلی یې، ښه یې در سره کړي، مور دې هم ستا ساتنه کړې، نو نن باید ته په ښه ور شې. لاکن ته ځنې جلا شوې. دا نو اوس د مور و پلار حق دی؟ له ملا تر ملکه یې ټول ملامتوي، له دې امله څوک زړه نه ښه کوي چې بیل ژوند وکړي.

داسې کورنۍ هم شته چې د پلار او مور له امله گډ ژوند کوي. زموږ خپل پلار د زامنو په جلاوالي زیات خپه کېږي. د مشر ورور په بیلوالي مو مور بیخي تر مرگه ناجوره شوه او اخیر مړه شوه. مور به مې ویل چې زموږ دوو په ژوند کې به تاسو نه سره جلا کېږئ. خو مشر ورور مې د مور خبره ونه منله او جلا شو چې دې کار یې زموږ پر مور بد اغیز وکړ.

د گډ ژوند کلتور مور ته ځینې ستونزې ایجاد کړې دي؛ دا خبره زه تکرارا هم ویلای شم؛ اما د خپل مور، پلار، وروڼو او خوندو خیال هم باید وساتو. مگر داسې نه چې گډ ژوند سره وکړو، بلکې هغوی ته باید قناعت ور کړو چې جلاوالی هیڅ بد کار نه دی او ستاسو هر خدمت زموږ ټولو دنده ده. د گوتو په شمار ځینې کورنۍ داسې هم شته چې د مور و پلار په ژوند کې سره جلا شوي او خپل والدین یې هم خوښ ساتلي دي. که مور د دې کلتور عامولو ته کار وکړو نو یوه ورځ به ټول

يا ډېری والدین په دې راضي وي چې زامن يې سره جلا خوښ ژوند وکړي.

زموږ ټولنه او د ښځو د ازادۍ حق

ازادې د هر انسان حق ده؛ اما دلته د کم پوهاوي او د ځينو هغو کسانو له لوري ملت ته غلطه ور معرفي شوه چې د ازادې مفهوم يې زموږ له ټولنې او ارزښتونو څخه بهر غوښتی. د ازادې مفهوم مور ته په نور برخو کې هم د نن له غوښتنو سره سم نه دی راپېژندل شوی. د وطن ازادې ده که د بيان ازادې، د ښځو ازادې ده که داسې نوري ازاديانې. مور د سمې پېژندنې پر ځای د هغو اصلي مفهومونه هم پسې مروري او تر عامو اذهانو مو ناسم رسولي. له دې امله خلک يې د خپلولو پر ځای دوښمني ور سره کوي. د ښځو ازادې ته هم زموږ خلک په ناسمه سترگه گوري. دوی فکر کوي د ښځو ازادې دا مانا چې فحاشي دې روا وي. دا مانا چې میرمنې دې لڅې گرزې. دا مانا چې له ځوانو هلکانو سره دې گرزې، د مينې کيسې، عاشقانې او عياشيانې دې په عامو کوڅو او بازارونو کې سره کوي. زه له داسې کسانو سره مخ شوی يم چې د ازادې په اورېدلو يې دا لوړ شيان راته بيان کړي او بيا يې ويلې ته خپله میرمن يا خور داسې غواړې.

که ورته وايې چې يا، نو دی وايي، ازادې دلته نه چلېږي، که ورته وايې چې داسې نه ده، دی فکر کوي چې په دې لوړو شيانو دا کسان راضي دي. سړی په دوه کې ورته حيران شي چې د دې کس ستونزه يا خپل کم پوهاوی دی يا د ځينو هغو کسانو د اعمالو نتيجه ده چې ادارتا يې له دې مفاهيمو ناسمه استفاده وکړه او لا يې هم کوي؛ په هر حال دغه کسان ټولنې ته ستونزې جوړه وي.

میرمنو ته ازادې د فحاشي په مانا نه ده. میرمنو ته ازادې داده چې خپل حقونه تر لاسه کړي، د يوه انسان حيثيت ولري نه د مال، يا يو بل

کس د عزد وسیله شي چې هغه یې څنگه کارول و غواړي هغسي به کېږي. میرمن حق لري چې زدکړې وکړي، دا حق باید هغې ته ور کړل شي نه دا چې ورور او پلار یې د خپل غیرت په نوم ځنې واخلي. میرمنه دکار حق لري، دا باید د یو حق په ډول ورته ومنو؛ نه دا چې ترې وتړول شي. میرمنه د مېړه د انتخاب حق لري، له دې کاره یې منعه کول د ازادې د سلب په مانا دی. د جامو په اړه خپله رایه لري، د تلو راتلو په اړه خپل نظر لري، د ملگریو نجونو په اړه خپله تصمیم نیسي. د یوه انسان او د ټولنې د یوه غړي په حیث هغه شخصي ژوند لري او شخصي چارې لري چې بل کس د هغې د قریب، مشر او کشر په نوم گوتې پکې ونه وهي، له بده مرغه شخصې کارونه یادول دلته بد مفهوم د خلگو اذهانو ته رسوي، خو حقیقت داسې نه دی. مثلاً؛ د هغې جامې، داسې نه ده چې مېرمنې له خپلو ارزښتونو خبرې نه دي، دلته به د یوې غربي ښځې په شان جامه اغوندي او دا به د هغې حق بلل کېږي، هغه کار چې عامه ټولنه ترې متضرره کېږي د یوه کس حق نه شي بلل کېدای، اما د ارزښتونو په مرعاتونې میرمن خپله د جامې د انتخاب حق لري، زدکړې، تر هره وخته یا هره رشته چې وایي د هغې خوښه ده، البته نظر ور کول که یې اړتیا وه بده خبر نه ده؛ مېړه د هغې حق دی، دا شخصي چارې دي.

ډېری الفاظ د ټولنې او زمانې په تېرېدا خپل مفهوم هم بدلوي. د میرمنو ازادې هم زموږ ټولنې ته په کتو خپل هغه مفهوم نه ور کوي چې د امریکا په ټولنه کې یې خلگ ورته مني یا یې میرمنې غواړي. دلته ازادې شرعي قوانینو، ټولنیزو اصولو او اساسي قانون ته په پام تعریفېږي. مور دلته میرمنو ته هغه ازادې غواړو چې خدای په خپل قانون کې ور کړې او پوهانو یې په قانون کې مسلم حق بللی دی. نه د غرب ازادې غواړو، نه د اروپا. دلته د ازادې لپاره مبارزه کونکې دا ټول ځمکنې شرایط په پام کې نیسي او بیا د میرمنو د ازادې ږغ کوي.

زموږ يو مشكل دا هم دی چې له خپله ځانه جوړ شوي تعريفونه پر نورو هم ور تحميلوو په داسې حال کې چې هغه له واقعيت سره سمون هم نه لري. د میرمنو د ازادې لپاره هم دلته په قبيلوي، مذهبي او دوديزو حلقو کې يو تعريف جوړ شوی او عامو خلکو ته هغه بيانېږي او د دې کار پر ضد تبليغات کوي. که زموږ ملت لوستی وای او يا مو لويه فيصدي تعليم در لودای، نو داسې ناسمو تبليغاتو به ژر اغيز نه را باندي کولای. زموږ زياتره کسان لوستي نه دي او ځينې بد مغزه کسان يې په دې او هغو دلايلو ناسم استعمالول غواړي. له دې کسانو سره که څه هم علمې دلايل او نظريې نه شته خو زموږ پخواني کلتور او د غرب د پروژې په نوم تبليغاتو گټه ورته رسولې ده. يوه نکته دا هم ده چې روشنفکري يوازي په تحصيل پوري اړه نه لري، گنشمېر کسان شته چې زدکړې هم لري اما د میرمنو په حق منلو کې تر نالوستو ډېره کوتاهي کوي. ځينې د پوهنتون استادان شته چې لوستو میرمنو ته د کار، بهر تلو، وظيفې او ان د خپلې خوښې کارونو اجازه لا نه ور کوي. دا يوه ستونزه ده چې حل يې وخت او زيار ته اړتيا لري.

ښځه دويمه درجه مخلوق

زموږ خلگ يو متل لري چې وايي؛ (اوس به مو نر او ښځه سره مالوم شي) مانا که نر وې نو دا کار به وکړې او که دې ونه کړ، نو ښځه يې. په غيرت، مېړانه او تکړه توب کې د نر په شان نه يې. دا متل خو زموږ له همدې ذهنيت څخه سرچينه اخلي. موږ د میرمنو په اړه همدا د دويمه درجه انسان تصور لرو، ځکه مو نو په ټولنه کې له وخته دا رنگه متلونه را پاته دي.

موږ له ډېره وخته په خپل تاريخ او کلتور کې د ښځې مقام همداسې تعين کړی دی. د اسلام تر راتلو وروسته دوديزو ملايانو له

اسلام څخه د خدای او رسول په نوم زموږ پر همدې ذهنیت د سموالي داسې ټاپې ولگولې چې تر پخوا یې په ډېره پیمانې زموږ خلگ له میرمنو سره همدې چلند ساتلو ته وهڅول.

میرمنو ته دویم مقام ور کول اوس هم مذهبي ریښې لري او هم کلتوري. دا بستر لومړی په کلتوري لحاظ اوار شوی وو او ملایانو مذهبي جنبه هم پسې ور کړه. جالبه دا ده چې زموږ د ټولني ډېری میرمنې اوس خپله هم په دې مقام راضي دي او که د دې ذهنیت خلاف خبرې ورته وشي؛ نو لومړی یې خپله میرمنې هم نه مني.

اسلام د میرمنو د حقونو لپاره خورا ډېره مبارزه کړې او د عربو ذهنیت یې یو مخ د میرمنو په اړه بدل کړ. قران کریم د نساء په نوم بسته سورت لري او په عربي ټولنه کې له میرمنو سره د کېدونکې ظلم په وړاندې اسلام لومړی ناره اوچته کړه. اسلام هغه کسان وغندل چې د لور په پیدا کېدو به یې مخ توره لمبه کوله او د خلگو د پیغور له امله به پټ گرزېدل. اسلام د هغه چا له جرمه هم پرته پورته کړه چې نجونې به یې له عاره ژوندی پټولې او خدای یې دا کار نه هېرېدونکی جرم وباله.

اسلام میرمنو ته د نارینه وو په شان د زدکړو مساوي حق ور کړ. اسلام په ټولو عباداتو کې د میرمنو ونډه مالومه کړه او له نارینه سره د اورده په اورده درېدلو جواز یې ور کړ. اسلام میرمنو ته د خپله ژوند ملگري ټاکلو جواز ور کړ او هغه تړون یې لغوه اعلان کړ چې د میرمنو له اجازې او رضا پرته تر سره شوی وي.

اسلام له عدالت او اړتیا پرته د څو میرمنو جواز له نارینه څخه واخیست او دا یې له میرمنو سره د نارینه وو ظلم وباله. په میراث کې یې خپل حق ورته مالوم کړ. په ټولنه کې یې مقام ور کړ او د عربو د ذهنیت برخلاف یې میرمنو ته یو مثالي مقام ور کړ.

لاکن خبره دلته وړانه شوه چې له همدغه اسلام څخه ځینو داسې کسانو د میرمنو د حقونو تعبیرونه مور ته بیان کړل چې د د بنځو په اړه د ناسم کلتور په محدوده کې بند ول او دغه خپل مشکل یې درک کاوه هم نه. د اسلام پر ځای یې د عالمانو په خبرو خطا کړو. د دې سیمې د فرهنگ له امله یې گنشمېر د هغه وخت ایاتونه او احادیث منسوخ کړل او یا یې وویل چې نن په دې عمل نه شي کېدای.

زموږ مذهبي کړیو کې تر اوسه هم مشهور ده چې میرمن د نارینه له چه پښتۍ څخه جوړه ده. تر اوسه هم فکر کېږي چې عقل یې تر نارینه کم دی. دا فکر لا ښه پوره حاکم دی چې خدای د میرمنو چارې نارینه وو ته ور له غاړې کړې. نرواکه ټولنو کې نارینه د خپل اقتدار ساتلو په موخه هر څه د خپل ځان په گټه تماموي. دلته هم زموږ ملایانو چې ټول یې له نارینه قشر سره اړیکه لري د میرمنو د شتون په وړاندې همدغسې ناعدلانه تگلاره کارولې. په نورو ټولنو کې میرمنو د خپلو حقونو لپاره له ډېره وخته مبارزه وکړه او تر ډېره حده یې د نارینه له ولکې خپل حقونه وایستل. مگر له بده مرغه چې زموږ ټولنه لا له دې لحاظه یوه ډېره وروسته پاته او د خام ذهنیت خاونده ده.

مور د میرمنو په اړه د ازادې او له نارینه سره د ژوند په ټولو یا هم ډېرو ډگرونو کې د هغوی عادلانه حق نه شو زغملای. له دې امله د هغه چا نارې او مبارزه راته شکمنه ښکاري چې د میرمنو د حقونو او له نارینه سره د متناسبې درجې لپاره کار کوي. دا ځکه چې زموږ له کلتوري او مذهبي ذهنیت سره برابر نه دی. نور باید له خوبه را وینئ شو. د خپل ناسم کلتور د سمولو او دودیز مذهبي فکر د سمون هڅه وکړو. د خدای په قانون کې د عدالت او تناسب له هغو نصوصو څخه کار واخلو چې په خپل کتاب کې یې د میرمنو په اړه را لېږلي. د هغو ناسمو تعبیرونو مخه ونیسو چې د خپل زمان او مکان د محدودیت له

کبله یې اسلامې متون هم پر ناسم لور بیولي او د خلگو ذهنیت یې په دې توگه په ولکه کې اخیستی دی.

ښځه په میراث کې

میرمن د انساني ټولنې نیمایي برخه تشکیلوي. د ټولنې په پرمختگ، فعالیتونو، مدنیت، وینستیا او حتا جنگونو کې یې لا ونډه اخیستې ده. د سبط حسن په وینا چې میرمنو لومړی د زراعت بنسټ ایښی دی. (ماضي کې مزار) له دې امله نو هغه حقوق چې نارینه یې مستحق بلل کېږي باید میرمنو ته هم ومنل شي البته ځینې استثناوې به لازما وي.

اسلام له پیله په خپل کره متن کې د میرمنو دې حق ته ځای ور کړی او پر خپلو پیروانو یې لازمه کړې چې د میرمنو حقونه ادا کړي. قران کریم د نساء په سورت کې د میرمنو په اړه پر گڼو مسلو په واضح ډول رغېدلی. د پلار له کوره حق او همدارنگه د مېړه له کوره حق دواړه د قران کریم صراحت دی. په هر کور کې د میرمنو دا حقونه نه ور کول د قران کریم مخالفت، د میرمنو حق تر پښو لاندې کول، له انساني قوانینو سرغړونه او بشري اخلاق له پامه غورزول دي.

زموږ ټولنه له میرمنو سره په دې ډگر کې څه معامله کوي؟ زما یوه مور او څلور مې د مور خوندي دي. له پلاره یې ښې ډېرې مخکې او جايدادونه پاته شوي. یوازې درې وروڼه لري. دا ځمکې او جايدادونه هغوی سره تقسیم کړل اما د خونديو حق یې په پام کې نه دی نیولی.

زموږ په ټول کلي کې داسې کس نه دی را مالوم چې د میرمنو په طبقه کې دې چا ته حق ور کړی وي. زموږ د کلي مشر یوازینی کس دی چې خپلې خور ته یې د حق وړاندیز کړی. هغې ورته ویلي ما حج ته بوزه او حق نه کوم. ورور یې په خور حج وکړ او تر ژونده یې د

هغې ساتنه هم پر غاړه ده. دا په ټول کلي کې زما د مالوماتو له مخې یوازینی مثال دی.

زموږ فکر داسې جوړ شوی چې خور یا لور په کور کې دومره حق لري چې یو مهال د څو ورځو لپاره میلنه راوستله شي. په کال یا دوه کې جوړه کالي ور وکړي او یو اختر د هغې کورته د پوښتنې لپاره ورشي. عام رواج اوس دا دی چې خوندو یا لوڼو ته حق نه ور کول کېږي. وروڼه خوندو او حقداره میرمنو ته وایي چې حق دي را وبخښه. میرمنې د عمومي ذهنیت له امله بس بخښه کوي د حق غوښتنه هم شرم ورته ښکاري او هم یې نوري میرمنې بیا ور پیغور کوي چې پلانی له وروره حق اخیستی دی. دا بیا د میرمنو ترمنځ سمدم ناسم کار بریښېدلی. ځکه له بیخي ډېره وخته میرمنو ته حق نه ور کول او د پلرگنۍ یا مېړه کورته بخښل یې زموږ کلتور گرزېدلی له دې امله اوس نه میرمنې د حق غوښتنه کوي او نه نارینه په اسانه دي ته چمتو کېږي.

د میرمنو د حقونو لپاره مبارزه هم د انساني وجدان غوښتنه ده او هم د شریعت. د دې لپاره چې دا ناروا کلتور ختم شي باید میرمنې په خپلو حقونو پوه کېږل شي او نارینه وو ته قناعت ور کول شي چې دا د هغوی حق دی. دولت، مدني ټولنې، دیني عالمان، اکاډمېک مرکزونه، رسنۍ، لیکوال او شاعران ټول دا دنده لري چې په ټولنه کې د میرمنو د حقونو لپاره کار وکړي. دولت باید د دې لپاره ځانگړي ماډرن قوانین رامنځته کړي. په خلکو کې عامه پوهاوی زیات کړل شي. میرمنو ته خپل حقونه ور معرفي شي او د ټولنې دا اوسنی ذهنیت د میرمنو په اړه بدل شي.

د اوسني رواج تاوان دا دی چې د انسانانو حقونه پکې خورل کېږي او له انساني و خدایي قوانینو څخه دوامداره مخالفت کېږي. که

انسانان په فردي ژوند کې يو پر بل په تيری عادت شي نو بيا له دې نور اجتماعي ظلمونه را زيږي. څومره چې افراد په خپل ژوند کې عدالت تامینوي، همدومره د انسانانو اجتماعي ژوند کې عدالت پلي کېږي او انساني ټولنه د سوکالی لور ته خپل منزل لندوي.

د فردي او اجتماعي ظلمونو د مخنيوي په خاطر لازمه ده چې د میرمنو حقونو ته په درنه سترګه وګورو او هر وخت چې یې غوښتلو او ور کولو ته ملا وتړو، نو ښه به مو کړي وي او د عدالت و انصاف لورته به مو یو ګام بل هم اخیستی وي. میرمنې زموږ د انساني ټولنې غړې دي او موږ باید له هغوی سره د یوه انسان په شان معامله وکړو. کله چې نارینه د خپل حق غوښتنه کوي، نو میرمنې هم باید حقونه وغواړي. ان نارینه باید له ښځې سره په دې برخه کې مرسته وکړي یوه برخه خپله هغې ته ور وڅښي ځکه د ځې په وړاندې دلته د کار او خدمت محدودیتونه شته اما نارینه له دې قیده خلاص دی؛ له دې توپیر سره زموږ معامله برعکس ده. که میرمن یې طلب نه کړي موږ باید دا جرات وکړو چې د هغوی حقونه له غوښتنې پرته ورته تسلیم کړو. په دې توګه به مو هم انسان خوشاله کړي وي او هم خدای. هم به مو دنیا سمه کړي وي او هم اخرت. د خوشاله ژوند او ښه اخرت لپاره خپلو میرمنو ته حقونه ور کړئ!

یوه میرمن؛ هم ماینه او هم وربندار

زما د مشرې خور معراجې مشره لور صدیقه نومېږي. د کډوالۍ مهال یې په کچلاغ کې یوه کلیوال کس ته واده کړې وه. د صدیقې یوه لور او یو زوی پیدا شول. زوی یې د یوه کال وو چې مېړه یې شکرې ناروغۍ مړ کړ. د صدیقې لا عده نه وه خلاصه چې لېور او د هغه خپلوان ورته شله شول چې ته باید خپل مېړه مالوم کړې او د تېره مېړه هر څه د هغه په خپلوانو کې یو چاته وسپاره. کله چې مو د

هغوی خبرې واورېدې نو لېور یې ځان ورته کاندید کړی وو چې زه یې ماینه کوم. په داسې حال کې چې لېوره یې د شکرې له ناروغې سره په تاریاکو هم اخته وو. خپله لومړۍ مېرمن یې په خوندي نه وه. مگر د بلې غوښتونکې وو.

د کندهار د پاشمول یوه کورنۍ مې پېژندله چې یو هلک یې له امریکایانو سره په جنگ کې ووژل شو. مېرمن یې دویم ورور وکړه. بیا هغه هم طیارې وویشت. دا میرمن یې درېیم ورور ته په داسې حال کې کېنوله چې د هغه بریتونه هم راغلي نه وو. دې خلگو له امریکایانو سره جهاد کاوه خو په کور کې یې داسې اسلام او عدالت پلي کاوه؟!

ما چې زموږ ټولنه څومره مطالعه کړې، نو زیاتره شعارونه ور کوي خو عمل نه په کوي. زموږ ۹۹ فیصده هیوادوال مسلمانان دي، اما لس فیصده هم دې ته تیار نه دي چې خپلې ورینداری ته دقران کریم ور کړی حق ور کړي. مور تر هغو شعار ور کوو چې گټې پکې وینو، یا ځان په دینداره مسلمان ښکاره کوو، اما که داسې مهال راغی چې زه باید هغه شعار عملي کړم، نو بیا ورته تیار نه یم. زموږ د کلیو او ښارونو هر اوسېدونکی داسې ژوندي مثالونه لري چې زموږ خلگ له وربندارې د ازادۍ حق اخلي.

قران کریم په دې اړه داسې امر کړی:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا يَجِلُّ لَكُمْ أَنْ تَرْتُوا النِّسَاءَ كَرِهًا (النساء: ۱۹)

ژباړه: ای مومنانو! د میرمنو په زور میراثي وړل درته روا نه دي.

په یوه حدیث کې هم راغلي:

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْأَيْمُّ أَحَقُّ بِنَفْسِهَا مِنْ وَلِيِّهَا وَالْبِكْرُ تُسْتَأْذَنُ فِي نَفْسِهَا، وَإِذْنُهَا صُمَاتُهَا»
(مسلم: ۳۱۹۸)

ژباړه: ابن عباس وېل چې رسول الله وويل: کونډه د خپل ځان په اړه تر ولي ډېره حقداره ده او له پيغلي به د دې په اړه اجازه غوښته کېږي او اجازه يې خاموشي ده.

د قران کریم ایت کې راغلي چې د هغې له ناخوښۍ سره میرمنې په میراث مه وړئ. دا عینا د عربو هغه رواج ماتوي چې د مېړه تر مرگ وروسته به یې بنځه نورو له مهر، خوښي او ازاد انتخاب پرته وړه. دا کار نن زموږ پښتانه هم کوي. نه یوازې دا چې په میراث کې حق نه ور کوي بلکې د کورنۍ بل غړي ته له مهر او خوښۍ پرته کېنوله کېږي. میرمن په یوه نکاح د یوه کس لپاره غوښته کېږي، کله چې له هغه مېړه خلاصه شي؛ نو بیا له بل کس سره نکاح به د هغې په خوښه تر سره کېږي. مهر که بخښل کېدی هم روا ده، خو خوښي لازمه ده. د مهر په اړه ایت دی:

وَأْتُوا النِّسَاءَ صَدُقَاتِهِنَّ نِحْلَةً (النساء: ۴)

ژباړه: او میرمنو ته د هغوی مهرونه په خوښي ور کړئ.

زموږ په ټولنه کې که سروې وشي نو زرگونه داسې میرمنې به پیدا شي چې لومړی د یو چا وربندار وي او بل وخت یې په ناخوښي میرمن شوې وي. یوه میرمن که د خپل مېړه تر مرگ وروسته د مېړه په خپلوانو کې له یو چا سره په خوښه واده کوي، بد کار نه دی. اما که په

زور یې وړي، دا کار هم شرعا، هم اخلاقا او هم د قانون له مخې ناروا او غیر انساني دی.

د غمونو رواجونه

په دې برخه کې هم ټول رواجونه نه را اخلو. بلکې له میرمنو سره د ځینو ټولو رواجونو یادونه کوم. که د یوې میرمنې مېړه مړ شي، نو دا په رښتیا هم یو ډېر لوی غم دی. زموږ په ټولنه کې چې میرمنې د خپل برخلیک پریکړه په خپله نه شي کولای، د مېړه مرگ ورته له زغمه وتلی غم دی.

تر دې وړ هاخوا بیا بل غم دا هم دی چې د کلیوالو میرمنو، خپلوانو او تعزیت ته راتلونکو میرمنو په وړاندې به ځان ظاهرا هم ډېر غمخپلی معرفي کوي. تر ډېره حده زموږ په سیمو کې میرمنو ځانونه داسې کول چې پیریان یې نیسي. کونډې میرمنې به د میلمنو د راتلو مهال بس همدا چمونه کول. دا یو داسې رواج جوړ شوی وو چې ډېرو ښځو به دا کار کاوه. دلته به نورو میرمنو ویل چې خوارکی ملامته نه ده لوی غم یې لیدلی او داسې نور د زړه سوي الفاظ به یې ویل.

یو عام رواج له غمه د خلاصون لپاره د نذرونو ایښودل هم دي. بیخي لویه فیصده مېرمنې دا کار کوي او زیاتره وخت د روژو نذر مني. ځینې بیا د غم مهال زیارتونو ته ځي. څوک ملنگانو ته پنا وړي او داسې هم کېږي چې کوډگرو ملایانو او پیرانو ته سر ور ښکاره کړي. د تاویزانو راوړل او څانبتونه خوړل هم یو عام رواج دی. له تکلیفونو او غمونو د خلاصون لپاره کوډي کول هم پخوا رواج وو. زموږ مور او خوندې به د ځینو ښځو په اړه سره رغېدې چې هلته یې کوډي کړې او هغې بیا په پلاني کوډگر ماتې کړې.

خرافات په ټولنه کې

زموږ د کلي يوه بوډی میرمن وه چې بودری نومېده. مشرانو خوندو به مور ته ويل چې په ژمې کې د شپې مارگوزمی راځي. دا ډېر غټ وي او انسانان بيروي. بيا به يې مثال ور کاوه چې د عمرجان اکا میرمنې ته راغلی. بودری اکې ويل چې يوه ورځ د خونې دروازې ته د يو چا رغ وو. ماته يې ويل، دروازه خلاصه کړه خو ما نه خلاصوله. کله چې سهار را ووتم نو د لستونې خولې او گريوان يې را ته ايله کړې وو. دا مارگوزمی وو.

دا میرمن زموږ په گاوند کې اوسېده. مور په خرافاتو کې دومره غرق وو چې له دې میرمنې مو کله هم پوښتنه ونه کړه چې ايا رښتيا ستا سره داسې شوي دي؟

د مور يوه خور مې وه. تر دې کشره وه او نوم يې زيارتو وو. دې خاله مې يوه شپه زموږ په کور کې کيسه راته کوله چې زموږ د کلي ملاماما به کله ناکله له سترگو نادرکه کېده. ملاماما د دوی په کلي يو بوډا ملا وو چې په خلگو کې په ولي مشهور وو. خاله مې ويل، قسم درته کوم چې يوه ورځ زه پسې روانه وم او ملاماما يوې کنډوالې ته د ننوتو مهال ورک شو.

مور مې (طلا) څوپلا دا کيسه راته کړې وه چې يوه ورځ سهار مهال مور چايو ته ناستې وو. يو کس چې تکه سپينه ريره يې وه، سپين کالي يې اغوستي ول او داسې موچنې يې په پښو کړې وې چې

چغکی یې ختی له دې دروازې کورته راغی او پر هغه بله دروازه ووتی. ما ورته ویل، نو دا به څوک وو؟ دې ویل: خامخا کوم ولي یا د خدای نازوردار وو.

د مشرې خور کور مې د کلي په یوه سر کې او مور یې په بله خوا کې اوسېدو. کله چې به ما بنام مور ماشومان له غټو میرمنو سره یوځای د خور کره تلو نو مور به مو وچه ږوږی په لاس کې راکړه او راته ویل به یې چې دا واخلي، ځمکې د شپې درنې وي له دې سره به نو نه ډارېږئ.

زموږ له مور له مې خبره بیخي زیاته اورېده چې ویل به یې د صفرې میاشتې تر نیمایي له اسمانه بلاوي را کښته کېږي او تر پنځلو ورځو وروسته بیرته پورته کېږي. له دې سره یې یوه کیسه راته وکړه چې د هجرت مهال یوه ورځ د خونې مخته پر لمانځه ولاړه وم. د دهلیز دروازه چې د بهر خواته ځنځیر وه د دهلیز خواته کش شوه. دې ویل، زه په لمانځه کې سخته وډار شوم. سهار مې دا کیسه ستاسو پلار ته وکړه چې د شپې داسې مسله وه او دا د صفرې میاشته هم ده. هغه ویل، مه کوه داسې به نه وي؛ ستا وام به وي. دا وایي ما قسمونه ورته کول چې دومره ډارنه خو نه يم دروازه څو واري دهلیز ته کش شوه. دې ویل، په دې وخت کې شهید مولانا را رغ کړل چې هغه خو زه وم. ما ورته وویل، تا نو هلته چېشي کول؟ ده ویل، زه په وریجو پسې گرزېدم. بیا مې دروازه کش کړه خو هغه بنده وه وروسته تر کلکین راووتم.

خوندو به مې ویل چې په کوم کور کې مړی وشي، بیا تر یوه کاله د هغه کس روح هره ورځ خپل کورته راځي او ویني چې څوک هغه یادوي، خیرات پسې کوي او نفلونه د هغه لپاره کوي کنه؟ داسې هم کېږي چې کله هغه روح د هغه کس یا بل بزرگ په بڼه را ښکاره شي.

له دې سره به مور د مړي په وخت کې سخت ډارېدو. د مړي کورته به نه شوای ورتلای. حتا که به مو په کرونده کې کوم سپینکالی ولیده نو وام به مو وو چې هسي نه کوم مړی راروان وي.

دا يې هم راته ويلې وو چې مړی که يوازې پاته شي نو شيطانان يې را کېنوي. له دې سره به يې يوه تېره کيسه کوله. ويل يې، په يوه کلي کې پخوا مړی شوی وو. خلکو د شپې جومات ته وړی وو او همداسې يوازې يې ايله کړی وو. د شپې کوم ميلمه کلي ته راغلی وو او مسجد ته د خوب لپاره تللی وو. هغه خبر نه وو چې په کلي کې مړی شوی دی او مسجد کې يوازې پروت دی. له دې امله ښه بېغمه ورغلی دی.

کله چې لير وخت تېر شوی دی، نو د مسجد له يوه کونجه سپين انسان ډوله يو شی را ولاړ شوی دی او ځان يې پر ميلمه ور اچولی دی. دوی به ويل چې دا کس ډېر زړور وو. مړی يې له ځانه ايسته کړی او په تاخه له جوماته وتلی وو.

زموږ په کور کې چې به کومه پېښه وشوه، يا به زلزله وه يا که به د غم کوم خبر راغی نو مور به مې له ځان سره ويل چې يا پيره گړنديه را رسېږه. زه نه پوهېدم چې پير گړندی څوک وو؟ خو دا کلیمه مې په لسهاو واره ترې اورېدلې. يو وخت مې ورته وويل چې دا کار مه کوه. بيا يې اخير وخت کې له خولې اچولې وه.

مور مې يو وخت کيسه راته کوله چې که هر ځای نوی ټل، مسجد يا داسې بل شی جوړ شي نو اول خضر راځي او پر تېرېږي يا يې گوري. که دا مهال چا له خضر څخه دوعا واخيسته نو دونيا او اخرت به يې سم شي. زه به خپله ډېر وخت په دې فکر وم چې کاش مې يو ټل نوی جوړ کړی وای او خضر مې پيدا کړی وای چې دونيا و اخرت مې په سم کړي وای.

دا یاد خرافات زموږ د ټولنې په دې قشر کې یوازې مشته نمونه یې خروار دي. دا خبره که هر چا کړې ده سمه او پر ځای ده چې چیرې علم نه وي هلته یې ځای خرافات ډکوي. زموږ په ټولنه کې علم کم دی؛ له دې امله خرافاتو پکې بڼه پوره وده کړې ده. دا خرافات له کمزوري اقتصاد او په ټولنه کې له شته بې انصافو سره هم پخه رېښه لري. گڼ نور عوامل هم لري چې دلته یې پر عواملو او حللارو نه رځیریم. یوازې دومره وایم چې د علم په راتلو خرافات خپله کډه کوي. که په ټولنه کې د علم لپاره کار وکړو، نو میرمنې مو بیا د خرافاتو پر ځای علم ته مخه کوي.

د ښځې انحصار او د نارینه ازادې

زموږ په نرسالاره ټولنه کې ډېری داسې کارونه شته چې میرمنې ځنې بندې او نارینه وو ته پکې ازادې ده. د علم زدکړه، د ژوند هغه مهم عنصر دی چې په نوره دنیا کې نارینه او میرمنې یو ډول توجو ورته کوي. مگر مور نارینه ته حق ور کوو او میرمنې په مختلفو بانو ځنې بندوو.

نارینه له کوره بهر ته وزې، کار کوي، تجارت کوي، دفتر ته ځي، میلې ته وزې او داسې نور. اما ښځو ته اجازه نه ور کوو چې یاد کارونه وکړي. حتا د اړتیا مهال که میرمن بهر ځي، دوکان کې سودا کوي ډاکټر ته ورځي، نو یوه پلا خو نارینه ور سره وي بیا مو په لویو خلتو کې پیچلې وي. مور ته نوی فیشن خوند را کوي اما که د میرمنو لپاره کوم شی وي بیا هغه نه ورته مهیا کوو.

داسې کورنۍ مې لیدلې چې لوی او واړه نارینه یې ټول تلیفون لري او اما په کور کې یې میرمنو ته نه ور ایله کوي. حتا که یوې نجلی ته د پلار له کوره تلیفون راغلی وي، نو د مېړه پر ځای یې لېور ترې اخیستی او پر پردۍ میرمن یې بندیز لگولی.

هغه کورنه هم کم نه دي چې خپلو لوستو میرمنو ته د نیت کارونې اجازه نه ور کوي. دوی فکر کوي چې په دې توگه میرمنې بداخلاقه اموخته کېږي. په داسې حال کې چې خپله به د هر یوه سمارت فون په جیب کې وي او تمامه ورځ په اخته وي. دا یوه لویه ستونزه ده چې مور د میرمنو په اړه بیخي تر ډېره حده بدگومانه یو.

له دې امله کله ناکله پر ډېره وړه خبره جنجالونه را پیدا کېږي او د مېړه و ماینيې سم ژوند ور سره خراب شي. ورې بدگومانی د ځینو میرمنو ژوندونه تبا کړي. زه فکر کوم دا متل به پر ځای وي چې وايي: «څه چې په ځان کې ویني هغه په جهان کې ویني». زموږ نارینه خپله په دې برخه کې وړي دي، په هره میرمن پسې سترگې وړي دوی فکر کوي چې میرمنې هم زموږ په شان دي. له دې امله نو بدگوماني رامنځته شوې او تاوان یې میرمنو ته رسېږي. خبره د نارینه له لوري خرابه ده او سزا یې میرمنې گالي.

زه په دې باور یم که میرمنې له کوره بهر هم په کارونو کې پوره ونډه واخلي نو د نارینه وو دا بدگوماني به سوکه سوکه ور سره ورکه شي. په دې اړه دولت، رسنۍ، له میرمنو سره اړوندې ټولني، موسساتي او د علم مرگزونه دا دنده لري چې د ټولني دا ذهنیت بدل کړي او میرمنو ته کاري فرصتونه رامنځته کړي.

یو بل ټکی دا هم دی چې که مېړه پر میرمن، پلار پر لور، ورور پر خور او بل قریب پر خپلو میرمنو دومره باور هم نه لري چې که له کوره بهر شوه نو یوه ناشولته به کوي او یو عار به راورې؛ نو بیا عینا همدا معامله د نارینه په اړه هم ده. هر لغړزنی هلک او هر ځوان نارینه چې بهر ته وزي له همدې خطر سره مخ دی یا به د بل په نجلۍ پسې ځي یا به د بل همجنس باز ښکار کېږي، بیا نو یوازي میرمنې ولې له بندیزونو سره مخ دي؟

زه په خپل کور کې زما پر نالوستې میرمن دومره باور لرم چې که بهر ته د هر کار لپاره ځي، نو زه کله هم دا فکر نه کوم چې زما میرمن دې له یو چا سره ناروا اړیکې وساتي. ځکه که د مېړه او میرمنې ترمنځ دومره باور هم نه وي، نو بیا یوه میرمن په ډېره اساني کولای شي چې په یو نه یو ډول له بل نارینه سره تماس ونیسي او ناسم روابط وپالي. زه چې خپلې لور ته سمه تربیه ور کړم، بیا که زه یم کنه، خو هغه د خپلې بڼې روزنې له کبله ناسمو کارونو ته لاس نه اچوي.

په دنیا کې د ډېرو کارونو لویه برخه پر باور ولاړه ده، یو بل شی هر وخت د هر ډول کار او کړنې امکان هم د چا په اړه نه رډېري. که باور د میرمنو په برخه کې له منځه یوسو او پریکړي یوازې د احتمال پر بنسټ وکړو، نو په دې کار سره به مو څومره انصاف مرعات کړي وي؟ څومره به مو د میرمنو ژوند ته زیان رسولی وي؟ او څومره لویه اقتصادي ضربه به مو خپل ځان او هیواد ته رسولې وي؟ فیصلې یوازې د باور له مخې کېږي، احتمال او شک د دې توان نه لري چې له امله یې د یو چا مسلم حق ځنې وگرزول شي، یا دې یو انسان د شک له مخې له بندیز سره مخ شي. دا کار نه په شریعت کې اساس لري، نه اخلاقي اصول اجازه ور کوي او نه بشري حقوق دا ایجابوي.

له میرمنو سره دا بې انصافي یوازې په نرواکه ټولنو کې تر سره کېږي چې تر ډېره حده یې کونکې په خلکو کې هسکه غاړه گرزې او د غیرت و ناموس ساتنې په نوم یې خلگ ستاینې لا هم کوي. د نرواکه ټولنو بدي دا ده چې د میرمنو په اړه یې پریکړي یو اړخیزه وي؛ مور زیاتره وخت له میرمنو څخه د هغوی د حقونو او کارونو په اړه د مشورې غوښتنه نه کوو. مثلاً: یوه میرمن په ذهني او فزیکي لحاظ د اولاد راوړلو ته چمتو نه ده، اما مېړه یې له مشورې پرته اولاد په راوړي او د هغې هیڅ ډول خبرو ته غور نه رډي. زما یوه خور ده هجرت یې

نوم دی؛ د پرلپسې اولاد راوړلو له امله ډېره کمزورې شوې ده. ما ورته مشوره ور کړه چې نوره په دېدني لحاظ د اولاد راوړلو ته تياره نه يې، نو پنځه شپږ کاله اولاد بس کړه. دې راته ويل، زما وختي لا دا فيصله وه خو دلته يې څوک اوري او څوک عمل په کوي. مېړه ته چې ووايم، هغه وايي که يې راوړې نو سمه ده کنه زه په لور بله کوزده کوم. د بلې کوزدې نوم چې اوري نو ميرمن د هر کار کولو ته چمتو کېږي او بيا چې په لور يې وي، خو خوله هم نه چوله کوي.

نو زموږ په ټولنه کې د ميرمنو په چارو کې هم د هغوی مشوره او نظر نه غوښتل کېږي. نارينه بس دا غواړي چې ده څه ويل، له چوڼ و چرا پرته دې ميرمنې عمل په کوي. زما د خپلوانو په سلگونو کورنو کې مې يوه ميرمن هم داسې نه ده ليدلې چې د مېړه له خوا دې نه وي وهل شوې. زما مور څو ځلې زما تر مخ زما خپل پلار وهلې ده. زما ټولي خوندي د مېړه له وهلو سره لېور او خوانبنيانو هم وهلې دي. په کومه ټولنه کې چې ميرمنې په فزيکې ډول دومره کړولې کېږي، هغوی به يې مشورې ته څنگه غور کښېږدي او څومره به د هغه چا مشوره او نظر ورته ارزښت ولري چې دوی يې تر ځان ماتحت بولي او هره ورځ يې وهي ټکوي؟

مور که د ميرمنو وجود ته د ټولنې د يوې بشپړونکې کتلې په سترگه وکتل نو بيا هغه وخت د هغوی نظر او رايه راته ارزښت لري او حقونه به يې هم تسليموو، خو بدبختي له دې ځايه را پېښه ده چې مور تر اوسه د هغوی وجود د يوه کامل انسان په توگه نه دی منلی. مور لا ميرمنو ته د نارينه د خادم، مزدور، يوازي د کور سمبالونکې او د اولاد د ماشين په سترگه گورو. همدا وجه ده چې مشوره ور سره نه کوو، ځکه خادم او مزدور د مشورې نه وي، هغوی ته امر کېږي چې دا کار داسې وکړه او هغه بيا ډول؛ حقونه يې نه ور کوو، ځکه فکر کوو چې يوازي تر کوره يې وجود محدود دی نو بهر يې هيڅ کار او حق نه

شته له دې امله یې هر حق تر پښو لاندې کوو؛ تر ډېره حده د ماشوم زیرونې کار ځنې اخلو، تر څو چې یې فزیکې وجود د نه ځواب راکړی نه وي؛ زموږ میرمنې په پرلپسې توګه اولادونه راوړي.

پښتانه مېړه ته خاوند وایي. زه خپله له دې نوم سره جوړ نه یم؛ ځکه خاوند د یو شېي ملکیت فایده کوي، یانې خاوند د ماینې مالک دی، هغه یې د جایداد په شان ملکیت ده. که مور دغه ډول غلطی اصلاح نه کړو، نو فکر مو نه وړ سره رغېږي. د خاوند د نوم په له منځه وړلو کې که شعوري کار وشي، نو ډېرو کارونه وړ سره اصلاح کېږي. کله چې مور میرمنې ملکیت نه بولو، نو بیا د مینځې چلند هم نه وړ سره کوو.

مور باید دې ته کار وکړو چې د ماینې او مېړه اړیکه یوه سپیڅلې اړیکه ده چې د دوو کسانو، دوو کورنیو او دوو قومونو دوستي رامنځته کوي. دوه نااشنا کسان تر خپل منځ د یوې اوږدې ملګرۍ تړون سره کوي؛ له همدې تړون څخه ځینې د نورو په وړاندې مسوول کېږي، یو پر بل حقوق سره لري او د ژوند د سفر کښتۍ یې یوه کېږي چې د ژوند تر ساحله به زیاتره وخت یو ځای سفر پکې کوي. که مور د نکاح اړیکه دغه ډول وپېژندله؛ نو له دې تیاره دور څخه را وزو او که مو د اوسنۍ اړیکې په شان د ساتلو تازه هوډ کاوه؛ نو فکر نه کوم چې په دې ماډرن دور کې دي مور سل کاله نور هم د غفلت له دې اوږده خوبه راوبښ شو.

غیبت او بوهتان

زموږ زیاتره میرمنې په دې دواړو ناروغيو اخته دي. ډېری میرمنې د بل غیبت کوي او د ځان ستاینه. زموږ په ټولنه کې اوس بیخي دا فکر پیدا شوی دی چې د بل په غیبت کې د ځان ستاینه غواړي. بل کمه کړه چې دوی اتومات ځانونه ور سره لوروي.

دا یو ډېر منفي فکر دی، نتایج یې هم هر وخت بورنونکي وي. له خدایه بغاوت دی، له قانونه تنبېته ده او د انساني کرامت ژوبلول دي. ما بیخي ډېرې میرمنې لیدلې دي چې یو د بل غیبت کوي؛ حتا بوهتان پسې وایي. دا کار زیاتره د هغو میرمنو په اړه کوي چې یو ډول د خپلوۍ تار ور سره لري. ځکه میرمنې فکر کوي چې په کور کې باید تر ما بریالی میرمن نه وي. که لږ هم له یوې میرمنې دا خطر احساس کړي؛ نو په غیبت او بوهتان یې د حیثیت کمولو کوښښ کوي.

تر ټولو لوی عامل د میرمنو بېعلمې ده. که علم وای، نو دې منفي فکر دومره وده هم نه کوله. د بل انسان کمولو د بې هنره کسانو کار دی. څوک چې د بل بریالیتوب غواړي خپله هم نه بریالی کېږي او یا یې نور بریالی نه بولي. زموږ بریا په جمعي هڅو کې ده. که میرمنې مو په دې خبره د علم له مخې پوه شي؛ نو بیا دا ناروا کار نه کوي. زموږ د بېعلمۍ له امله موږ د نورو په حیثیت کمولو کې د خپل حیثیت غښتلي کول غواړو په داسې حال کې چې دا کار د هنرونو په زیاتولو او ظرفیتونو په لوړولو ډېر ښه کېږي. کله چې یو انسان کمال

زدکړي، نو اول خو يې څوک د حيثيت کمولو هڅه نه کوي بيا که يې وکړي هم د هغه هنر د هغه مقام ساتي. د دې بدبختۍ يو عامل بېعلمې ده او په حلالو کې يې هم د علم وده مهم رول لوبولای شي.

يو بل عامل گډژوند او فقر هم بللای شو. زموږ زياتره خلک يوځايي ژوند کوي. کله چې له دې سره فقر هم ملگری شي؛ نو بې عدالتيو ته لار پرانيزي او هغه بيا په خپل وار د غيبت او بوهتان سبب کېږي. د کور يو غړی که خپل ماشوم يا ميرمنې ته يو شی راوړي، نو بل يې تر هغه دوه چنده نازوي. دا کار د هغوی ترمنځ د بدگوماني سبب کېږي او ميرمنې يو د بل غيبت او بوهتان ته هڅوي. که زموږ ميرمنې علم ولري او په کارونو کې ونډه واخلي نو نه د گډ ژوند اړتيا پيدا کېږي او نه به مو په ټولنه کې فقر دومره زيات وخت ژوند وکړي.

درېيم عامل د بنځو بېکاري هم ده. زموږ زړې دي که ځوانې ميرمنې د ورځي ډېر وخت په بېکاري او مجلسونو تېروي. نه مطالعه کولای شي او نه بهر کار لري؛ کله چې وزگار وخت پيدا کړي نو د غيبت او بوهتان فرصت په لاس ور شي. د ميرمنو کار ته نه وتل د ډېرو بدمرغيو ترڅنگ د غيبت او بوهتان لپاره هم بستر اوار کړی او غيبت و بوهتان بيا د ټولنې د ستونزو په ډېرولو کې ښه غوښتن رول لوبولی دی. عمر فاروق رض وايي چې خالي ذهن د شيطان کور دی. زموږ له ميرمنو سره بل هيڅ فکر نه وي، يوازي په کور کې د مقابلې ميرمنې عيبتونه پيدا کوي او که يې ونه مومې نو بوهتان پسې تړي. دا خالي ذهنونه دي. شيطان پکې ځاله جوړه وي. شيطان زموږ هغه حس دی چې د بل مقابلې ته مو هڅوي. د بل په کمې کې يې مور ته د حيثيت لوړولو فکر را کړی. د خپل کور په غړو کې د کمې او عيب پيدا کولو کوښښ په را کوي. که مور کاري فرصتونه رامنځته کړو نو ميرمنې به مو د غيبت او بوهتان لپاره وخت ونه مومې. غيبت خو

وخت، آرام او خالي ذهن غواړي. کله چې میرمن وخت ونه لري، فکر یې د بل د عیب پر ځای په کار کې وي او ستومانه وي د غیبت و بوختان لپاره یې ذهني ستړیا اجازه ورنه کړي، نو بیا د دې کار مخنیوی هم تر یوه حده ورسره کېږي.

مراجع

- (١) قران كريم
- (٢) بخاري، محمد بن اسماعيل، صحيح البخاري، دار طوق النجاة، كال: ١٤٢٢هـق.
- (٣) قشيري، ابو الحسن مسلم بن الحجاج، صحيح مسلم، دار احياء التراث العربي، بيروت.
- (٤) سجستاني، ابوداؤد سليمان بن الاشعث، سنن ابي داؤد، المكتبة العصرية، صيدا-بيروت.
- (٥) ابو عيسى، محمد بن عيسى بن سورة، الجامع الكبير سنن الترمذي، دار الغرب الاسلامي-بيروت.
- (٦) ابو عبد الله، احمد بن محمد بن حنبل، مسند امام احمد بن حنبل، مؤسسة الرسالة، ١٤٢١-٢٠٠١.
- (٧) ابن ماجه، ابو عبد الله محمد بن يزيد القزويني، سنن ابن ماجه، دار احياء الكتب العربية.
- (٨) الباني، محمد ناصر الدين، ارواء الغليل في تخريج احاديث منار السبيل، المكتب الاسلامي-بيروت، ١٤٠٥هـ ١٩٨٥م.
- (٩) شوكاني، محمد بن علي بن محمد، نيل الاوطار، دار الحديث- مصر، ١٤١٣هـ ١٩٩٣م.
- (١٠) عسقلاني، احمد بن علي بن حجر، فتح الباري شرح صحيح البخاري، دار المعرفة- بيروت، ١٣٧٩هـ.

(١١) ابن حزم، ابو محمد احمد بن علي بن سعيد، المحلى بالاثار، دار الفكر-بيروت.

(١٢) ابن تيميه، تقي الدين ابو العباس احمد بن عبد الحلیم، الفتاوى الكبرى، دار الكتب العلمية، ١٤٠٨هـ ١٩٨٧م.

(١٣) كاساني، علاء الدين ابو بكر بن مسعود بن احمد، البدائع الصنائع في ترتيب الشرائع، دار الكتب العلمية، ١٤٠٦هـ ١٩٨٦م.

(١٤) ابن الهمام، كمال الدين محمد بن عبد الواحد، فتح القدير.

(١٥) ابو العباس، احمد بن محمد بن علي، المصباح المنير، المكتبة العلمية-بيروت.

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**